

SOIHTU

MARXILAISTA YHTEISKUNTAKRITIIKKIÄ VUODESTA 1931 45. VUOSIKERTA

Vaihtoehto Leninillä 1917—18

Naiskysymys DDR:ssä

Sosialistinen talous

Mauri Ryömän puolustuskirjelmä

Kapitalismi 1981

2/1981

SOIHU

Perustettu 1931

JULKAISIJA

SOSIALISTINEN OPISKELIJALIITTO

TOIMITUS

Pertti Rovamo (vastaava), Kimmo Sarje, Kimmo Henriksson (toimitussihteerit). Paikallistoimittajat: Ulf Forsman (Turku), Heikki Mäki-Kulmala (Tampere), Jussi Silvonon (Kajaani), Jukka Nykyri (Oulu), Arto Koho (Joensuu).

KIRJEENVAIHTAJAT

Juha Lehto (Moskova), Jouko Jokisalo (Berliini), Arnold Bruns (Bonn).

TOIMITUSNEUVOSTO

Erik Arnkil, Mervi Gustafsson, Lauri Hokkanen, Alpo Halonen, Tapani Hietaniemi, Timo Kallinen, Reijo Kalmakurki, Antti Karvonen, Markku Kivinen, Jussi Kotkavirta, Jorma Laurila, Juhani Lehto, Jorma Lindfors, Jukka Mallinen, Harri Manner, Reijo Miettinen, Pertti Multanen, Pentti Määttänen, Juha Partanen, Juhani Ruotsalo, Aino Saarinen, Christoffer Tigerstedt, Kaarlo Tuori

LEVIKKI

Sami Määttä

TOIMITUS JA KONTTORI

3 linja 7 b 37 00530 Helsinki 53 puh. (90) 736 112

TILAUSHINNAT

Vuosikerta 1981 (6 numeroa)

- kotimaahan 75:–
- ulkomaille 85:–
- tukitilaus 150:–

Tilaukset ps-tilille 762 69–4, korttiin nimi, osoite ja merkintä "Soidun tilaus".

OSOITTEENMUUTOKSEN

pyydämme lähettämään lehden konttoriin. Se astuu voimaan kahden viikon kuluttua. Emme vastaa väärään osoitteeseen tilatun lehden jälleenlähettämisestä.

ULKOASU IRRAH RENNAM

Kirjapaino Sanan Tie, Tampere

ISSN 0356-6056 Soihtu

SOIHTU

2/1981

<i>Pääkirjoitus</i>	Vaivannäköä vallankumousteoriaan	2
<i>Istvan Herrman:</i>	Vaihtoehdon ajatus Leninillä 1917-18	4
<i>Aino Saarinen:</i>	Kaipaus, sinä herkästi nukkuva lintu - naisemansipaation näkymistä DDR:ssä	15
<i>Mauri Ryömä:</i>	Puolustuskirjelmä vuodelta 1941	22

KATSAUKSIA

<i>Pertti Multanen:</i>	Sotilaallinen varustautuminen Persianlahden alueella	38
<i>Jürgen Kuczynski:</i>	Kapitalismi 1981	48

KESKUSTELUA

<i>Janos Kornai:</i>	Sosialistisen talouden ongelmia - Unkarin kokemukset	53
<i>Vesa Oittinen:</i>	Tämän päivän jumalanrakentajat	59

KIRJOJA

<i>Juha Partanen:</i>	Intiaani kuopassaan	63

Vaivannäköä vallankumousteoriaan

Viime numeromme oli hyvin sivistyneistökeskeinen. Arvelimme, että Sivistyneistön vaihtoehdot ja SKP -seminaarin aineiston julkaiseminen sopii hyvin Soihdun 50-vuotiaaseen profiiliin. Mutta samalla se ikävällä tavalla katkaisi lehden normaalin keskustelun jatkuvuutta.

Katkos on kuitenkin suhteellinen. Puhuttiinhan seminaarissa paljon myös yleiskansallisista ongelmista; kapitalismin uusista piirteistä, vallankumouksellisen puolueen ajankohtaisista ongelmista, yhteiskunnallisen vallankumouksen strategiasta ja taktiikasta jne.

Monet seminaarissa yksityiskohtaisemmin käsitellyt kysymykset juontavat juurensa Suomen marxilaisessa keskustelussa ainakin Soihdun 80-lukuseminaariin. Näin ainakin puhe SKP:n integroitumisesta, Suomen efektiivisen vallankumouksellisen vaihtoehdon ongelmista, uusista liikkeistä, sivistyneistön kansallisesta merkityksestä yms.

Ja keskustelua näistä on jatkettu. Mutta kovin pitkällä ei vielä olla. Ehkä kuitenkin on päästy ongelmien ääreen, keskustelun alkuun.

Keskustelun jatkoa ajatellen voi olla hyvä lainata Ernest Hemingwayn ajatusta artikkelista "Entinen lehtimies kirjoittaa: kirje Kuubasta", joka julkaistiin Esquiressa joulukuussa 1934.

Hemingway kirjoitti: "Meidän nykyisten kirjallisten ja kaunokielisten puhettoviemme pitäisi tutkia hiukan nykyajan historiaa. Tosin mitään historiaa ei kirjoiteta väärentämättömästi. On oltava kosketuksissa sen kanssa ajallaan, ja luottaa voi vain niin paljon kuin on todellisuudessa nähnyt ja seurannut... Kaikki ei sisälly Marxiin eikä Engelsiin, senkin jälkeen on tapahtunut paljon.

Se mitä pojat tarvitsevat menestyäkseen kilpa-ajoissa, on varhemmat näytöt. Heidän on myös tarpeen tuntee hevoset pitkältä ajalta, ja kyetä tunnistamaan ne aamuvarkaisella auringonnousun aikoihin, kun ne ovat värittä ja numerotta huopa yllään, ja kyetä ajoittamaan ne silloin kun ne kulkevat hämärissä ohi, ja siten tietämään mitä aikoja ne pystyvät saavuttamaan.

Jos niiden, jotka kirjoittavat pääkirjoituksia New Republiciin ja Monthly Reviewiin, täytyisi esimerkiksi suorittaa tutkinto siinä, mitä he todella tietävät todellisen vallankumouksen mekaniikasta, teoriasta, varhemmasta näytöstä ja käytännöstä – niin kuin se tapahtuu, ei niin kuin sen toivotaan tapahtuvan – epäilen olisiko yhteiselläkään heistä edes sadasosaa siitä alansa tuntemuksesta mikä keskitason järjellä hevosten harrastajalla on näistä eläimistä.”

Tämä silläkin uhalla, että sarkastinen puhe kohdistuu pääkirjoituksiin.

Vaihtoehdon ajatus Leninillä 1917–18

ISTVAN HERMANN*

Tämän artikkelin tarkoituksena on osoittaa niiden Leninin tekemien ratkaisujen logiikka ja teoreettinen syvärakenne, jotka liittyivät Venäjän ja kansainvälisen proletariaatin kohtaamiin mitä mutkikkaimpiin ja tärkeimpiin ongelmiin vuoden 1917 konkreettishistoriallisessa tilanteessa. Pyrkimyksenä on selvittää Leninin tekemien ratkaisujen sisäinen yhteys siihen kokonaisvaltaiseen historialliseen prosessin analyysiin, jonka Lenin oli tehnyt teoreettisen ja käytännöllisvallankumouksellisen toimintansa edeltävinä periodeina.

Historiallisen tilanteen määrätynlaisen käsittämistavan ja arvioinnin teoreettisen rekonstruktion tiellä on lukuisia vaikeuksia. Ennen kaikkea on äärimmäisen hankalaa irroittaa konkreettisen politiikan ja taktiikan yksittäisiä momentteja historiallisen tilanteen yleisestä arviosta ja käsittelytavasta. Lisäksi on muuan toinenkin suuri vaikeus – nimittäin se, että kun tarkastellaan taktisia periaatteita ja niihin liittyviä, filosofian ulkopuolella olevien konkreettisten ongelmien ja tehtävien ratkaisuja, mene-

tellään välistä niin, että yritetään päästä perille tietyn historiallisen persoonallisuuden määrätystä yleisestä "maailmankuvasta" ja tämän pohjalta tehdään siten tieteellisesti perustelemattomia ekstrapolaatioita.

Jos kaikesta huolimatta ryhdymme vaikeaan tehtävään ja alamme rekonstruoida Leninin tapaa arvioida konkreettista historiallista tilannetta sekä sen kiinteätä yhdyssidettä historiallisen kokonaisprosessin ymmärtämiseen, niin teemme tämän täysin tietoisina äsken mainituista vaikeuksista – ja myös siitä, että olemme Leninin kohdalla tekemisissä sellaisen liikkeen johtajan kanssa, joka toimii poikkeuksellisen määrätietoisesti ja on valmistellut pitkäaikaisten ja järjestelmällisten teoreettisten ponnistelujen kuluessa maaperää sekä menetelmiä niiden ongelmien ratkaisemiseksi, jotka astuivat päiväjärjestykseen vuonna 1917.

Tässä artikkelissa emme tietenkään voi läpikäydä kaikkia ongelmia, joita Lenin asetti ja ratkaisi töissään sekä käytännön toiminnassaan vuosina 1917–1918. Tarkastelemme ainoastaan muutamaa probleemaa, jotka liittyivät välittömästi vallankumoukseen yleensä ja sosialistiseen vallankumoukseen erityisesti, sillä juuri näihin töihin sisältyy analyysi ja ratkaisuja, jotka ovat hyvin tärkeitä tämänkin päivän vallanku-

* Istvan Hermann on Unkarin tiedeakatemian kirjeenvaihtajajäsen, professori, Magyar Filozofiai szemle -aikakauslehden toimitusneuvoston puheenjohtaja. Artikkelin on Voprosy Filosofii -lehdessä 12/1980 suomentanut Vesa Oittinen.

mousliikkeen kannalta.

Koska Lenin kehitellessään kumouksellisen teorian ja käytännön kysymyksiä palaa yhä uudelleen marxismin perustanlaskijoiden perinnön analyysiin, tarkastelemme me ensi sijassa historian sisäisen tendenssin ongelmaa, jonka Marx asetti kirjeenvaihdossaan Kugelmanin kanssa. Kirjeissään, joita Lenin ei suinkaan sattumalta tutkinut jo vuonna 1907, Marx analysoi Pariisin kommuunin kokemuksia seuraavasti: "Maailmanhistoriaa olisi tietysti hyvin mukava luoda, jos taisteluun ryhdyttäisiin vain ehdolla, että on olemassa ehdottoman otolliset mahdollisuudet. Toisaalta historia olisi luonteeltaan hyvin mystillistä, jos 'sattumilla' ei olisi mitään osuutta. Nuo sattumat kuuluvat tietysti elimellisenä osana kehityksen yleiseen kulkuun ja tasapainottuvat muilla sattumilla. Mutta nopeutuminen ja hidastuminen riippuvat suuresti noista 'sattumista' joiden joukossa esiintyy sellainenkin 'sattuma' kuin niiden henkilöiden luonne, jotka ovat liikkeen johdossa.

Ratkaisevaa epäotollista 'sattumaa' ei tällä kertaa pidä missään tapauksessa etsiä Ranskan yhteiskunnan yleisistä oloista, vaan siitä, että preussilaiset ovat Ranskassa, aivan Pariisin edustalla. Pariisilaiset tiesivät sen vallan hyvin. Sen tiesivät myös versaillesilaiset porvarilurjukset. Juuri sen vuoksi he asettivatkin pariisilaisille vaihtoehdon: joko otettava vastaan taisteluhaaste tai antauduttava taistelutta. Työväenluokan demoralisaatio jälkimmäisessä tapauksessa olisi ollut paljon suurempi onnettomuus kuin miten monen 'johtajan' tuhoutuminen hyvänsä."¹

Marx on tässä sitä mieltä, että historiassa epäilemättä esiintyy vaihtoehtoja. Mutta Marxin huomautuksesta käy myös ilmi, että historiallis-konkreettisesti syntyneiden vaihtoehto-

jen muodollinen tulkinta on yhteensopimaton marxismin kanssa.

Mihin tahansa historiallisesti muotoutuneeseen tilanteeseen, eritoten vallankumousten aikakaudella, kätkeytyy useampia ratkaisumahdollisuuksia – esimerkiksi vallankumouksellinen tai vastavallankumouksellinen, radikaali tai puolitiehen jäävä, kompromissiluonteinen tai kompromisseihin taipumaton, tämän luokan tai sille vihamielisten luokkien etuja noudattava ratkaisu jne. Tällaisten vaihtoehtojen muodostuminen on historiallisen kehitysprosessin luonteellinen piirre, ja niiden oikealla ratkaisemisella on valtavan suuri merkitys. Kun historianprosessia lähdetään tarkastelemaan muodollisen vaihtoehtokäsityksen kannalta, jää usein havaitsematta se kiistämätön tosiseikka, etteivät historialliset vaihtoehdot sellaisinaan millään muotoa ole neutraaleja historian yleiseen sisäiseen tendenssiin tai yhteiskuntaluokkiin nähden. Lenin taas piti aina ratkaisevana kysymystä vaihtoehtojen sosiaalisesta ja luokkasäällöstä.

Nojautuen yllä esitettyyn Marxin ajatuskulkuun Lenin kirjoitti: "Hän (Marx – I. H.) ymmärtää, että kun yritetään ottaa etukäteen huomioon *aivan tarkalleen* onnistumismahdollisuudet, niin se on petkutusta tahi auttamatta pedanttisuutta. Hän pitää *kaikkein tärkeimpänä* sitä, että työväenluokka *luo* sankarillisesti, uhrautuvasti, aloitekykyisesti maailmanhistoriaa. Marx suhtautuu tähän historiaan niiden näkökannalta, jotka sitä *luovat* voimatta ottaa edeltäpäin *erehtymättömästi* huomioon onnistumismahdollisuuksia, eikä poroporvari-intelligentin näkökannalta, joka saarnaa, että 'oli helppo nähdä ennakolta... ei olisi pitänyt tarttua...'²

Teoreettiselta kannalta katsoen törmäämme ainakin kahteen toisiinsa tii-

viisti kytkeytyneeseen, vaikkakin erilaistaiseen ongelmaan. Ensimmäinen on ratkaisevan historiallisen vaihtoehdon probleemi. Historia nostaa esiin määrättyjä vaihtoehtoja, joiden sisällöllä on selväpiirteinen luokkaluonne ja jotka yhteiskuntaluokat ratkaisevat omien intressiensä mukaisesti riippumatta siitä, tiedostavatko ne nämä intressit vai eivät. Tämäntapainen vaihtoehto syntyi esimerkiksi Pariisin kommuunin kaudella, jolloin syntyi Marxin muotoilema dilemma: käydäkö taistelua vai luopua-ko siitä? Tietenkin tällainen vaihtoehto sisältää myös retrospektiivisiä puolia, jotka vaativat teoreettista analyysia. Tietyn luokan ottamat askeleet historian esiinnostaman yleisen vaihtoehdon ratkaisemiseksi muodostuvat nekin joukosta vaihtoehtoisia ratkaisuja, ja siksi kysymys, onko tuo luokka valmistautunut mailmanhistorialliset mitat täyttävien ongelmien ratkaisuun vai ei, riippuu täysin siitä, miten se on alustavasti ratkaissut organisatoriset ja ideologiset tehtävänsä. Siksi voidaan väittää, että Lokakuun vallankumouksen kaudella ratkaistava vaihtoehtotilanne liittyy kiinteästi vaihtoehtoihin, jotka ratkaistiin liikkeen aiemmalla kaudella. Ne toisin sanoen muodostavat ikäänkuin kokonaisen ketjun tärkeiden teoreettisten ja käytännöllisten problemien asettamisia ja konkreettisia ratkaisuja. Esimerkkinä tämäntapaisista vaihtoehtoista voidaan mainita Leninin suorittama johdonmukainen filosofisen materialismin sekä empiriokritismin vastakkainasettelu sekä tässä yhteydessä tapahtuva niiden kysymysten radikaali muotoileminen, joiden oikea ratkaiseminen oli poikkeuksellisen tärkeää työväenluokalle ja sen puolueelle sen kehitellessä oikeaa strategiaa ja taktiikkaa, jotka puolestaan olivat välttämättömiä jotta olisi voitu ratkaista oikein historian esiinnostama vielä tärkeämpi vaihtoehto:

to: sosialistinen vallankumouksen läpivienti. Tämän tehtävän ratkaisu oli sitäkin tähdellisempää, kun Venäjällä oli hyvin vahva ja järjestäytynyt vastavallankumous, joka työnsi Venäjää toiselle tielle. Leniniläinen historiankäsitelmä antaa mahdollisuuden asettaa huomion keskipisteeksi vaihtoehdot koko työväenliikkeen historian pitkällä kehityslinjalla ilman että tällöin irroitettaisiin niiden ratkaisua tärkeimmästä strategiasta päämäärästä – sosialistisen vallankumouksen voitosta.

Päävaihtoehdon yhteydessä ratkaistavien vaihtoehtojen ongelma tulee esille Leninin *Huhtikuun teeseissä*, joissa sanotaan: "Nykyhetken omalaatuisuutena Venäjällä on *siirtyminen* vallankumouksen ensimmäisestä vaiheesta, joka antoi vallan porvaristolle proletariaatin riittämättömän tietoisuuden ja järjestyneisyyden vuoksi, sen *toiseen* vaiheeseen, jonka täytyy antaa valta proletariaatin ja talonpoikaiston köyhempien kerrosten käsiin".

Lenin antaa tässä hyvin selvän kuvauksen vaihtoehdoista. Maassa syntynyt kaksoisvalta kirjaimellisesti kutsui syntyneen tilanteen ratkaisuun sekä teoriassa että käytännössä. Lenin nousi periaatteessa ja ilman myönnytyksiä vastustamaan sitä, että työväenluokka lähtisi kulkemaan blanquilaaisuuden tietä ja itse asiassa antautuisi vapaaehtoisesti porvariston armoille, mikä merkitsisi sitä, että se ratkaisisi vaihtoehdon tavalla, joka olisi vastoin kaikkia sen luokaintressejä.

Mutta tässä me törmäämme erääseen omalaatuisen ristiriitaan. Yhtäältä, kuten edellä todettiin, maailmanhistoriallisen vaihtoehdon ratkaisua proletariaatti on jo iät ajat valmistellut – siten, että se on ratkaissut monia muita vaihtoehtoja, joihin se on törmännyt tiellään kohti sosialistista vallankumousta. Toisaalta taas juuri Lenin puhui – helmi-

kuun vallankumouksen jälkeen – proletariaatin organisoimattomuudesta. Ja kun muutama kuukausi oli kulunut, hän puhui blanquilaisuuden vaarasta ja luonnehti sitä opportunistiseksi tieksi, joka johtaisi kaappausseikkailuihin. Lenin viittasi kolmanteen mahdollisuuteen, jona oli juuri sen työn loppuunvieminen, jonka hän oli pääpiirteissään alkanut jo vuonna 1902. Me emme pyri 'anastamaan' valtaa, sillä kaikista vallankumouksista saatu kokemus opettaa, että vankka on vain väestön enemmistöön nojaava valta. Tämän vuoksi vallan 'anastaminen' olisi seikkailua eikä meidän puolueemme ryhtyisi siihen".⁴

Lenin huomautti myös: "Historia on todistanut täysin oikeiksi bolševistiset tunnuksat ja aatteet yleensä, mutta konkreettisesti asiantila on muodostunut toisenlaiseksi kuin (kuka tahansa) saattoi odottaa, se on muodostunut originellimmaksi, omalaatuisemmaksi, kirjavammaksi".⁵ Ja tämä taas tarkoittaa, että syntyneen uuden tilanteen syvälinen käsittäminen, uusien tehtävien ratkaiseminen on auttanut proletariaatin joukkojen organisoitumista vallankumouksellisten toimien toteuttamiseen.

Kuitenkin samat ongelmat esiintyvät eri aikoina toisenlaisessa muodossa, ja sitapaiti itse ajan käsite on historiallinen, se mielletään eri tavalla eri aikoina ja eri historiallisissa tilanteissa. Tähän historiallisen ajan kaksinaiseen luonteeseen kiinnitti huomiota jo Marx kirjeessään Engelsille vuodelta 1863, missä hän ivaa saksalaisia poroporvareita: "Vain saksalaiset pikku näpertäjät, jotka mittaavat maailmanhistoriaa kyynäpäällä ja jokaisen 'kiintoisan lehti uutisen' perusteella, saattavat kuvitella, että senkaltaisissa suurissa kehityskuluissa 20 vuotta on enemmän kuin yksi päivä, vaikka joskus voi vielä tulla päiviä, joissa tiivistyy 20 vuotta".⁶

Lenin näki myös, että 20-vuotinen

kehitys voi saada tiivistetyn ilmauksen muutamissa päivissä, joita voi verrata 20 vuoteen, ja että tällainen tiivistymä on epäilemättä uusi kvaliteetti, uusi laatu. Mutta juuri tuo 20-vuotinen kehitys oli tehnyt mahdolliseksi sen, että vaihtoehtojen välillä ratkaistaessa muutamaa päivää voi verrata 20 vuoteen.

Se päävaihtoehto, joka on ratkaistava, vaikuttaa tiettyssä mielessä määräävästi siihen kytkeytyvien pienemmän mittakaavan vaihtoehtojen ratkaisuun, eikä tämä ole luonteenomaista vain pitkäaikaisille, vaan myös suhteellisen lyhyille kehityskausille. Tällaisissa tilanteissa on välttämätöntä vapautua aiempien kausien jo vanhentuneiden teoreettisten asettamusten painolastista. Sekin on konkreettisten seikkojen huomioonottamista vaativa tärkeä tehtävä. Tällaisen vaihtoehdon Lenin on muotoillut sangen kärkevästi. Hän kirjoitti: "Kysymys on näin: joko on kehitettävä näitä Neuvostoja edelleen tai ne kuolevat kunnialla, kuten kävi Pariisin Kommuunille".⁷ ja edelleen:

"Ensimmäisistä arvostelmista tehdään tavallisesti tällainen johtopäätös: 'Venäjä on takapajuinen, talonpoikainen, pikkuporvarilinen maa, ja sen vuoksi ei sovi puhuakaan yhteiskunnallisesta vallankumouksesta', mutta unohdetaan, että sota on asettanut meidät epätavallisiin oloihin ja että pikkuporvariston ohella on olemassa suurpääoma. Entä mitä työläisten ja sotilaiden edustajain neuvostojen pitää tehdä kun valta siirtyy niille? Pitääkö siirtää porvariston puolelle? Työväenluokka jatkaa luokkataisteluaan – sellainen on vastaus".⁸

Nämä toteamukset, jotka Lenin esitti vuoden 1917 huhtikuun 24. ja 29. päivinä, osoittavat selvästi, että Lenin asetti koko kysymyksen vaihtoehdoista erittäin kärkevästi. Vaikka tähän vaihtoehtoon sisältyykin Leninin mukaan kaksi

ratkaisumahdollisuutta, voi työväenluokka turvautua vain toiseen, joka vastaa sen luokkaetuja, sillä vastakkaisen vaihtoehdon valitseminen tapahtuisi porvariston hyväksi. Käy siis selväksi, että historiallisesti syntyneet, ratkaisuun odottavat vaihtoehtotilanteet ovat kokonaisuutena se mahdollisuus. Ei ole poissuljettu, että jokin luokka ei tiedostaisi etujaan. Tämä voi riippua varsinkin siitä, mikä puolue johtaa luokkaa, millaisia ovat työväenluokan puolueen teoreettiset ja käytännölliset positiot (esimerkiksi blanquistit, myöhemmin sosialidemokraatit ja heidän käyttäytymisensä ensimmäisen maailmansodan aikana). Objektiiivisen sisältönsä kannalta historiallisesti syntyneet vaihtoehtotilanteet eivät koostu kahdesta samassa määrin suotuisesta tai epäsuotuisesta mahdollisuudesta, vaan kahden määrätyn, toisensa poissulkevan ratkaisun mahdollisuudesta. Juuri tästä syystä historiallisessa käytännössä on monasti välttämätöntä uudelleenarvioida ja kumota vanhoja teoreettisia muotoiluja, jotka estävät syntyvien vaihtoehtojen onnistuneen ratkaisun.

Muuan tällainen vanhentunut muotoilu oli käsitys kapitalismin täydellisestä suunnittelemattomuudesta, käsitys, jonka voittamisesta riippui monessa suhteessa itse vaihtoehdon luonne. Lenin nojautui tällöinkin – huhtikuussa 1917 – Engelsiin, joka jo vuonna 1891 oli aivan selvästi todennut, ettei enää ole mielekasta puhua kapitalismista pelkkänä anarkian ja suunnittelemattomuuden valtakuntana, vaikka merkittäviä luontoperäisyyden ja muita "vapaan kilpailun" aineksia säilyykin talouskehityksen piirissä. Lenin kirjoitti tähän viitaten: "Se on jo vanhentunut käsitys: jos on trusteja, niin suunnittelemattomuutta ei enää ole. Varsinkin XX vuosisadalla kapitalismi on kehittynyt jättiläiskelien, ja sota on saanut aikaan sen,

mitä ei saatu aikaan 25 vuodessa. Teollisuuden valtiollistaminen on edistynyt myös Englannissa eikä vain Saksassa. Monopolista yleensä on siirrytty valtion monopoliiin. Objektiivinen asiointi on osoittanut, että sota on nopeuttanut kapitalismin kehitystä, ja kehitys on mennyt eteenpäin kapitalismista imperialismiin, monopolista valtiollistamiseen. Kaikki tämä on lähentänyt sosialistista vallankumousta ja luonut sille objektiiviset edellytykset. Näin ollen sodan kulku on lähentänyt sosialistista vallankumousta".⁹

Lenin osoitti tässä aivan täsmällisesti, miten sota tietyllä tavalla vaikuttaa kapitalismin kehitykseen ja taloudellisessa suhteessa synnyttää joukon momentteja, joita voidaan pitää suotuisina edellytyksinä sosialistisen vallankumouksen toteuttamiselle. Leninin arvioista nähdään myös kuinka kärkevästi ja laajassa mittassa hän asetti vaihtoehdon ongelman kokonaisuudessaan. Ennen kuin lähdemme hahmottelemaan hänen suoritamaansa vaihtoehtojen kärjistämisen objektiiivista prosessia, on sanottava vielä pari sanaa eräästä toisestakin muotoilusta mitä Lenin myös piti vanhentuneena ja jonka ratkaisun hän kytki tiiviisti kaikkiin päävaihtoehtoa muodostaviin objektiiivisiin edellytyksiin. Vuonna 1905 Lenin esitti arvioita, joiden mukaan vallankumouksellisdemokraattisen, siis eräänlaisen jakobiinisen diktatuurin mahdollisuus ei olisi aivan poissuljettu. Vuonna 1917 niin kutsutut "vanhat bolševikit" pyrkivät herättämään tämän asettamuksen henkiin. Lenin totesi siitä seuraavaa: "Proletariaatin ja talonpoikaiston vallankumouksellisdemokraattinen diktatuuri on jo toteutunut Venäjän vallankumouksessa... Tämä kaava on jo vanhentunut. Elämä on tuonut sen kaavojen valtakunnasta todellisuuden valtakuntaan, kasvattanut siihen lihan ja ve-

ren, konkretisoitunut sen ja *juuri siten* muuttanut sen muotoa".¹⁰

Lenin piti uuden vaihtoehdon sisällön ymmärtämistä keskeisenä tehtävänä, ja siksi hän torjui vanhojen, jo voitettujen kategorioiden mukaisen ajattelun. On aivan epäilemättöntä, että teoreettinen muotoilu jakobiinidiktatuurista oli vuonna 1905 sisällöltään ja merkitykseltään reaalinen. Mutta vuonna 1917 ei sellaista vaihtoehtoa enää ollut, koska kaksoisvallan oloissa, etenkin sen ensi vaiheessa, muutamat tämän vaihtoehdon aineksista astuivat elämään. Myöhempi tapahtumakulku osoitti selvästi, että tämän seurauksena ei vain itse kaksoisvalta, vaan myös jakobiinidiktatuuri eivät kestä. Työväenluokka jatkoi luokkataisteluaan mikä loogisesti vaati proletariaatin diktatuuria ja vallan siirtymistä työväen käsiin. Ja tämä puolestaan merkitsi, että todellisenä vaihtoehtona olivat seuraavat kaksi ratkaisutapa: joko sosialistinen, siis sosialistisen proletaarisen vallankumouksen voitto, tai porvarillinen, siis porvariston diktatuurin pystyttäminen liitossa venäläisen yhteiskunnan muiden taantumusvoimien kanssa.

Lenin ei millään muotoa epäillyt, etteikö jakobiinidiktatuuri saattaisi syntyä muissakin maissa reaalisenä mahdollisuutena. Hänelle oli kuitenkin myös selvää, että imperialismien kaudella syntyy usein sellaisia konkreettisia tilanteita, mitkä tekevät itse kyseisen ajatuksen problemaattiseksi. Tähän mennessä käytäntö on konkreettisesti osoittanut vain sen, että jakobiinidiktatuuri saattaa parhaassakin tapauksessa olla ainoastaan määrätty siirtymämuoto silloin kuin suora tai välitön imperialistinen asioihinpuuttuminen sulkee pois muut proletariaatin diktatuuriin siirtymisen muodot. Tästä todistaa myös jakobiinidiktatuurin kohtalo Espanjassa: sehän kukistettiin imperialistisen intervention

avulla. Aivan yhtä ilmeisiä todisteita tarjoaa kansandemokratioiden kokemus vuoden 1945 jälkeen jolloin taaskin syntyi toisenlaisten siirtymämuotojen välttämättömyys. Voidaan viitata myös Kuuban antamaan sangen luonteenomaiseen esimerkkiin. Kuubassa osoitti Urrutian syrjäyttäminen ja Dorticosin valitseminen presidentiksi, että demokraattinen tasavalta siirtyi Fidel Castron johtamana nopeasti proletariaatin diktatuuriin.

Muuan vanhentuneen näkemyksen eräs luonteenomaisista momenteista oli näkemys kapitalismin kyvyttömyydestä mihinkään edelleenkehitykseen. Leninillä ei tällaista dogmaattista teoriaa esiintynyt eikä hän lähtenyt asettamuksesta, että kapitalismi ei enää pysty kehittymään. Päinvastoin: kapitalismin eteenpäinpyrkivästä kehityksestä Lenin teki johtopäätöksen, että sosialismin voitto on reaalinen näköala. Jos kysymystä lähestytään pinnallisesti, saattaa näyttää siltä, että törmäämme tässä ristiriitaan, jonka ytimenä on, että mikäli kapitalistisessa yhteiskunnassa tapahtuu kehitystä pois suunnittelemattomuudesta, luontoperäisyydestä, anarkiasta talouden alalla kohti monopolikapitalismia, ja monopolista taas kohti valtiomonopolistista kapitalismia, jossa valtio puuttuu talouselämään – niin silloinhan näyttää siltä, kun voitaisiin päätellä, että proletaarinen vallankumous käytännössä suuntautuu "kehittyvää" yhteiskuntaa vastaan. Mutta itse asiassa tärkeää on se, mikä on tämän "kehittyvän" yhteiskunnan sosiaalinen ja historiallinen luonne, koska sen kehitys itsessään merkitsee pohjimmiltaan ainoastaan evoluutiota kohti yhä organisoidumpaa sosiaalista taantumusta ja luokkasortoa.

Leninin näkemyksenä on, ettei proletariaatin diktatuurin ajankohtaisuus millään muotoa ole seurausta siitä, että

proletariaatti haluaa tehdä lopun kapitalistiluokan pahasta tahdosta tai ainakin vähentää sen vaikutusta. Päinvastoin, proletarisen vallankumouksen ajankohtaisuus seuraa siitä tosiasiasta, että syntyy tilanteita, joissa todellinen edistys tulee kapitalismin oloissa mahdollommaksi ja tuo niin sanottu "kapitalismin kehittyminen edelleen" toteutuu vain työtätekevien mittaamattomien kärsimysten hinnalla.

Mikä tahansa imperialismiin olemassaolon uusi periodi merkitsee kokonaista kapitalismissa jo aiemminkin esiintyneiden sortoitumien ja kärsimysten yhä uusien ja uusien muotojen kokonaista järjestelmää. Tämä juuri on se objektiivinen laki, jossa tulee ilmaistuksi Marxin paljastama kapitalistisen kehityksen historiallinen tendenssi. Lenin muotoilee sen seuraavasti:

"Sotaa ei ole synnyttänyt kapitalistirosvojen paha tahto, vaikkakin sitä tietysti käydään *vain* heidän edukseen ja vaikka se rikastuttaa vain heitä. Sodan on synnyttänyt yleismaailmallisen pääoman puolivuosisatainen kehitys, sen miljardit säikeet ja yhteydet. Ilman pääoman vallan kukistamista, ilman valtiotavallan siirtymistä *toiselle* luokalle, proletariaatille, *ei voida* päästä imperialistisesta sodasta, *ei voida* saavuttaa demokraattista, ei-väkivaltaista rauhaa".¹¹

Juuri tässä muotoilussa Lenin paljastaa kapitalistisen kehityksen päävaihtoehdon, kehityksen, joka etenee äärimmäisen kärkevien ristiriitojen kautta, työväenluokan ja porvariston toisensa poissulkevan vastakkaisuuden, antagonismin oloissa. Ja Lenin osoittaa, että sen ratkaiseminen on proletariaatin ja sen vallankumouksellisen puolueen tärkein tehtävä.

Perustellessaan määrätyn vaihtoehdon objektiivisuutta Lenin lähti historiallisen prosessin sisäisten tendenssien analyysistä. Hän korosti tällöin, ettei

työväenluokan tule maksaa kalliilla hinnalla kapitalismin ristiriitoja täynnä olevaa kehitystä. Päinvastoin, työväenluokan on tultava tarpeeksi voimakkaaksi kieltäytyäkseen maksamasta mokomaa hintaa.

Sosiaalidemokratian omaksumassa kannassa – ja tämän vahvistaa varsinkin Leninin suorittama kautskyläisyyden analyysi – ei Lenin nähnyt ainoastaan subjektiivisuutta ja mielivaltaa tuohon aikaan tärkeimmän vaihtoehdon ratkaisemisessa; hän näki myös, että sosiaalidemokratian positioihin sisältyi lukuisien aikaisempien vaihtoehtojen väärä ratkaisuja mikä riisti työväenluokalta mahdollisuuden tiedostaa todelliset intressinsä ja julistaa tinkimättömästi, ettei se aio ottaa kantaakseen kapitalismin kehityksen kustannuksia. Opportunismi ja menševismi eivät ole muuta kuin luonteenomaisia reaktioita tähän kysymykseen, jonka ne ratkaisevat porvaristolle edulliselta näkökannalta. Kautskylaisuus ja erittäinkin kautskyläinen teoria tuotantovoimista heijastivat aivan selvästi Saksan työväenluokan heikkoutta juuri tässä kysymyksessä, eikä sillä voinut olla olematta tiettyjä poliittisia seurauksia.

Tapahtumien todellinen merkitys ja sisältö piili siinä, ettei ollut vain objektiivista vallankumouksen mahdollisuutta, vaan myös sen subjektiiviset edellytykset olivat kypsyneet. Entä missä siten Leninin mukaan olivat vallankumouksen menestyksellisen toteuttamisen edellytykset? Jotta voisimme vastata tähän kysymykseen, meidän on palautettava mieleemme tuo kuuluisa repliikki: "Sellainen puolue on olemassa!". Tässä on syytä viivähtää jonkin aikaa. Puhuimme jo siitä, että porvarillinen kehitys, jota Lenin ei milloinkaan kiistänyt, päättyy edetessään jatkuvasti pisteeseen, jossa kansanjoukkojen täytyy maksaa erittäin kallis hinta kustakin

edistysaskeleesta. Porvaristo on vaikeuksiensa edessä, joista se löytää ulospääsyn vain veristen julmuuksien ja epäinhimillisten toimenpiteiden avulla. Kuuluisiksi tulleet sanat "Sellainen puolue on olemassa!", jotka Lenin lausui duuman istunnossa, viittaavat siihen, että on olemassa puolue, joka ottaa kantaakseen historiallisen ja sosiaalisen vastuun niiden kärsimysten torjumiseksi, jotka työläisiä uhkaavat kapitalistisen kehitystien maksamiseksi. Tämä puolue kykenee, proletariaatin puolueena, päästämään työväenluokan ja sen myötä koko yhteiskunnan niistä ristiriidoista ja niiden raskaista seurauksista, jotka ovat väijäämättömänä tuloksena itse porvarillisen yhteiskunnan rakenteesta. Tähän liittyen Lenin tiivistää: "Mitä perusteellisempi on taloudellinen vararikko ja sodan synnyttämä kriisi, sitä pakottavammin tarvitaan täydellisintä valtiollista muotoa, joka *helpottaa* niiden kammottavien haavojen parantamista, jotka sota on ihmiskunnalle tuottanut".¹²

Vuonna 1917 kapitalismin yleinen vararikko oli aivan ilmeinen. Työväenluokan oli otettava valta haltuunsa, koska se oli ainoa tie pelastaa työtätekevät voimistuvasta sorrosta ja puutteesta. Tässä käy ilmeiseksi se dialektiikka, ettei porvaristo yhtäältä vuonna 1917 ollut absoluuttisessa umpikujassa, mutta toisaalta oli selvää, että se oli joutunut suhteelliseen umpikujatilanteeseen, jossa sen oli pakko soveltaa avoimen barbaarisia menetelmiä työtätekeviä ja työväenluokkaa vastaan. Näin ollen syntyi vaihtoehto: joko ottaa kannettavakseen jia sietää arkana ja kärsivällisenä myös edessä olevat kieltäymykset ja kärsimykset, tai sitten astua päättäväisesti niitä vastustamaan. Venäjän työväenluokan historiallisena ansiona on, että se – osin Kornilovin kaappausyrityksen vaikutuksesta, mutta ennen kaikkea jär-

jestäytyneisyytensä ja tietoisuutensa ansiosta – reagoi tähän tilanteeseen selvästi ja lujasti sekä kaatoi porvariston heruuden.

Leninin näkemys, joka tuli ilmaistuksi repliikkihuudahduksessa "Sellainen puolue on olemassa!" osoittautuikin jatkossa oikeaksi. Meistä näyttää siltä, että se olisi yleensäkin tulkittava laajemmaltä pohjalta ja ymmärrettävä laueammasa kontekstissa. Kapitalismin kehitys on yksittäisissä maissa monesti synnyttänyt vastaavanlaisia vaihtoehtotilanteita. Kysymys on aina asettunut näin: onko olemassa puoluetta, joka kykenee ratkaisemaan vaihtoehdon, joka kyseisessä tilanteessa on muodostunut ja joka pohjimmiltaan on porvaristolle ja sen puolueille ratkaisematon? Venäjän loka-kuun jälkeen muualla tapahtuneet valankumoukset osoittavat juuri sen erityispiirteen, jonka yleisessä muodossaan toi esiin Leninin muotoilu: porvaristo ei enää voi eikä proletariaatti enää halua elää entiseen tapaan.

Siis, vaihtoehtojen todellinen ratkaiseminen on mahdollista vain siinä tapauksessa, että työväenluokka on riittävässä määrin sekä teoreettisesti että käytännöllisesti valmistautunut siihen. Leninin teoreettinen ja käytännöllinen toiminta ilmenee määrättynä dialektisena ykseytenä. Mutta teorian tärkeää merkitystä tulee tällöin korostaa. Emme esitä suurta määrää esimerkkejä, toteamme vain, että nojautumalla vain vaikkapa Marxin töiden, erityisesti *Pääoman* analyysiin ja sivuuttamalla Leninin työn imperialismista kapitalismin korkeimpana ja viimeisenä vaiheena, joka oli Marxin kapitalismianalyysin nero-kasta jatkoa ja edelleenkehittelyä, emme kykenisi toimimaan leniniläiseen tapaan. Lenin piti oikeana sitä Marxin asettamusta, että kapitalistisella kasaantumisella on historiallinen tendenssinsä. Mutta hänelle oli täysin vierasta se dog-

maattiselle ajattelulle ominainen virheellinen positio, ettei muka voisi olla minkäänlaista vaihtoehtoa strategisella tasolla, koska vaihtoehdot syntyvät vain taktiikan tasolla.

Meistä näyttää tässä yhteydessä taroituksenmukaiselta lainata erästä kohtaa *Valtiosta ja vallankumouksesta*. Kyseinen Lenin-kohta seuraa suoraan siitä Marxin toteamuksesta, että sosialistisessa yhteiskunnassa jatkaa tietyn ajan olemassoloon ei vain porvarillinen oikeus, vaan myös porvarillinen valtio. Analysoidessaan tätä Marxin asettamusta Lenin kirjoittaa:

"Mutta demokratia merkitsee ainoastaan *muodollista* yhdenvertaisuutta. Ja heti kun on toteutettu yhteiskunnan kaikkien jäsenien yhdenvertaisuus tuotantovälineiden omistukseen *nähdessä*, ts. työn yhdenvertaisuus, palkan yhdenvertaisuus, ihmiskunnan eteen nousee kiertämättä kysymys siitä, että on mentävä *teenpäin*, muodollisesta yhdenvertaisuudesta *tosiasialiseen* yhdenvertaisuuteen, ts. toteutettava sääntö: 'jokaiselta kykyjensä mukaan, jokaiselle tarpeittensa mukaan'. Millaisten etappien kautta, millaisten käytännön toimenpiteiden avulla ihmiskunta kulkee tähän korkeimpaan päämäärään, sitä emme tiedä emmekä voi tietää. Mutta on tärkeää tehdä itselleen selväksi, kuinka äärettömän valheellinen on se tavanomainen porvarillinen käsitys, että sosialismi on muka jotain kuollutta, kangistunutta, kerta kaikkiaan määrättyä, vaikka todellisuudessa *vasta* sosialismissa alkaakin nopea, varsinainen, todella joukkoluontoinen, väestön *enemmistön* ja sitten koko väestön osanotolla tapahtuva edistys yhteiskunta- ja yksityiselämän kaikilla aloilla".¹³

Kommunismi lopullisena päämääränä on epäilemättä seurausta sosiaalisesta dynamiikasta, joka syntyy kapitalismin ilmaantumisen myötä. Sosialismin

luomisen myötä tämä dynamiikka saa uuden pohjan, jonka pääominaisuutena on, että pyritään takaamaan kehitys "yhteiskunta- ja yksityiselämän kaikilla aloilla", kun taas kapitalismissa kehitys tapahtuu yksipuolisesti, vääristyneesti ja on siksi mahdollista vain vieraantumisen syvenemisen kautta. Tämän seurauksena kapitalismi törmää ongelmiin, joita se ei kykene ratkaisemaan. Sosialismin omasta luonteesta sen sijaan jo seuraa, että kehitys toteutuu kaikinpuolisesti, ja koska sosialismi ei törmää sisäisiin esteisiin, siinä ei synny niitä ongelmia, joita kapitalismissa (esimerkiksi yhteiskunnallisen tuotannon ja yksityisomistuksellisen anastuksen ristiriita, kilpailu, eri vieraantumisen muodot, yhteiskunnan ja persoonallisuuden väliset konfliktit ym.). Mutta se tosiasia, että sosialismi silti joutuu kasvotusten määrättyjen ongelmien kanssa, johtuu joukosta objektiivisia ja subjektiivisia syitä, muun muassa sosialismille vihamielisten imperialismin voimien olemassaolosta.

Jokaisella vaihtoehdolla on oma spesifiikkansa, oma lähtökohtansa, oma tieteellinen perustelunsa, joka liittyy Marxin muotoilemaan lakiin kapitalismin historiallisesta tendenssistä. Se, mikä on tieteellisesti todistettu, ei enää ole vaihtoehto tieteen kannalta eikä siis myös enää sen liikkeenkään kannalta, joka nojaa toiminnassaan tieteeseen. Kapitalistisen kehityksen tendenssien ja tieteellisesti todistettujen lakien tuntemuksen pohjalta asetetaan usein konkreettisissa käytännössä syntyviä vaihtoehtoja koskevia kysymyksiä, esimerkiksi kysymys siitä, voidaanko imperialismin ketju katkaista jonkun heikon renkaansa kohdalla jossain suhteellisen alikehityneessä maassa. Tässä yhteydessä kosketellaan monia vaihtoehtoja, joita tiede ei vielä ole selvittänyt. Lenin pani aikoinaan tämän merkille. Hän pu-

hui usein siitä, ettei Marx esittänyt määrittäen kysymysten suhteen näkemystään ja siksi meidän on kehiteltävä niiden ratkaisun teoria. Hän puhui myös siitä, että olisi äärimmäisen virheellistä tehdä marxismista dogmi ja arvosteli ankaresti yrityksiä käsitellä hänen omia asettamuksiaan dogmaattisesti, mikä oli ominaista monille vanhoille kommunistisille teoreetikoille. Se seikka, että muuttuneissa oloissa on jossain maassa toteuttava toisin kuin aiemmin, ei ole mitään praktisismia, vaan minkä tahansa teorian joustavaa käsittämistä. Teoria ei anna osviittaa vaihtoehdon ratkaisemiseksi suuntaan tai toiseen, mutta se ei anna valmista reseptiä minkä tahansa vaihtoehdon ratkaisemiseksi.

Kaikesta tähän asti sanotusta seuraa myös se, että on olemassa vaihtoehtoja, joiden ratkaiseminen ei ole niinkään yksinkertaista. Ne ansaitisivat oman käsitteellensä tässä. Sellaisista vaihtoehdoista puhui Goethe:

*Über ein Ding wird viel geplaudert,
Wiel beraten und lange gezaudert,
Und endlich gibt ein böses Muss
Der Sach widrig den Beschluss.¹⁴*

Tämä merkitsee, että on olemassa prosesseja, joissa ennalta arvaamattomat ulkoiset tekijät ja voimat tuhoavat itse vaihtoehdon ratkaisun mahdollisuuden, ja sen sijaan astuu toinen objektiivinen ratkaisun mahdollisuus. Toisin sanoen, vallankumouksen voitto ei millään muotoa merkitse, että sen säilyminen olisi taattua. Eikä vallankumouksen voitto merkitse edes osittaista vallankumousvoimien asettamien päämäärien toteutumisesta. Tämä johtuu siitä, että kehitykselle astuu erilaisia satunnaisia tekijöitä, ennakoimattomia seikkoja, jotka määrätyn ajanjakson verran voivat osoittautua ratkaiseviksi historian kulun kannalta. Tällaisia voivat olla sekä sub-

jektiiiset että objektiiviset, ulkoiset tekijät. Ja tällä jälkimmäisellä on valtava merkitys. Koko joukko vallankumouksia – ja ennen kaikkea suhteellisen pienissä valtioissa tapahtuneet – osoittavat, että niiden myöhempi kohtalo ei ole yksinkertaisesti vain sisäisten voimien ja subjektiivisten mahdollisuuksien muodostama ”vektori”, vaan pikemminkin konkreettisen kansainvälisen tilanteen ”vektori” määrättyä aikana (esimerkiksi Kuuban vallankumouksen voitto, Espanjan kansanvallankumouksen traaginen kohtalo, vallankumouksen historia Guatemalassa ja Chilessä). Unkarin vastavallankumous saattoi aikanaan liitossa yleismaailmallisen taantumuksen kanssa tukahduttaa Unkarin vallankumouksen. Mutta meidän aikanamme, jolloin sosialismista on tullut maailmanjärjestelmä, tilanne on pohjiaan myöten muuttunut. Nyt sosialismin kehittyminen edelleen riippuu merkittävässä määrin siitä, kykeneekö sosialismi löytämään oikeat ratkaisut niille ongelmille, jotka se periaatteessa kykenee ratkaisemaan, toisin kuin kapitalismi.

Imperialismin voimien painostus synnyttää sosialismin kehitykselle joukon vaikeuksia, jotka sen on alati kohdattava kasvoista kasvoihin. Reaalisen sosialismin edessä on monimutkainen tehtävien muodostama järjestelmä. Silti ei ole epäilystä, että kehitystä determinoivat viime kädessä sosialismin immanenttien ongelmien piiriin kuuluvat seikat. Tämä merkitsee, että se sosialismi, joka toteutetaan aikehittyneissä maissa, joutuu raskaissa oloissa läpiviemään ne muutokset, jotka kehittyneissä maissa kapitalismi on jo aikaa sitten reaalisoinut. Taloudellisen kasaamisen prosessit toteutuvat socialistisissa maissa merkittävästi helpommin suureksi osaksi sen vuoksi, että näitä maita ohjaillaan keskitetyllä valtiovallalla. Mutta toisaalta nämä prosessit toteutuvat vaikeammin,

koska sosialismi pyrkii toteuttamaan kaikki välttämättömät muutoksensa noudattamalla omia moraaliperiaatteitaan, omia oikeusnormejaan, toisin sanoen, lähtemällä omalta pohjaltaan. Näissä monimutkaisissa oloissa voi helposti syntyä eräitä ideologisia illuusioita, vääriä oletuksia ja jopa vieraantumisielmiä. Tässäkin on välttämätöntä toimia Leninin asettamuksen mukaan: "asiat tulee nähdä sellaisina kuin ne ovat". Tämä juuri on ainoa oikea lähestymistapa.

Käytäntö osoittaa, että imperialismi maailmanjärjestelmänä on astunut kriisiinsä mitä erilaisimmissa maissa. Itse tämä kriisi saa kuitenkin erilaisia muotoja kehittyneissä ja alikehittyneissä kapitalistisissa maissa. Varsinkin viimeksi mainituissa syntyy ongelmia, joita porvaristo ei enää kykene käsittelemään. Leninin löytämä kapitalismin epätasaisen kehityksen laki vahvistuu siis täydelleen tässäkin suhteessa.

Socialismin maailman mittakaavassa toteutuvan voiton mahdollisuus tulee reaalisesti vasta sitten, kun sosialismin paremmuuden kehittyminen saavuttaa sen tason, jolla sillä on kaikilla elämänaikavälillä ja kaikissa suhteissa puoleen-savetävä voima myös korkealle kehitty-

neiden kapitalistimaiden työtätekevään väestöön. Tällaisen tien löytäminen on meidän aikakautemme päätehtävä. Se meidän on ratkaistava nojautumalla Leninin perintöön.

VIITTEET:

1. *Marxin* kirje Kugelmanille 17. huhtikuuta 1971, *Marx-Engels*, Kirjeitä, Moskova 1976, s. 267.
2. *V. I. Lenin*, Esipuhe K. Marxin L. Kugelmanille kirjoittamien kirjeiden venäjänkäännökseen, Teokset, osa 12, ss. 97-98.
3. *Lenin*, Teokset, osa 24, s. 4.
4. *Lenin*, Sota ja vallankumous, Teokset, osa 24, s. 415.
5. *Lenin*, Kirjeitä taktiikasta, Teokset, osa 24, s. 26.
6. *Marxin* kirje Engelsille 9. huhtikuuta 1863, *Marx-Engels*, Kirjeitä, Moskova 1976, s. 141.
7. *Lenin*, VSDTP(b):n seitsemäs (huhtikuun) konferenssi, Teokset, osa 24, s. 229.
8. *Lenin*, mt., Teokset, osa 24, s. 297.
9. *Lenin*, mt., Teokset, osa 24, s. 227.
10. *Lenin*, Kirjeitä taktiikasta, Teokset, osa 24, ss. 26-27.
11. *Lenin*, Proletariaatin tehtävät vallankumouksessamme, Teokset, osa 24, s. 51.
12. *Lenin*, mt., Teokset, osa 24, s. 53.
13. *Lenin*, Teokset, osa 25, s. 447.
14. Nämä rivit voisi kääntää ehkä seuraavasti: Asiasta paljon keskustellaan/Löppötellään ja jahaillaan/ Kunnes edess' pahan pakon/ Juttu saa väkijoukon lopun. - Suomentos on tehty SOL:n toimistossa, joten pyydämme anteeksi epävarmuutta runomittan suhteen. - Suom. huom.

Kaipaus, sinä herkästi nukkuva lintu – naisemansipaation näkymistä DDR:ssä

AINO SAARINEN

60-luvun lopulla ilmestyneessä, jo 1970 suomennetussa kirjassa "Erään naisen elämä"/"Nachdenken über Christa T." ddr-läin kirjailija Christa Wolf kuvaa, miten "erään keskikaupungin kukka-kaupan edessä seisoj kymmenkunta ihmistä odottamassa, että muuan harvinainen, heleästi loistava orkidea avaisi keskiyöllä kukkansa muutamaksi hetkeksi". (67)

Minua tuo ihmisyyden ulottuvuuksista kertova kohtausten koko teos kosketti aivan erityisellä tavalla. Olin lukeut sen ensimmäisen kerran vuosia sitten, ohimennen, vähän hämmentynyt. Luin sen toistamiseen viime vuoden lopulla palattuani kahden kuukauden matkalta Berliinistä, DDR:n tiedeakatemiasta. Itselleni Wolfin Christa T:n elämä, samoin myös nyt esittelemäni Marie Wanderin 17 ddr-läisen naisen haastatteluista koostuva, 1977 ilmestynyt kirja "Hyvää huomenta, kaunokainen"/"Guten Morgen, du Schöne" toivat yhtäkkiä eteen ja pohdittavaksi uuden puolen sosialismista, naisemansipaatiosta: sen mitä se on sisältä käsin, objektiivisesti ja väärentämättömästi lehtynä ja koettuna.

Meille "ulkopuolisille" rationalisteille – analyttisille yhteiskuntatieteilijöil-

le – sosialismi on ennen muuta suunnitelmataloutta, yhteiskunnallisten rikkauksien järkipäristä käyttämistä, ohjelmia, 5-vuotissuunnitelmia. Kuitenkin sen pitäisi olla jotakin muutakin: yhteiskunnallisten rikkauksien yhteisomistus ja sen mahdollistama suunnitelmatalous ovat "vain" lähtökohtia, "välineitä" parempaan, ihmisarvoisempaan elämään: keskipisteessä on ihminen – teemaamme ajatellen naisihminen – joka ei tyhjene näihin yhteiskunnallisiin puitteisiinsa.

Tämä on myös Christa Wolfin kirjan pääsanoma – ongelma jota sen luonteen mukaisesti ei hahmoteta traditionaalisena, ajassa systemaattisesti etenevänä kerroksen avulla, vaan fragmentaarisesti: päiväkirjojen, haastattelujen, kirjeiden, omien muistumien tuottamien välähdyksien kautta. Minäkertoja etsii kuolleen ystävättärensä Christa T:n tavoin vastausta kysymykseen, onko yhteiskunnan kehitys ollut samalla yksilöiden, ihmisten kehitystä – eikö niiden pitäisi olla toisensa edellytyksiä?

"Christa T. alkoi sangen varhain, kun sitä nyt ajattelee, kysyä mitä tämä sitten merkitsee; muutos. Uusia sanoja? Uutta taloa? Koneita, suurempia peltoja? Uusi ihminen, hän kuuli sanottavan, ja alkoi tarkkailla itseään." (65)

Uudet koneet ja suuremmat pellot eivät kuitenkaan sinänsä erota sosialismia kapitalismista – tuotantovälineiden kehittäminenhan on jo kapitalismin historiallinen tehtävä ja oikeutus, kuten Marx Pääomassa toteaa. Ero on siinä, mikä on ihmisten suhde tuohon aineelliseen prosessiin. Kapitalismissa ihminen, hänen työvoimansa ja persoonallisuutensa ovat tuotantoprosessin ja sen tarkoituksen, yksityisesti anastettavan arvonnäkökohdan väline; sosialismissa itse tuotantoprosessi on väline, *keskiössä on ihminen*, "itsetarkoituksena", kuten Marx edelleen Pääomassa painottaa. Christa T:n tarkkailu kohdistuu siis ydinkysymykseen: perspektiivisesti olennaisinta sosialismissa, kommunismissa on yhteiskunnallisen luontomme, tuon toisen luontomme kehitys, uudenlaatuisten subjektiviteetin syntyminen. Tässä on sosialismin ja kapitalismin aito vertailupiste, ei tavaramarkkinoilla (ja kärkeä, ei ehkä edes 5-vuotissuunnitelmien täyttämässä).

Jotakin uutta pitäisi siis olla rakentamassa. Reaalisocialismi merkitsee kuitenkin "vasta" sitä, että pääomasuhde on kumottu, että on kumottu kapitalistiseen työnjakoon liittyvä lainalaisuus ihmistä yksipuolistavaan kehitykseen ja näin luotu joitakin välttämättömiä ja sinänsä olennaisia edellytyksiä yhteiskunnan ja ihmisen uudenlaatuisuudelle. Samalla se merkitsee, että pitkä ja moniaikainen, ristiriitainen prosessi on vasta alullaan, edessä. Ja tämä prosessi koskettaa kaikkia elämänalueita, kaikkia ulottuvuuksia ihmisessä – hänen toimintansa, ajattelunsa ja tuntemisensa tapoja ja rajoja. Tällaisena – uutta ihmisluontoa luovana – se ei voi olla yksioikoista eteenpäinmenoa, kehitysautomaattikkaa. Ennemminkin tämä prosessi ratkaistessaan joitakin olennaisia ongelmia tuottaa samalla uusia, sen on asetettava tavoitteensa yhä uudelleen.

Siksi, kuten Christa Wolf sanoo, on yhtäaikaista sekä uskottava, uneksittava että epäiltevä. Utopiat ovat tärkeitä: "Vetäköön suutansa hymyyn, ken tahtoo: kerran elämässä, oikeaan aikaan, on paikallaan uskoa mahdolltomaan." (60) Ja muistelee oman yhteiskuntansa ensiaskeleita, "niitä ihania harhailevia öisiä keskusteluja sen paratiisin olemuksesta, jonka kynnyksellä me suurella varmuudella seisomme, useimmiten nälkäisinä ja puukengät jaloissa". (60) Mutta taistelu ei saa muuttua yksimielisyydeksi: on jatkuvasti asetettava itsensä ja yhteiskuntansa kehitys kyseenalaiseksi – tavoitteenahan on edellytysten luominen *ihmisen* kehitysmahdollisuuksien realisoinemiseksi.

Tärkeintä ei ole koneiston ehdoton täydellisyys ja tarkoituksenmukaisuus, sen kitkaton käynti, tärkeintä on, että ei sammuta itseään, että kavahtaa lukoonlyöntejä. Sillä kaikki joka "asettuu" on niin vaikea saattaa jälleen liikkeeseen, että on jo etukäteen yritettävä pitää se elossa, itsekussakin. "Sen on synnyttävä jatkuvasti, siinäpä se. Ei pidä päästää asioita siihen, että ne tulevat valmiiksi." (67)

Olen pitkään viipynyt Christa Wolfin kirjan ajatuksissa, monestakin syystä. Yksi niistä on tämä: siinä *naiset* asettaa itselleen tehtävän tarkkailla yhteiskuntansa kehitystä, ottaa siitä vastuun. Mieltä kiinnittävää on myös sen viritteisyys, jota voisi luonnehtia tinkimättömyyden ja kriittisyyden ykseydeksi: kun tavoitteet ovat korkealla, on oltava ydintään myöten rehellinen, avoin.

* * *

Itse asiaan. Tavanomainen tapa esitellä naisemansipaation näkymiä DDR:ssä olisi tietysti vyöryttää esiin tilastotietoa naisten osuudesta työelämässä, koulutuksessa, kertoa kenties maail-

man laadukkaimmaksi kehitetystä päivähoitolaitoksesta jne. Edellähän kysymys kuitenkin oikeastaan asetettiin toisin: keskeistä on pohdinta uudenlaatuisen naissubjektiviteetin kehkeytymisestä. Se on itsetarkoitus, nuo edellä mainitut välineitä.

Liikkeelle voisi lähteä vielä kerran Christa T:n kautta:

"Olen jo huomannut sen: teitä ei miellytä, jokin on täysin oikein tai järjestyksessä. – Erehdytte, Christa T. vastaa vakavasti. Kuinka minua miellyttäisikään, jos tapaisin sellaista josakin! Mutta milloin luulette huomanneenne minussa tuon piirteen? – Monesti, sanoo mies / naapurikylän koulunjohtaja / masentuneena. Kun esimerkiksi kouluneuvoston edustaja puhuu. Te ette naura, sitä te ette tee. Mutta minä näen: te epäilette. – En aina, hän sanoo. Olette kyllä nähnyt aika tarkkaan: minä vertailen. Vertaan puhetta kouluuni. – Huomaattehan, sanoo mies kiivaasti. Ja minä vertaan hänen puhettaan unelmaani koulustani. – Omituista, Christa T. vastaa. Minua miellyttää se teissä." (46)

Juuri tätä vertailua unelmiin, utopioihin ja nykyhetkeen on tuo Maxie Wanderin naissubjektiviteetin kehitystä valottava kirja "Hyvää huomenta, kaunokainen", samoin hänen omat päiväkirjamerkintönsä ja kirjeensä, jotka julkaistiin hänen kuolemansa jälkeen.* Esipuheen "Kosketus"/"Berührung" kirjaan on kirjoittanut – Christa Wolf!

Todellakin: kirjassa on kaksi tasoa: utopiat ja nykyisyys, kahdella ulottuvuudella. Siinä ddr-läiset naiset kertovat yksilöllisistä ja yhteiskunnallisista utopioistaan, vertaavat niitä nykyhetkeen ja menneeseen. Toisaalta haastattelujen piirtämät naiskuvat antavat lukijalle mahdollisuuden Christa T:n tavoin tarkkailla, missä määrin DDR:ssä on

* MW oli 1933 Wienissä syntynyt, 1955 DDR:ään miehensä, kirjailija Fred Wanderin kanssa muuttanut journalisti, joka kuoli syöpään 1977, vähän kirjansa julkaisemisen jälkeen. Siitä tuo nimi "Elämä olisi erinomainen vaihtoehto/Leben wäre eine prima Alternative" postuumille teokselle – Maxie Wanderilla oli jo valmisteilla myös miehiä ja lapsia käsittelevä samantyyppinen haastattelukirja.

syntymässä uusi yhteiskunta, uusi ihminen ja – uusi nainen.

Päätoiminen naiseus – käyttäakseni vielä tuota Arja Tiaisen kiteyttävää ilmaisua – on jotakin, johon nämä naiset katsovat taaksepäin. Omat vanhemmat, heidän keskinäinen suhteensa ja suhteensa lapsiin muodostavat useimmille ahdistavan mallin siitä, millaiseksi he eivät halua omaa elämänsä:

"Äitini? Anna olla, ei kannata. En tiedä miten on. Haluaisin sanoa, hän pitää kotinsa siistinä... Nojaa, minä en tee itseäni asuntoni orjaksi. Mutta äitini, hän loistaa tymeästä optimismista, hän on niin kylläinen juoruilusta, hyvästä ruoasta ja juomisesta... Hän ei aseta mitään vaatimuksia elämälleen... Missään tapauksessa en haluaisi olla tämän naisen kaltainen. Isäni on aina kohdellut häntä kuin lasta." (81) (Ruth, 22, tarjoilija, naimaton, yksi lapsi)

Poikkeuksen muodostaa Steffi, kotiäiti, joka ei halua olla emansipoitunut nainen, joka haluaa säilyttää etuoikeutensa naisena. (140) Muutoin nämä naiset pohtivat hämmentävän vähän tuota meidän todellisuudessamme niin kumamatonta vaihtoehtoisuutta, kotiäitiyttä ja ammatissatoimimista. Kouluikäiselle Susannalle se on vielä tulevaisuuden ongelma: ensiarvoista on olla vapaa, tasa-arvoinen, ei kuitenkaan lapsen kustannuksella; ehkäpä on luovuttava lapsesta? (60)

Kehitysperspektiivi löytyy omasta työstä, koulutuksesta. DDR:ssä 60-luvun loppupuolella käynnistyneet naisten ammatillisen koulutuksen teho-ohjelmat ovat jättäneet jälkensä: työn ohessa toteutuva opiskelu on Uten, 24-vuotiaan ammattityöntekijän omaa ja ystävien persoonallisuutta ja elämäntapaa tiedostetusti työstävä tekijä, joka tuottaa myös huvia, löytämisen iloa. (39–40) Ylipäätään on tärkeää voittaa itsensä aina uudelleen, tehdä kaikki omalla voimallaan:

"Valitsin fysiikan. Fysiikka on tieteiden kuningatar, se tarvitsee jotakin kaikilta alueilta ja tunkeutuu kaikille alueille... Myöhemmin siirryin kokeilevan fysiikan alueelta teoreetti-

seen fysiikkaan, koska kokeet tekivät minut kärsimättömäksi. Oli rakennettava jotakin hyvin kauan eikä sittenkään vielä yltänyt maailman tasolle, kojeita ei ollut riittävästi. Mitä tarvitsen teoriassa? Mustetta, paperia ja uusinta kirjallisuutta... Valmis." (115) (Margot, 36, fyysikko, naimisissa, kaksi lasta)

18-vuotias Gudrun ei halua olla vain tiedon kuluttaja, hän haluaa käsittää yhteyksiä, antaa fantasiansa leikkiä, muutoin oppimisella ei ole mieltä. (93) Ulkoiset linjat, valmiit totuudet eivät ole kiinnostavia, keskeistä on ihmisyyys, kysymys siitä, miten itse tässä jo saavutetussa sosialismissa taistella edeltävän sukupolven tavoin yhteiskuntansa kehittämiseksi.

Sama ongelma, samat vaatimukset löytyvät myös vanhempien naisten kertomuksista, pohdinnoista, mutta arkipäivään realisoituneena. Jälleen Ute:

"Nyt meillä on juuri ongelmia: lähetämme yrityksestä opiskelemaan ihmisiä, jotka eivät tee mitään yhteiskunnallista työtä, he ovat vain ammatillisesti hyviä. Myöhemmin heistä tulee poliittisia johtajia. Sillä tavoin saatamme itsemme käytännöllisesti katsoen pulaan. Mitä voi odottaa sellaisilta ihmisiltä? Nehän eivät aktivoi ketään muutakaan. Näin syntyy uusi kehä... Minulla on päämääränä pyrkiä kasvattamaan oman kollektiivini ihmisiä, niin että he tekevät työtä, että he tuntevat vastuunsa. Jos on kiinnostunut työstään, ei pidä vain odotella taukoja... Monesti minulla on tunne, että taistelen tuulimyllyjä vastaan." (43)

Ja Rosi (34, sihteeri, naimisissa, yksi lapsi):

"Kaikesta huolimatta olen optimistinen ihmisen, uskon siihen, että suuremmalla avoimuudella voitaisiin korjata paljon. On puhuttava virheistä!... Jos ei esim. ammattiosastomme johdossa olisi edes kourallista järkeviä ihmisiä, niin sanon, että olisin jo ajat sitten siirtynyt hautuumaan hoitajaksi. Tai hankkinut itselleni lauman lapsia ja vetäytynyt datsaani. Eikö tätä kehitystä näe kukaan? Vai vedetäänkö väärät johtopäätökset? Onko avainasemassa väärä ihmisiä? Sitä on kyllä kysytty... Kurjaa on, että sitä ei enää kysytä. Keskusteluissa pitäydytään pintatasolla." (71-72)

Ruthin tavoin monet kysyvät, mitä yhteiskuntaa he oikeastaan rakentavat? Jokaisellahan on unelma. Ruth uneksii: "Ihmiset tulevat suhtautumaan toisiinsa ystävinä, ei ole enää itsekkyyttä, kateut-

ta, epäilyä. Ystävien yhteisö." (87) Ja Rosille – toisin kuin hänen miehelleen – ei riitä, että kaikilla on syötävää, että ihmiset peittävät itsensä tavaroilla; menneisyys on ylitettävä, *kumottava*. Hiukkasen, hiukkasen filosofiaa ei ole pahitteeksi...

Toisaalla löytyy myös vierautta – vieraantumista? – yksityiselämän ja sen puitteiden ensisijaisuutta. Ne ovat hallittavissa, "yhteiskunta" etäällä:

"Mitä ihminen vielä haluaa? Lapsia meillä on jo tarpeeksi, meillä on myös asunto, neljä huonetta, ne riittävät kunnes lapset ovat kasvanut suuremmiksi. Terveys on tärkeintä. Kehittelenkö illuusiota, no, sanon aina: geht's ni, gibt's ni. Suuret asiat, nehan eivät ole minun vallassani. Niistä kuulee televisiosta, mutta sellaisia ongelmia, jotka minua kauan vaivaivat, ei ole. Ne kuuluvat enemmän tieteelle." (Christl, 25, myyjätär, naimisissa, kolme lasta)

* * *

Yhteiskunnallisen kehityksen arviointi, sen kokeminen omakohtaiseksi ongelmaksi ei kuitenkaan merkitse, että yksityinen käytäntö, yksityis- ja intii-mielämä sivuutettaisiin. Päinvastoin: tämän alueen, näiden tuntojen arviointi on kaikkien haastattelujen ydintä. Ja tämä kehitysprosessi on hidas, kivulias, horjuvakin:

"Uskon, että kaksinaisuuteni on siinä, että elän ajassa, jossa naisille on jo paljon mahdollista, mutta itse olen heikko, arka. Etsin liittolaista, kumppania, jotta voisimme tukea toisiamme, itse kun en kykene mihinkään. Tämä kaksinaisuus mahdollisuuksieni ja tuskani välillä romahduttaa minut." (Ruth)

Margotin, fyysikon äiti on ollut alistettu kotiäiti, hän itse on ammatissaan täyteen mittaan realisoinut naisten uudet oikeudet, elää kuin mies, mutta huomaa myös maksavansa täyden hinnan:

"Kun kauan harjaannuttaa itseään vain suoritukseen, tuhoaa jotain tärkeää persoonallisuudessaan... Kun en työskentele, olen itselleni vieras... Uskon, että minun on nyt maalettava. Sisimmässäni on jotain padottua, joka minun on välitettävä. Haluaisin tehdä jotakin välinpitämättömyyttä ja epärehellisyyttä, kylmyyttä ja alistumista vastaan. Maalaamisessa

näen mahdollisuuden saattaa itseni jälleen matkaan. . . Haluan maalata visioitani: tuskaa, miten inhimillinen elämä voi tuhoutua, miten esineet kovertavat ihmiset ontoiksi. Miten ihmiset asuttavat betonisellejään, joihin kenelläkään toisella ei ole pääsyä. . . On totta, että olemme kyenneet vielä liian vähän luomaan mahdollisuuksia ihmisten väliseen yhteyteen. Mutta työelämässä on kuitenkin edes yrityksiä lähestyä toisia ja siten kehittää yhteiskunnallista tietoisuutta, toisin kuin länsimaissa. Miten nauroimmekaan aloittaessamme näitä prikaateja! Mutta ne toimivat jo." (116, 120–121)

Uusien elämisen muotojen, mallien löytämiseen pyritään elämän ja ihmisyiden kaikilla ulottuvuuksilla. "Lemmenmarjat", seksuaaliteetti voi muodostua kompensatioalueeksi, psyykkiseksi dopingiksi, keinoksi kokea elämättä jäänyt elämä. Mutta aistillisuus on myös jotakin itseäkin hämmäntävää, hallinnasta karkaavaa. Unelmia vastaan naisen seksuaalisen objektiaseman kääntäminen miesmalliseksi don juanismiksi, tyhjyydeksi, jossa

"odotan, että joku koskettaisi sieluani, odotan tunnetta: olen tuntenut sinut, tarvitsen juuri sinua tällä yhteisellä taipaleella elämässä." (21) (Lena, 43, dosentti kuvaamataiteiden korkeakoulussa, naimisissa, kolme lasta)

Seksuaaliteetti on myös alue, jossa nämä naiset näyttävät vielä vaistoavan oman ja julkisen moraalin ristiriitaa –toisaalta myös miesten kasvun keskenäisyyden. Ainakin tällä ulottuvuudella taloudellisesti ja sosiaalisesti itseinäistyneen naisen olisi vielä esitettävä "pikku naista", lapsekasta objekti.

Rosi, aistillisuutensa tunnustava ja tiedostava nainen:

"Minulla on vähän estoja. Konkreettisesti, niinkö? Konkreettisesti menen joskus jonkun miehen kanssa vuoteeseen tai vihreälle niitylle. Outoa, että tunnustan sen sinulle. Se on outoa, koska mies tunnustaa sen ilman muuta, se jopa lisää hänen omanarvontuntoaan. Mutta minä kätken tämän puolen elämästäni muilta ihmisiltä, koska tiedän, miten he tuomitsevat minunlaiseni naiset ja miten huonosti mieheni pääsee sellaisesta irti." (69)

Ruth:

"Michille pitää aina vähän näyttellä, muutoin pelottaa niitä. En ole vielä tuntenut ke-

tään, joka olisi halunnut oppia tietämään, kuka todella olen ja miksi olen sellainen." (80)

Parhaimmillaan seksuaalisuus on, kuten Rosi toteaa, jotakin totaalista, koko persoonallisuutta ilmaisevaa. Se on myös torjuttu alue. Doris, 33-vuotias alakoulunopettaja haluaa kehittyä ja löytää rajansa työssään; aviovaimon ja rakastetun roolissa hän on antanut myöten, ei kykene tuntemaan. Naiseuden tyhjyyttä korvaa ulkoinen näyttävyys, narsistinen itsensäkoristelu: "Onnellinen olen saadessani erikoiskaupasta parin saappaita. Ne ovat tärkeitä hetkiä naisen elämässä." (134)

Toisaalla saattaa löytyä itsetietoinen kehityskaari loppumattomalta näytäneestä lasten tuottamisesta, alistavasta kotiaiteydestä myöhään saavutettuun, kalliisti maksettuun itsenäisyyteen. Samalla on syntynyt perusta uudenlaatuiselle parisuhteelle. Hämmäntyneenä pohtii Karoline (47-vuotias nuorisohjaaja, naimisissa, viisi lasta):

"Tiedätkö, mitä ajattelen? Luulen, että Richardilla on nyt vaikeampaa kuin minulla, hänen täytyy etsiä itselleen uudessa tilanteessa uusia rajoja. Loppujen lopuksi hänestä täytyy kuitenkin tuntua paremmalta kuin aikaisemmin. Niin kauan kuin itse olin alistettu, alistin myös minä häntä jollain tavoin. Nyt hänellä on mahdollisuus elää kanssani rehellisesti, todella yhdessä, ei enää vieressäni tai vastassani." (176)

* * *

Mitä nämä välähdykset tuosta kirjasta kertovat?

Valmistellessani tätä kirjoitusta keskustelin ystäväni, yhteiskuntafilosofi Lauri Mehtosen kanssa. Pyysin häntä määrittelemään, mitä emansipaatio oikein on. Vastaus kuului: se on huone, jota ei ole vielä rakennettu. Tai toisin sanottuna: se tuskin tarkoittaa, että naista hänen emansipaatiostaan erottaa vertauskuvallisesti vain suljettu ovi huoneeseen, joka on jo olemassa; kysymys

olisi vain pääsystä tai ei-pääsystä tähän miesten rakentamaan ja hallitsemaan huoneeseen.

Esipuheessaan Christa Wolf näkee juuri tämän keskeisenä. Christa T:n tavoin nämä naiset eivät pelkästään kysy, mitä heillä on, vaan keitä he ovat. Sen mahdollisuuden, jonka yhteiskunta heille antoi, tehdä mitä miehet tekevät, he ovat asettaneet kyseenalaiseksi. Mitä miehet yleensä *tekevät*? Haluanko minä sitä oikeastaan? (17)

Ja tämä on olennaista. Vapautumisen, ihmisen emansipaatio, naisen emansipaatio on yhtäaikaista yhteiskunnallinen ja yksilöllinen kysymys. Se ei perustu illusoriseen riippumattomuuteen yhteiskunnasta ja sen lainalaisesta kehityksestä, vaan näiden lainalaisuuksien ja välttämättömyyksien tiedostamiseen ja sen puitteissa toteutuvaan *osallisuuteen yhteiskunnan kehityksessä*. Tässä on elämisen mieli, "muutoin en nousisi aamuisin ylös", sanoo Lena. "Näen yksilöllisen itsensätoteuttamisen mielekkäässä suhteessa vain yhteiskunnalliseen itsensätoteuttamiseen." (32)

Historiallisesti vasta kapitalismi tuotannon ja ylipäätään elämän yhteiskunnallistumisen kautta loi joukkomitassa yksilön, jonka toiminnasta yhä laajempi osa toteutuu yhteiskunnallistuneena, yhteistoiminnassa. Samalla se kuitenkin tuottaa tendenssejä, jotka merkitsevät yksipuolistumista: yksilön mahdollisuudet kehittää ja realisoida koko potentiaalinen tarve- ja kykyrakenteensa kirjo kaventuvat. Näissä puitteissa yhteiskunnan ja yksilön suhde on ristiriitainen: yhteistoiminnan alue, yhteiskunnallinen, julkinen ovat yksilölle järjen ja välillisyyden (instrumentaalisuuden) aluetta; yksityinen, perheen alue tunteen ja itsetarjoituskellisuuden aluetta, jossa hän voi "toteuttaa itseään". Ja molemmilla alueilla pätee oma moraalinsa, kuten jo Hegel osoitti.

Naiselle kapitalismin tuottama yhteiskunnallistuminen merkitsee tendenssiä sukupuoleen sidotun työnjaon ja siten myös sukupuoleen sidotun tarve- ja kykyrakenteen alkavaan murtumiseen. Voidaan sanoa, että kapitalismin historiallinen tehtävä ja oikeutus on myös naiskysymyksen tuottaminen. Samalla kapitalismi asettaa naisemansipaatiolle uudet rajat: yhteiskunnallisesa tuotannossa nainen kohtaa miehen tavoin yhteiskunnallisen työnjaon repression, välineellisyytensä, kykyjensä typistämisen. Naisala on synonyymi ammattitaidottomuudelle, matalalopalkaisuudelle, toissijaisuudelle, työn feminiinisyydelle. Tähän liittyy edelleen olennaisesti keinottelu naisen äitiydellä: hänellä on oikeus äitiyteen työn kustannuksella tai oikeus työhön äitiyden kustannuksella.

Näin naisemansipaatio ja ylipäätään emansipaatio väistämättä yhtenevät – ne on ratkaistava yhdessä. Osallistuminen yhteiskunnallistuneeseen työhön on naisen vapautumisen edellytys, joka samalla asettaa uuden tehtävän: on kumottava ne rakenteet, jotka välineellistävät yhteiskunnallistuneen tuottajan.

Ddr-läinen ratkaisu tai pikemminkin: siellä käynnissä oleva prosessi, jonka saavutuksista ja keskeneräisyydestä Maxie Wanderin haastattelut antavat ilmeikkään kuvan, lähtee noista perusteista. Olennaista – ja peruuttamatonta, uskoisin – on voittaa vuosisatainen ja kapitalismin kärjistävä ihmisyyden, persoonallisuuden rujoutuma: se että nainen edustaa yksityistä, rajoittunutta, tunnetta, perhettä – mies julkista, maailmaa, järkeä.

Perustavaa tässä on naisen elämänpiirin, toimintarakenteen laveneminen ylitse yksinomaisen perhe-elämän yhteiskunnallisille alueille, asettaminen Christa T:n tavoin vastuuseen sekä perheestään että työkollektiivistaan, koko

yhteiskunnasta. Vasta tällöin nainen voi muuttua perheoliosta yksilöksi, subjektiksi, hallita tietoisesti elämänsä – lakata elämästä vain kuulopuheiden ja satunnaisuuksien varassa. Se merkitsee myös tuon niin ihastellun luonnonvoimaisen, ”mykän” naiseuden kumoutumista: ihmisenä oleminen, ihmisyyden perspektiivi alkaa leimata myös naiseutta, koko yksityiselämää: äitiyttä, naisen-miessuhdetta, seksuaLiteettia. Irtautuminen dikotomisista persoonallisuuden rakenteista (dualismista nainen: emotionaalinen, alistuva – mies: rationaalinen, hallitseva) vapauttaa myös *tarpeesta* symbioottiseen parisuhteeseen. Siihen ”ei ole enää avainta. Se on ohitse.”, sanoo eronnut, pitkään kotiäitinä toiminut Erika, jonka mies oli ”cheefi kehässä”. (114)

Siitä löytyy perspektiivi, jossa – Christa T:tä jälleen siteeraten – naisilla ei ole aamuisin herätessä enemmän tunteita kuin päivä konsanaan voi kuluttaa, jossa käyttämättömät tunteet eivät enää myrkytä heitä. (178)

Ddr-läiset naiset eivät ole valmiita muuttamaan jo rakennettuun huoneeseen: he haluavat itse osallistua sen rakentamiseen, toimia sen arkkitehteina, yhdistää tarkoituksenmukaisuuteen kauneuden, ihmisyyden. Tämä osalli-

suus on arkipäivän vallankumouksellisuutta, se tuottaa mahdollisuuden realisoida utopiansa, hallita yhteiskuntaansa ja samalla itsensä kehitystä. Olen samaa mieltä kuin Christa Wolf: Maxie Wanderin kirjan naiset ilmentävät radikaalia vaatimusta: elää kokonaisina ihmisinä, käyttää kaikkia aistejaan ja kykyjään. Tämän emansipaatioperspektiivin todellistumisesta naiset ovat itse vastuussa – sen he myös tietävät. He ovat oppineet, että on saavutettava uusia tietämisen ja osaamisen askelmia. Mutta vaikeus valita vaikea on kynnyks, joka on ylitetty:

Lena:

”Luonnollisesti kaikki näyttää ristiriitaiselta, meidän olemme täynnä ristiriitoja. Kapinoin jatkuvasti kohtaloani vastaan ja sanon itselleni, että on itse rakennettava kaikki elämässä, muutoin ei ole maininnan arvoinen. Kun on käsittänyt, että elämä ei merkitse pelkkää huvia, vaan myös surua, epätoivoa, voimattomuutta ja tuskaa, niin pääsee siihen, että hyväksyy kaiken. Ei käsitä ainoastaan päällään, vaan koko ruumiillaan, että on imettävä kaikki, jottei elämänmehumme kuivuisi.” (34)

LÄHTEET:

Maxie Wander: Guten Morgen, du Schöne. Frauen in der DDR. Protokolle. Mit einem Vorwort von Christa Wolf. Luchterhand 1978.

Maxie Wander: Leben wär' eine prima Alternative. Tagebuchaufzeichnungen und Briefe. Herausgegeben von Fred Wander. Luchterhand 1980.

Christa Wolf: Erään naisen elämä. Kirjayhtymä 1970.

Puolustuskirjelmä vuodelta 1941

MAURI RYÖMÄ

Lehtemme 50-vuotispäivien johdosta tarkoituksemme on valottaa maamme marxilaisen sivistyneistön historiallisia vaihteita ja sen perinteen kokemuksien merkitystä nykypäivän kannalta. Avaukseksi sopinee vuosina 1935–36 lehtemme päätoimittajana toimineen Mauri Ryömän 6.–13. kesäkuuta 1940 tutkintavankeudessa laatima puolustuskirjelmä Turun hovioikeudelle eli ”luento Suomen porvaristolle siitä, kuinka kapitalistinen järjestelmä voidaan säilyttää”, kuten hän ironisesti kirjelmän-sä otsikoi.

Ryömän kirjelmä on dokumentti ajalta, jolloin Suomen nykyiset ystävälliset suhteet Neuvostoliittoon olivat vasta muotoutumassa. Se kertoo asenteista, jotka maassamme vallitsivat ennen sotia ja sotien välillä. Ehkäpä kirjelmällä on ajankohtaisuutta myös näinä vilkkaan ulkopoliittisen keskustelun ja presidenttipelin päivinä.

Ryömä perustelee periaatteita, joita maamme rauhanvoimat pyrkivät saamaan vallitseviksi Suomen ja Neuvostoliiton välisissä suhteissa jo ennen talvisotaa. Se kertoo sotien välillä toimineen nykyisen Suomi–Neuvostoliitto-Seuran edeltäjän, Suomen ja Neuvostoliiton rauhan ja ystävyysseuran toimintalinjasta. Kuten kirjelmästä näkyy silloinen järjestön linja vastaa nykyisenkin SNS:n periaatteita. Edelleen kirjelmästä on luettavissa silloisen marxilaisen vasemmistosivistyneistön suhtautuminen Neuvostoliittoon ja mm. talvisodan syihin, ts. käsitys, että taitavam-malla politiikalla sota olisi ollut vältettävissä.

Ehdotuksen kirjelmän julkaisemiseksi teki Mauri Ryömän vaimo Elvi Sinervo. Hänelle kirjelmän kopio on joutunut Sylvi-Kyllikki Kilven arkiston kautta.

Kirjelmän taustaksi on ehkä hyvä kertoa muutamia yksityiskohtia. Joulukuussa 1939 Mauri Ryömä lähetti silloiselle ulkoministeri Tannerille avoimeksi tarkoitettun syytekirjeen tämän ulkopoliittisesta toiminnasta. Jouluna hän toimitti vaimon-sa Elvi Sinervon mukana kirjeen jäljennöksen Suomen Sosialidemokraatin julkais-tavaksi. Lehti ei sitä kuitenkaan julkaissut, vaan se tuli julkisuuteen Ruotsissa. Kir-jelmän merkitystä kuvanee se, että TSL:n kustantama Suomen työväenliikkeen historia katsoo, että talvisodan aikainen ”ainoa julkisuuteen tullut opposition ilma-us oli ASSlaisen Mauri Ryömän avoin syytekirje Tannerille”.

Tammikuussa 1940 Ryömä sitten korjattiin turvasäilöön Tammisaareen, josta hän vapautui toukokuun alussa 1940. Ja 22. 5. perustettiin Soihdun toimituksen ti-

loissa Suomen ja Neuvostoliiton rauhan ja ystävyysseura ja Ryömä valittiin sen puheenjohtajaksi. Seura saavutti nopeasti laajan kannatuksen – syksyllä siinä oli jo 35 000 jäsentä. Määrän suuruutta kuvaa, että se oli hiukan vajaasti kaksinkertainen verrattuna SDP:n silloiseen jäsenmäärään.

Kustaa Vilkuna kuvaakin vasemmistolaisen opposition toiminnan vaikutusta välirauhan aikana teoksessaan Sanan valvontaa: "... omavaltaisin painostuskeinoin estettiin julkisuus siltä radikaalilta sosialidemokraattisen puolueen ryhmältä, joka vapaasti toimiessaan olisi lohkaissut puolueen silloisista kannattajista ehkä puolet eli sen määrän, joka vuoden 1945 vaaleissa astui näyttämölle Suomen Kansan Demokraattisena Liittona." Talvisodan yksimielisyys oli jo tuolloin hajonnut.

Maan hallitus ei katsonut suopeasti SNS:n vahvistumista. Toimenpiteet seuraa vastaan alkoivat 29. 7. Kallio II:n kokouksen hajoittamisella. – Tästä tilaisuudesta Ryömä puhuu kirjelmässään. Ja 30. 7. Ryömä ja eräät muut seuran johtokunnan jäsenet pidätettiin.

Seurasi syyte hallituksen herjaamisesta. Ryömä sai 9 kuukauden vankeustuomion. Tänä aikana hän suomensi Katajanokan vankilassa *Pääoman* toisen osan, joka ilmestyi sittemmin Kansankulttuurin julkaisemana vuonna 1950. Tuomion päätyttyä hän joutui suoraan turvasäilöön, odottamaan SNS:n johtokuntaa vastaan nostettavaa syytettä.

Tämä asia oli sitten ensimmäistä kertaa esillä Turun hovioikeudessa 4. 6. 1941 ja tällöin esitetyn syytekirjelmän johdosta Ryömä kirjoitti oheisen puolustuskirjelmänsä. Oikeusprosessin tuloksena oli 6 vuoden vankeustuomio.

Prosessi ei loppunut siihen. Lokakuussa 1941 Ryömää vastaan nostettiin Kokkolan kenttäoikeudessa maanpetossyyte Tannerille osoitetun kirjeen johdosta (siis kirjeestä, joka oli kirjoitettu jo joulukuussa 1939, edellisen sodan aikana!) ja tuomioksi tuli 10 vuotta kuritushuonetta. Mutta tämäkään ei riittänyt. Sotaylioikeus palautti vuonna -42 jutun uudelleen kenttäoikeuteen, jossa tuomio nousi 12 vuoteen. Tuoloin syyttäjä vaati Ryömälle kuolemantuomiota, mutta ei saanut sitä läpi.

Vapauteen Ryömä pääsi muitten poliittisten vankien kanssa syksyllä 1944.

Kirjelmä on ilmeisesti jonkun konekirjoittajan puhtaaksikirjoittama ja siinä on muutamassa paikassa puhtaaksikirjoitusvirheitä. Niistä on tekstissä huomautettu. – Toimitus.

Olen seuraavassa koettanut eritellä tätä juttua niin täsmällisesti ja tunnontarkasti kuin olen kyennyt. Toivon, että Oikeus antaa minulle anteeksi sen puutteellisuuden, joka tavallisesti syntyy, kun ihminen koettaa pukea ajatukseen loogilliseen muotoon. Nimittäin sen, että ajatukset ja käsitykset – jotta loogillinen käsittely olisi mahdollinen – tulevat esitetyiksi kategorisemmassa muodossa kuin mikä täsmälleen vastaa todellisuutta tai myöskään esittäjän omaa täsmällistä kantaa. Todellisuus-

han on täynnä väliasteita, jotka voidaan esittää vain yleisinä tendensseinä, pyrkimyksinä vastakkaisiin kohtioihin. Sen tähden ei myöskään ole oikeutta tarttua tämän vastineen irrallisiin lauseisiin; se voidaan käsittää vain yhtenä ainoana ajatuskokonaisuutena. – Tässä jutussa ilmenee niin kaunista dialektiikkaa, että itse Hegel tai Snellman olisivat sitä voineet käyttää esimerkkinä.

Jotta olisi mahdollista verrata väitteitä tosiasioihin, täytyy minun ensin lyhimmiten käsitellä eräitä periaatteellista

laatua olevia kysymyksiä.

Asiani ollessa täällä t. k. 4. pnä ensimmäistä kertaa esillä hra syyttäjä ja eräs oikeuden jäsenistä esittivät sellaisen nähdäkseni täysin virheellisen mielipiteen, että Neuvostoliitto olisi imperialistinen valtio. Katson, että näin virheellisen peruskäsityksen pohjalta lähtien esilläolevan asian ymmärtäminen ja sen pätevä käsitteleminen on vaikeata, jollei mahdotontakin. Kysymys Neuvostoliiton luonteesta on tämän asian peruskysymys. Kun se käsitetään oikein, SNS:n pyrkimysten oikeutus käy selväksi ja syyte osoittautuu vääräksi.

Sivumennen sanoen: Juuri se, että tämänkin tuomioistuimen keskuudessa, jonka jäsenet epäilemättä edustavat tavallista korkeampaa yleissivistystä, saattaa esiintyä edellämainitun kaltainen virheellinen käsitys, osoittaa, kuinka älyttämätön SNS:n olemassaolo ja toiminta – mm. tosiasioihin perustuvien etojen esittäminen Neuvostoliitosta – olisi kansamme menestyksen ja maamme itsenäisyyden turvaamisen kannalta. Haluan tässä yhteydessä huomauttaa, että sodan aikana tosin saattoi kuulla useidenkin kunnioitettavien ja tietorikaiden henkilöiden esittävän tätä samaa virheellistä käsitystä. Sotapropaganda on kuitenkin aina ja kaikissa olosuhteissa luku erikseen eikä ole mitään syytä sitä enää ryhtyä penkomaan.

Minulla ei näissä olosuhteissa ja käytettävissä olevan ajan niukkuuden takia tietenkään ole ollut tilaisuutta hankkia otteita valtiotieteellisistä teoksista eikä alan asiantuntijoiden lausuntoja, vaikka mielestäni jutun täydellinen käsittely edellyttäisi, että sellaisia hankittaisiin. Mutta vaikka en siis ryhdykään seikka-peräisesti käsittelemään imperialismi-käsitettä ja Neuvostoliiton luonnetta, voin kuitenkin todeta seuraavan notoorisen tosiasian: Päinvastoin kuin imperialististen valtioiden, Neuvostoliiton yh-

teiskunta- ja valtiojärjestykseen ei sisälly mitään alueellisen laajenemisen välttämättömyyttä, joka ajaisi sen tavoittelevaan uusien alueita raaka-ainelähteiksi ja tuotteidensa markkinapaikoiksi ja tällöin sotilaallisesti alistamaan vieraita maita ja kansoja, saattamaan niitä enemmän tai vähemmän siirtomaiden ja siirtomaakansojen asemaan. Tällainen sisäinen laajenemispakko on ominainen imperialistisille valtioille, ja tämä on nykyisin samoin kuin edellisenkin maailmansodan aiheena. Neuvostoliitto on syytön käynnissäolevan maailmansodan syttymiseen ja siis myös sen seurauksilmiöihin.

Siis toiseksi: ne sotilaalliset toimenpiteet, joita Neuvostoliitto on suorittanut parin viimeksi kuluneen vuoden aikana, ovat itse maailmansodan syttymiseen nähden sekundäärisiä ja, niin väitän, *maailmanmittakaavan huomioonottaen* defensiivistä laatua. Tämän lauseen edellisestä osasta käy selville, mitä tarkoitan sanoessani, että kysymystä: kumpi asianosainen oli syyppä Suomen-Neuvostoliiton sotaan, ei voida pitää tieteellisenä kysymyksenasetteluna. Tällaisesta ”syyllisyys”-kysymyksestä voidaan väitellä loppumattomiin ilman mitään tulosta, kuten esim. edellisen maailmansodan jälkipesusta muistetaan. – Neuvostoliiton Suomelle esittämä vaatimus (Hangon edustalla oleva saari) oli jo käynnissäolevan suursodan luoman strategisen tilanteen aiheuttama; Neuvostoliiton–Suomen sota oli suursodan seurausilmiö, mutta seurausilmiö, joka olisi ollut vältettävissä.

Yhtä suuri oikeus kuin Suomella on itsenäiseen olemassaoloon, yhtä suuri oikeus Neuvostoliitolla on pysytellä suursodan ulkopuolella ja huolehtia rajojensa turvallisuudesta. Tässä ei sinnekaan ole kysymys siitä, että Suomi niitä olisi uhannut. Mutta v. 1939 näytti ilmeiseltä, että liittolaisvallat aikoisivat

käyttää pohjoismaiden alueita hyväkseen sekä Saksaa että Neuvostoliittoa vastaan, vaikka ne sitten tässä myöhästyivät, kuten monessa muussakin asiassa, ja tällaisessa tilanteessa on aivan toisarvoinen kysymys, haluavatko asianomaiset maat tällaista hyväksikäyttöä vai eivätkö. Sen tähden katson, että Neuvostoliiton vaatimus oli perusteltu eikä millään tavalla Suomea kohtaan vihamieliseksi tarkoitettu.

Kuten jo edellä huomautin, sota olisi mielestäni voitu välttää ja olisi vältetty, jos Neuvostoliiton vaatimukseen Hangon edustalla olevasta saaresta olisi suostuttu. Otaksuma, että tämä vaatimus olisi ollut vain askel jatkuvien vaatimusten tiellä, olisi ollut oikeutettu vain siinä tapauksessa, että Neuvostoliitto olisi imperialistinen valtio. Tästä syystä olen arvostellut Suomen toista neuvottelijaa syksyllä 1939.

Tämän johdannon jälkeen luulen olevan nähtävissä, miksi kysymys Neuvostoliiton luonteen oikeasta ymmärtämisestä on niin oleellinen Suomen ja Neuvostoliiton suhteita tarkastettaessa ja myöskin tätä juttua ratkaistaessa. Koska Neuvostoliitto ei ole imperialistinen valtio, sillä ei voi olla eikä periaatteidensa mukaan saa olla Suomeen nähden muita intressejä eikä vaatimuksia, kuin mitä sen rajojen turvallisuus vaatii, Suomen etuja loukkaamatta, eikä sillä myöskään ole oikeutta käyttää kerran saamiaan tukikohtia jatkuvien vaatimusten ponnahduslautana. Mutta jos lähdetään siitä peruskäsityksestä, että Neuvostoliitto on imperialistinen valtio, että se siis vain väijyy sopivaa tilaisuutta vallatakseen Suomen, silloin varsin mutkaton logiikka johtaa siihen tulokseen, että on – vaikkapa vastoin rauhan-sopimustakin – ajoissa liittouduttava jonkun kolmannen vallan kanssa, koska Suomi yksinään on liian heikko, tai, koska sota kerran ei ole vältettävissä,

vaikkapa hyökättäväkin silloin kun tilanne on edullisin, odottamatta sen huonontumista. Vaitän, että tällainen johtelu on loogillisesti ainoa mahdollinen. Neuvostoliiton ajatuksenjuoksu tulisi tällöin tietenkin vastaavaksi. Seuraukset eivät voisi olla onnellista laatua.

Vaikka olenkin varsin huonosti voinut seurata maailman menoa viimeisten kymmenen kuukauden aikana, en ole voinut olla huomaamatta, että meillä todellakin on piirejä, jotka näyttävät harrastavan Suomen liittoutumista jonkun kolmannen vallan kanssa ja jotka voidakseen perustella tätä harrastustaan pyrkivät ylläpitämään virheellistä käsitystä Neuvostoliiton luonteesta ja myöskin antamaan yleiselle mielipiteelle väärän kuvan SNS:n tarkoitusperistä. Onneksi ei näillä piireillä tietääkseni ole toistaiseksi ollut sanottavaa vaikutusvaltaa maan hallitukseen eikä heidän puuhansa voine muuallakaan saada kannatusta muuta kuin joidenkin astrologiaa harrastavien kansainvälisten suuruuksien taholta, joiden päämääränä olisi saada Neuvostoliitto "poimimaan kastanjat tulesta"* määrättyjen sotaikäyvien valtojen hyväksi, kuten tunnettu ja sattuva sanonta kuluu. Mutta on kyllin paha juttu, että tällaista harrastusta ylipäänsä on olemassa, ja vaikkakin kyseessä olevien piirien tunnuslauseena ymmärrettävästi on, että "älkää antako tulen sammua", niin ei tähän tuleen pitäisi vastuunalaiselta taholta kaataa öljyä.

Kuinka oleellisena SNS:aa perustettaessa pidin kysymystä Neuvostoliiton luonteesta, osoittaa seuran ensimmäisessä varsinaisessa kokouksessa esittämäni lausunto, että jos Neuvostoliitto olisi imperialistinen valtio, seuran toiminnalle ei olisi edellytyksiä. Mitä tämä merkitsee? Se merkitsee sitä, että jos oli-

* Stalinin tunnettu sanonta. – toim.

si otaksuttavissa, että Neuvostoliitto käyttää täällä esiintyviä ystävällisiä virtauksia alueellisten vaatimusten tai valloitus suunnitelmien tueksi, tällaisen yhdistyksen perustaminen ei olisi oikeutettu; ja, jos tällaista myöhemmin tapahtuisi – mikä kylläkin on mahdotonta, koska Neuvostoliitto ei ole imperialistinen valtio – yhdistyksen velvollisuutena olisi lopettaa toimintansa tai asettaa koko järjestövoimansa maanpuolustuksen palvelukseen.

On mahdotonta ymmärtää, miten Suomen ja Neuvostoliiton suhteet koskaan voisivat muodostua rauhallisiksi ja ystävällisiksi, jollei tunnusteta sekä Suomen oikeutta itsenäiseen olemassoloon että myöskin Neuvostoliiton oikeutta rajojensa turvaamiseen. Tämä edellyttää sen tosiasian tunnustamista, että Neuvostoliitto ei ole imperialistinen valtio. Sen kieltäminen saattaa vain tuottaa kansallemme onnettomuuksia ja kärsimyksiä. Ilman sen tunnustamista tulee myös puhe kansallisesta yhtenäisyydestä jäämään tyhjäksi sanahelinäksi. Nämä ovat sellaisia objektiivisia tosiasioita, joita ei voida kieltää. Ne ovat aina edessä, kunnes ne on ratkaistu. Näiden tosiasioiden tunnustaminen on välttämätöntä vaikkapa vain voimassaolevan yhteiskuntajärjestyksen säilyttämiseksi. Olen varma siitä, että porvarillisten puolueiden parhaat miehet ja sotilaalliset asiantuntijat, joilla yleensä on suurempi kyky arvostella asioita todellisuudentajuisesti kuin puoluepolitiikoilla, tunnustavat nämä tosiasiat, ja että meidän poliittisen elämämme heiluri, jonka aikaa heilahdeltuaan puolelta toiselle, lopulta asettuu tähän lepokohtaan. Jos taas siitä ilmeisestä virheestä, että Neuvostoliiton vaatimukseen Hangan edustalla olevasta saaresta ei suosituttu, tehdään pyhitetty uskonkappale, Prokrusteen vuode, jonka mukaisiksi tosiasiat on valettava, silloin voidaan pää-

tyä mm. sellaisiin monstrumeihin kuin esilläoleva syytekirjelmä.

Mitään tämän "vallankumouksellisempia" mielipiteitä en ole edustanut, ja vain virheelliset mielipiteet voivat johtaa käsitykseen, että SNS:n ohjelman taakse olisi kätkeytynyt jotakin kummempaa. Mutta jos lähdetään siitä, että Neuvostoliitto on imperialistinen valtio, joka pyrkii Suomen valloittamiseen, ja siis ryhdytään tavoittelemaan jonkun kolmannen vallan tukea ja tällaisia pyrkimyksiä alkaa näkyä julkisuudessa eikä niitä estetä – jos aikaansaadaan sellainen käsityskanta, että ei ole muuta vallanvaraa kuin liittyä joko Neuvostoliittoon tahi johonkin kolmanteen valtaan – silloin en ihmettele sitä, jos työläiset mieluiten valitsisivat Neuvostoliiton.

Jos teesinä on väite, että Neuvostoliitto on imperialistinen valtio, niin antiteesiksi tulee objektiivisesti väite, että tällaisen käsityksen esittäjä ei voi tuntea ystävyyttä Neuvostoliittoa kohtaan. Jos teesinä on pyrkimys liittoon jonkun kolmannen vallan kanssa, niin antiteesinä on yhtä objektiivisesti vallankumouksellinen pyrkimys. Synteesi edellyttää aivan riippumatta kaikista subjektiivisista mielipiteistä – sen tosiasian tunnustamista, että Neuvostoliitto ei ole imperialistinen valtio. Jos tämä tosiasia tunnustetaan, niin väkivaltaiselta vallankumoukselta otetaan edellytykset pois. Jos se kielletään, niin vallankumous manataan esille. Tämä on ilmeisesti eräänä tärkeimpänä syynä radikalisoitumiseen, jota työläisjoukoissa ilmeni sen jälkeen kun SNS:aa vastaan viime vuoden heinäkuussa oli ryhdytty poliisitoimenpiteisiin. Ainoa, mistä minä ehkä voin moittia itseäni on se, etten ottanut huomioon, etteivät porvarillisten puolueiden johtohenkilöt ole yhtä pedanttisia dialektikkoja kuin minä, vaan kieltäydin uudelleen esittämästä jo ennestään

tunnettuja mielipiteitäni, kun niitä van-
kilassa ollessani vaadittiin. Ei ole minun
syyni, että sen jälkeen en ole voinut
muuta kuin repiä hiuksiani sen johdos-
ta, että meidän porvaristomme niin
huonosti ymmärtää omaa etuaan. Ilok-
seni olen ollut havaitsevinani aivan vii-
me aikoina realistisen ajattelun voitta-
van alaa.

Tämän Neuvostoliiton luonnetta kos-
kevan yleisen peruskysymyksen korollar-
io on Baltian maita koskeva kysymys ja
sen käsittely Suomessa. Matematiikka
käyttää todisteluissaan suurella menes-
tyksellä ns. imaginäärisiä suureita; mut-
ta juridikassa se ei käy päinsä. Quid li-
cet jovi non licet bovi. Eli mikä sopii
matematiikalle ei sovi juristille. Hra
syyttäjän syyte rakentuu huomattavassa
määrin noiden "jatkuvien vaatimusten
ja jatkuvien myönnytysten" imaginääri-
sille suureille. Tämä on se iV-1, jolla
hän pitkin matkaa taidokkaasti operoi.
Todellisuudessa niitä ei ole olemassa, ne
ovat hra syyttäjän vapaata luomusta. Ja
niiden arvo on sen mukainen. - Tällä
i:llään, tällä mahdottomuudella, hän sit-
ten kertoo konkreettiset tosiasiat - "jul-
kisesti pidetyt puheet sekä seuran ja sen
alaosastojen kirjalliset tuotteet" - ja saa-
kin luonnollisesti vallan mahdottomia
tuloksia, löytää aistein havaittavan
"naamarin" alta fyysillisiltä aistimilta
salatun sisällön.

Kaikkihan tuntevat Englannin ja Yh-
dysvaltain hallitusten virallisen kannan,
että Neuvostoliitto on valloittanut Balti-
an maat. Minulla ei ymmärrettävästi ole
ollut tilaisuutta seurata tämän asian kä-
sittelyä maailmanlehdistössä ja
-kirjallisuudessa; mutta eräästä Englan-
nin Labour Partyn (työväenpuolueen)
ylioppilasjärjestön, Englannin suurim-
man, monituhatjäsenen ylioppilasjär-
jestön, University Labour Federationin
äänenkannattajan "University Forwar-
din" viime marraskuun numerosta näin

sentään, että ainakaan Englannin työläi-
slioppilaat eivät yhdy hallituksensa
kantaan.

Baltian maat tekivät liiton Neuvosto-
liiton kanssa syksyllä -39. Ei ole mitään
syytä epäillä, etteikö tämä liitto olisi
vastannut balttilaisten kansojen toivo-
muksia ja etuja. Muistetaanhan esim.
Uuden Suomen kirjeenvaihtajan ku-
vaukset siitä, millainen riemu näiden
kansojen keskuudessa vallitsi, kun liitto
oli solmittu. Eihän tämä ole mitään
"myöntyväisyyspolitiikkaa"! Se, että
näiden maiden ja Neuvostoliiton välillä
kesäkuussa -40 syntyi konflikti, ei suin-
kaan johtunut mistään "myöntyväisyy-
destä", vaan siitä, että niiden hallitukset
olivat ryhtyneet toimimaan liittosopi-
musten vastaisesti. Että tämä toiminta
oli ollut myös näiden kansojen tahdon
vastaista, osoitti vapaamielissosiaali-
demokraattisten hallitusten osaksi tullut
kannatus. Kun näiden maiden vastava-
litut parlamentit sitten päättivät muo-
dostaa talousjärjestelmänsä sosialistisek-
si ja samalla liittyä Neuvostoliittoon,
niin se on niiden oma asia eikä ulko-
puolisilla sen johdosta ole mitään syytä
eikä oikeutta moittia ainakaan Neuvos-
toliittoa. Ja koska nämä maat muodos-
tavat omat liittotasavaltansa, joiden
kansalaisilla on samat oikeudet kuin
Neuvostoliiton muillakin kansalaisilla,
niin mielestäni sopii täydellä syyllä ky-
syä, ovatko nämä maat nykyään sen vä-
hemmän itsenäisiä kuin esim. Pohjois-
Amerikan Yhdysvaltojen liittotasaval-
lat? Sekö olisi sitä "myöntyväisyyspoli-
tiikkaa", että jotkut kansat menettelevät
omien toivomustensa mukaisesti? Mitkä
niiden edut ovat, sen ne tiennevät par-
haiten itse. Minusta näyttää, että koko
tämä mainiosta "myöntyväisyyspoliti-
kasta" ei jää jällelle muuta kuin se, että
ne ovat muuttaneet "laillisen" kapitalis-
tisen järjestelmänsä "lailliseksi" sosia-
listiseksi järjestelmäksi.

Mutta mitä on täysi syy ja oikeus moittia, on sitä, että ulkopuolella pyritään levittämään käsitystä, että Neuvostoliitto on nämä maat valloittanut, että se on harjoittanut niihin nähden imperialistista politiikkaa, ja täten ruokkimaan virheellistä käsitystä, että Neuvostoliitto ylipäänsäkin olisi imperialistinen valtio, joka ylipäänsäkin harjoittaa imperialistista politiikkaa.

Tämä moite on kuitenkin aivan toista kuin sellainen käsitys, että Suomen kehityksen pitäisi olla sama kuin Baltian maiden. Herra syyttäjä lainaa niihin hyvänäkin todistuksena lausuttujen* toukokuun 31. p:nä 1940, että "olisimme voineet astua samalle — — tielle kuin Baltian maat". Kun hän on kertonut sen tuolla tunnetulla illalla, niin tämä siis oukokuussa esitetty lausunto hänen mielestään koskee Baltian maiden hallisvaihdoiksi saman vuoden kesäkuun lopulla ja niiden liittymistä Neuvostoliittoon heinäkuun lopulla ja tarkoittaa sitten sitä, että myös Suomen pitäisi liittyä Neuvostoliittoon.

Olen kuitenkin varma siitä, että kuulijakuntani tuolloin ymmärsi, että kysymys ei ollut näistä tapahtumista, vaan neuvotteluista syksyllä -39. Ja kuten jo sanottu, sitä mieltä todella olen, että Suomen oman etunsa takia olisi pitänyt suostua Neuvostoliiton vaatimukseen Hangon edustalla olevan saaren luovuttamisesta. Muuten juuri sodan seurausilmiöt täällä luovat vallankumouksen edellytyksiä, mitä tuon saaren luovuttaminen ei suinkaan olisi tehnyt. Hra syyttäjä osoittaa siis tässäkin suhteessa syytöksensä "valtiopetoksen valmistelusta" vallan väärälle taholle.

Mutta jotta voisi olla olemassa "jatkuvia myönnytyksiä", täytyy ensin olla jatkuvia vaatimuksia. Kun Neuvostoliitto kerran olisi saanut tuon saaren, siis

kaiken mitä se itse vaati, niin mitenkä se olisi sitten enää voinut perustella mitään lisävaatimuksia? Sehän olisi ollut huutavan epäloogista. Ei mikään kansainvälisestä arvovallasta vähääkään kiinnipitävä valtio sellaista voi tehdä.

Nyt on sama tilanne. Neuvostoliitto on itse sanellut rauhasehdotuksen. Se ei voi eikä saa vaatia enää mitään sen enempää. Jos se sen tekisi — mikä kuitenkin on mahdotonta, koska Neuvostoliitto ei ole imperialistinen valtio — niin jokaisen kansalaisen siveellinen velvollisuus olisi asettaa kaikki voimansa maanpuolustuksen palvelukseen. Jos Suomen kansa tai mikä tahansa on siinä määrin kiintynyt kapitalistiseen tuotantomuotoon, että se mitenkään ei halua luopua sen tuottamista ihannoista, niin kenelläkään ulkopuolisella ei ole oikeutta tyrkyttää sille mitään muuta. Ei sen enempää kuin moittia Baltian kansoja. Mutta puolustusmahdollisuudet olisivat nyt luullakseni paremmat, jos tuo saari olisi luovutettu ilman sotaa.

Katson tällä osoittaneeni hra syyttäjän i:n siksi, mikä se on, mielikuvituksen tuotteeksi. Ei voi olla olemassa mitään "jatkuvia vaatimuksia", vielä vähemmän "jatkuvia myönnytyksiä".

Samoin katson pääpiirteittäin osoittaneeni, mitkä SNS:n peruseräpäätökset ovat. Eräiden täydentävien huomautusten esittäminen tapahtuneen parhaiten samalla kun syytekirjelmää yksityiskohdittain käsitellessäni osoitan, mitä ne eivät ole.

Ensin muutama sana kuulustelupöytäkirjojen johdosta. Heinä-elokuun vaihteessa 1940 laaditussa kuulustelupöytäkirjassani kosketellaan ensin heinäkuun 29. p:nä pidetyn kokouksen yhteydessä sattuneita tapauksia. Kuten pöytäkirjassa aivan oikein todetaan, kokoukseen ei osallistunut ketään, joka ei olisi ollut ilmoittautunut seuran jäse-

* Tekstistä puuttuu pätkä. — Toim.

neksi, joskaan kaikki eivät heti kokouksen alussa olleet vielä johtokunnan jäseniksi hyväksymiä; näitä oli 45, siis – koska koko osanottajamäärä pöytäkirjan mukaan oli noin 450 – 10 % koko osanottajamäärästä. Tämä on vakiintunut tapa esim. työväenjärjestöissä, että uudet jäsenet saavat ilmoittaututtuaan – usein ilmoittautuminen tapahtuu vasta asianomaisen poistuessa kokouksesta, jollakin väliajalla tms. – olla läsnä kokouksissa saamatta tietenkään osallistua merkityksellisiin äänestyksiin; tämä tapa on aivan tunnettu asia, ja luulen, että järjestökäytännössä olisi melko hankalaa menetellä muulla tavoin. Kokouksessa läsnäolleen poliisikomisarion menettely oli siis ilmeisesti vastoin vakiintunutta tapaa ja kansan oikeuskäsitystä. Mutta kun viranomaisen kerran oli tästä asiasta eri mieltä eikä hänen mielipiteensä ollut suorastaan lainvastainen, kutsuin koolle johtokunnan, joka sitten hyväksyi vastailmoittautuneet seuran jäseniksi. Kokouksessa ei siis tämän jälkeen ollut läsnä ketään, joka ei olisi ollut johtokunnan jäseneksi hyväksymä. Tämän ilmoitin ko. poliisikomisariolle. Täytyi johtua tämän nuoren komisarion hitaasta käsityskyvystä, kun hän ei älynnyt, ettei hänen hajoituskehoitukselleen nyt voinut olla minäkäänlaista perustetta, vaan että se oli selvästi lainvastainen. Kokouksen puheenjohtaja, ko. osaston puheenjohtaja ei suostunut tähän lainvastaiseen kehoitukseen, mutta ilmoitti, että jos kokous määrättään hajaantumaan, tätä määräystä viranomaisen määräyksenä tietenkin noudatetaan. Kuten sitten tapahtuikin. Jos tässä on tapahtunut ”kumouksellisen mielen nostattamista”, niin tämä nostattaja on Suomen perustuslaki, jota ainakin työväestö on tottunut kunnioittamaan. Kokouksen aikana en kuullut muuta kuin huudahduksia: ”älkää antako provosoida itseänne!” Mutta vira-

nomaisten lainvastaiset toimenpiteet luonnollisesti aina herättävät määrättyä katkeruutta, eikä Suomen kansa koskaan ole sellaisiin suopein mielin suhtautunut.

Pöytäkirjassa luetellaan sitten joukko huudahduksia, joita väkijoukosta myöhemmin kadulla väitetään kuullun. Tällaisilla huudahduksilla ei ole mitään yhteistä SNS:n ohjelman kanssa. On olemassa vain joko se mahdollisuus, että läsnäolleet poliisihenkilöt ovat erehtyneet, tahi se, että tällaisia huudahduksia ovat seuraa vahingoittaakseen päästelleen vastustajain lähettämät henkilöt, arkikielellä sanoen provokaattorit; tahi molempia.

Edelliseen viittaa se, että kun seuran varapuheenjohtaja hra Vilenius kehoitettuaan väkijoukkoa hajaantumaan koitehinsä huudahti: ”Eläköön Suomen ja Neuvostoliiton ystävyys”, niin joku poliisihenkilö, sikäli kuin tiedän, oli luullut kuulevansa huudahduksen: ”Eläköön Neuvosto-Suomi”, jollainen huudahdus pöytäkirjassa mainitaan. Tällainen ilmiö, josta käytetään mm. nimitystä ”preperseptio”, on sangen tavallinen. Esim. kun kävelemme kadulla ja ajattelemme jotakin tuttavaamme, niin usein sattuu, että väenvilinästä kuvittelemme näkevämme hänet, mikä sitten osoittautuu erehdykseksi. Vastaavasti arvelen tässä käyneen. Eiköhän ole niin, että monilla poliiseilla, jotka huonosti tuntevat työväenliikettä, on sellainen käsitys, että ns. kommunistit ovat henkilöitä, jotka väenkokouksissa ym. huutelevat eläköötä Neuvosto-Suomelle jne., ja kun he saavat määräyksen, että nyt mennään hajoittamaan kommunistien kokous, niin heillä todennäköisesti on vahva ennako-odotus saada kuulla juuri sellaisia huudahduksia. Mitä he todellisuudessa kuulevat, sen he pukevät –käyttääkseni erästä Anatole Francen psykologisesti erinomaisen osuvaa ker-

tomusta tällaisesta tapauksesta – ”perinnäiseen, tavanmukaiseen, pyhitettyyn ja niin sanoaksemme liturgiseen muotoon” – tässä tapauksessa ”eläköön Neuvosto-Suomi!” Ja kun he kuulevat sanan ”neuvosto”, niin se koskettaa tuota heidän ennakkomiellettään, joka silloin saa tosiasian varmuuden. Todellisuudessa pidän mahdottomana, että hra Vilenius olisi voinut esittää tällaista seuran ohjelmasta poikkeavaa ja täysin järjetöntä huudahdusta ja otaksunkin, että hän on saanut äskettäin tuomionsa muista, minulle tuntemattomista seikoista.

Siihen, että edellä selostetun kaltaisia provokaattoreita on ollut liikkeellä yrittämässä saattaa SNS:aa huonoon valoon yleisön silmissä, viittaa Helsingissä sattunut pinonpolttojuttu: tuhopolttohan on historiassa lähes parin vuosituhannen ajan tunnettu provokaatiotemppu. Minulle on ilmoitettu, että silloisen hallituksenkin keskuudessa oltiin sitä mieltä, että tällaisia provokaattoreita oli ollut liikkeellä. – Muuten minun täytyy ihmetellä viranomaisten harkitsemattomuutta, kun esim. sanomalehdistön välityksellä on nähtävästi koetettu saada yleisöä uskomaan, että puheenaolevan kaltaiset huudahdukset edustaisivat SNS:n kantaa. Sillä propagandaahan se on tuollaisille ajatuksille. Kyllä on olemassa henkilöitä, jotka niitä lukiessaan tuumiskelevat, että kun kerran nuokin, sentään akateemisen sivistyksen saaneet henkilöt, tuollaista huutelevat, niin täytyyhän siinä olla jotakin järkeä takana.

Toukokuun 31. p:nä 1940 pitämäni alustusta (SNS:n kiertokirje n:o 1) koskevassa kuulustelupöytäkirjan osassa on eräitä epätarkkuuksia ja perusteettomia käsityksiä. Kuulustelussa nimenomaan huomautin, että alustuksessani esitetyt asiatiedot ovat tosia ja sellaisina jatkuvasti paikkansapitäviä, kuten tosiasiat ainakin, mutta että sitä muuten on kat-

sottava sen päivän näkökulmasta, jolloin se pidettiin. Tämän kuulustelija nyökkäsi ymmärtävänsä eikä tällaista itsestään selvää asiaa voikaan olla ymmärtämässä. Kuulustelussa 8.8.-40, erään yksityisen lauseen ajatusta tiedusteltaessa, uudistin ilmoituksen, että se luonnollisesti tarkoittaa vain ko. toukokuun 31. p:nä mennessä sattuneita tapahtumia ja tämä merkittiin kuulustelupöytäkirjaan, jonka heti kuulustelun jälkeen tunnustin oikein laadituksi. On todella ala-arvoista nurkkajuristeriaa arvella, kuten pöytäkirjassa tehdään, tämän lauseen, syyttäjänkin syytekirjelmässä lainaaman ja jo edellä käsitellyn lauseen, että ”olisimme voineet astua samalle – – – tielle kuin Baltian maat”, viittaavan siihen, että ”SNS:n . . . ystävyyden Neuvostoliittoa kohtaan . . . vaatisi Suomen liittämistä Neuvostoliittoon ja toimintaa tämän päämäärän hyväksi”. Tällaiseen arveluun ei ko. lauseen perusteella ole pienintäkään oikeutusta. Sitäpaitsi olin ollessani kuultavana heinäkuun alussa jyrkästi kieltänyt, että SNS:n ystävyyden tällaista vaatisi, joten Valtiollisella Poliisilla ei voinut olla mitään epäselvyyttä SNS:n kannasta.

En ole voinut sanoa, että valtiopetokista tuomittua väkeä olisi päässyt SNS:ssa johtoasemiin, koska se ei olisi ollut totta; johtoasemassa oli vain yksi ainoa tällainen henkilö, nimittäin seuran varapuheenjohtaja hra Vilenius, jolla muistaakseni kymmenkunta vuotta sitten oli tämänlaatuinen tuomio. Jäseninä heitä on ollut useampia, mutta tuskinpa kukaan ryhtyy väittämään, että heitä olisi ollut seuran 35 000:sta jäsenestä muuta kuin sangen pieni murtoosa. Tässä ei todellakaan ole mitään pahaa, koska se on Suomen lakien mukaista. SNS:n johtoa eivät kiinnostaneet jäsenistön yhteiskunnalliset mielipiteet. Jäseneksi kelpasi yhtä hyvin oikeistolainen porvari kuin vasemmistolainen työ-

läinen, kunhan vain hyväksyivät seuran ohjelman ja säännöt. Mitään muita vaatimuksia ei mikään yhdistys voi jäsenistölleen asettaa.

Panen merkille, kuinka "valtiopetosrikoksista tuomitusta väestä" (pöytäkirja 1940) ensin kehittyy "kommunisteihin lukeutuvia henkilöitä" (pöytäkirja 1941), sitten "eräitä kommunisteja" (syytekirjelmä) ja lopuksi "henkilöitä, jotka — — — olisivat valmiit sopivan hetken tultua toimimaan valtio- ja yhteiskuntajärjestyksemme väkivaltaiseksi kumoamiseksi" (syytteen ponsi). Eihän tällainen menettely ole rehtiä.

T.v. huhti-toukokuussa laaditussa pöytäkirjassa lausutaan ikäänkuin tosiasiassa mielipide, että SNS:n toiminta olisi "osoittautunut valtiopetokseksi". Tämä ei pidä paikkaansa, kuten tuonempana todistan. Kun viime vuoden syyskuun lopulla oli Helsingin raastuvanoikeudessa kuultavana SNS:n rekisteröimisasiassa, ei esitetty edes väitettä, että SNS:n toiminta olisi ollut lainvastaista, vaan oikeuden puheenjohtaja myönsi, että kysymys oli siitä, mitä se mahdollisesti tulevaisuudessa voisi tehdä. Ajatuksen SNS:n valtiopetoksellisuudesta täytyy siis olla myöhäisempää syntyperää, kaiketi suunnilleen samanaikaista kuin ajatuksen meidän perustuslaillisen valtiojärjestyksemme korvaamisesta jollakin hämäräperäisellä "uudella".

Ja sitten parin tyylikukkasen johdosta. Kun annan jonkun lehden käytettäväksi kirjoittamani artikkelin, jossa en esiintynyt kenenkään "nimissä", tietenkin esittäen henkilökohtaisia käsityksiäni (mitä muuta voisin tällaisessa artikkelissa esittää!), niin se on sitten "muka". Ja kun tietenkään en voi varmasti muistaa johtokunnan kokousten ehdotonta lukumäärää, onko niitä ollut juuri 17 vai eikö esim. 15 tai 18, niin sen: "kieltää muistavansa — — — mutta ei

tahdo väittää vastaan — —"! Tämä vain sivumennen sanottuna.

Yhteenvetona kuulustelupöytäkirjojen johdosta: Niissä ei edes väitetä, että olisin tehnyt mitään lainvastaista. Hra syyttäjä ei saa niistä syytteelleen min-käänlaista tukea. Mihinkä hän sitten perustaa syytteesä? Tuskinpa mihinkään muuhun kuin niihin poliittisiin mielipiteisiinsä ja kuvitteluihinsa. Että näillä mielipiteillä sitäpaitsi ei ole kovin laajaa kannatusta, siihen viittaa se, että sisäministeri, jolla virka-asemansa takia on täytynyt olla joltisenkin tarkat tiedot minun toiminnastani ja mielipiteistäni, t.v. maaliskuun 28. pnä päätti ilmoituksensa mukaan keskusteltuaan asiasta myös hallituksen muiden jäsenten kanssa — vapauttaa minut turvasäilöstä ja kuultuaan seuraavana päivänä syytteen nostamishankkeesta oli sitä mieltä, että syytteen nostaminen on tarpeetonta.

Ryhdyin nyt yksityiskohtaisesti käsittelemään itse syytettä. Herra syyttäjän ajattelutavassa on kaksi perusvirhettä. Toinen on se, että hän ei näe tapahtumien vuorovaikutusta, niiden perättäisyyttä ajassa, "kolmatta ulottuvaisuutta", vaan ikäänkuin projisoi tapahtumat määrätylle tasolle, 10 vuotta, 5 vuotta, 2 kuukautta taaksepäin — kuinka kulloinkin tarve vaatii — ja saa siten kuvan, joka on vailla mittoja, suhteita, perspektiiviä, kuin prerafaeliittien maalaukset. Tässä on virhe hänen historiankäsitksessään, hän ei kykene ymmärtämään, millä tavoin historiallinen liike todellisuudessa tapahtuu, vaan sulloo sen kaavaansa, luo maailman oman kuvansa mukaan. Mutta hänen kuvastaan puuttuu näiden naiivi selvyys. Kun hän sitten tutkii tapahtumia tuon imaginäärisen kertomensa, omien virheellisten poliittisten mielipiteittensä avulla löytääkseen niiden kuivan koruttoman kuoren sisältä niiden salaperäisen ja sangen kieron sielun, hän päätyy surrealismiin kaootti-

suuteen. On niinkuin prerafaeliittinen "irrealisti" maalattuaan ensin madonnansa tämän aineettoman sielun kuvaksi sitten äkkiä heittäytyisi surrealistiksi ja ryhtyisi kuvaamaan tämän itse luomansa ruumiin sielua esim. sijoittamalla hänen otsaansa lehmän silmän. – Yhtä kaoottinen tuote on hra syyttäjän syytekirjelmä. Hän yhdistää sekä objektiivisen että subjektiivisen idealismin virheet.

Minun täytyy tällä tavoin eritellä ja havainnollistaa hänen ajatusmaailmaansa ja metodologiaan, sillä enhän voi mitenkään otaksua, että hän tahallaan puhuisi muunnettua totuutta.

Se, mitä hän ensin sanoo ns. "kommunistien julkisen toiminnan täydellisestä estämisestä" lapualaisvuosina, kuuluu tietenkin vakinaiseen kaavaan ja pannaan jokaisen tällaisen jutun johdannoksi. Mutta sitten hän alkaa puhua yhteis- ja kansanrintamasta, siviilirekisteriin kuuluvien yhdistyksistä, rauhanliikkeestä, kuolemanrangaistuksen vastustamisesta ym. tavalla, joka hyvin muistetaan v:n 1936 muistioskandaalista. Eikö hän ymmärrä, että tämä levy on syksystä 1939 alkaen aivan vanhentunut? Kysymyshän on pyrkimyksistä, joihin jokainen edesvastuuntuntainen ja riittävän kaukonäköinen ja itsenäinen henkilö osallistui tehäkseen voitavansa suursodan syttymisen ehkäisemiseksi. Jos joku vielä ennen vuotta 1939 oli kyllin lyhytnäköinen vastustaakseen näitä pyrkimyksiä, niin tekisi viisaasti vaietessaan siitä nyt niin visusti kuin suinkin. Ja eikö hra syyttäjä enää muista, että meidän sodanaikainen hallituksemme esiintyi juuri näiden "kansanrintama-aatteiden" edustajana? Ja sikäli kuin työläisten keskuudessa esiintyi myönteistä suhtautumista sotaan, se johtui siitä, että he katsoivat puolustavansa näitä "kansanrintama-aatteita", perustuslaissa taattuja kansalaisvapauk-

sia, joiden puolesta me "kansanrintamal."* Kun hra syyttäjä siis melkein seuraavassa hengenvedossa mahtipontisesti puhuu "kansamme yksimielisestä puolustustahtodesta", niin hänellä ei oikea käsi tiedä mitä vasen tekee. Mahtokohan olla yhtäkään työläistä, joka taisteli saadakseen tilaisuuden mahdollisesti asettaa perustuslaillisten vapauksien tilalle jotakin hämäreperäistä "uutta" tai antaa jollekin kolmannelle tilaisuuden käyttää alueitamme hyväkseen?

Hra syyttäjän "myötyväisyyspolitiikan" katson jo riittävästi käsitelleeni. Se on ja pysyy i:nä, hra syyttäjän vapaana luomuksena. Se taas, ettei Hangon edustalla olevaa saarta neuvotteluteitse luovutettu, oli, kuten edellä sanottu, mielestäni niin ilmeinen virhe, ettei ainkaan sen kannattajilla enää olisi mitään syytä pitää keskustelua siitä päiväjärjestyksessä. Sen, että kantani ei ole vaillo kannatusta, osoittaa SNS:n osaksi tullut sangen laaja kannatus. Ja luullakseni tämä mielipide on yhä vahvistumaan päin.

Sitten hra syyttäjä jatkaa: "Sodan aikaan – – – samat piirit (mitkä piirit?) – – – koettivat mahdollisuutensa mukaan heikentää kansamme yksimielistä puolustustahtoa levittämällä yksityisesti kotimaassa ja julkisesti ulkomailla vääristettyjä tietoja puolustustaistelustamme."

Tämä väite on aivan paikkansapitämätön.

Koska syytekirjelmässä mainitaan kirje, jonka joulukuussa 1939 lähetin silloiselle ulkoministerille, täytyy minun sanoa sen johdosta muutama sana. Se oli avoin kirje, mutta minä en ole yrittänyt eikä sitä julkaista ilman vironomaisten suostumusta. Katson sen lähettämisen lailliseksi oikeudekseni. Kuinka tämä kirje minun oltuani jo

* Tekstistä puuttuu pätkä. – Toim.

toista kuukautta pidätettynä muuttuneena oli joutunut Ruotsiin, on minulle täydellinen arvoitus. Voin vain valittaa sitä, että pidätettynä ollen sain tästä julkaisemisesta tiedon vasta sodan jälkeen, joten minulla ei ollut tilaisuutta dementoida Ruotsissa julkaistua virheellistä uutista. Kuka asiantuntija tahansa voi nähdä, ettei tarkoitukseni ollut sitä julkaista, paitsi jos viranomaiset olisivat siihen antaneet luvan. Mitä tulee sen mahdollisiin vaikutuksiin niin nehan lienevät voineet olla vain maalle edullisia. Eikö kiistämättä olisi ollut onnellista, jos silloinen ulkoministeri olisi noudattanut kirjeessäni esitettyä kehoitusta – niin vähäpätöinen henkilö kuin esittäjä olikin – ja tehnyt jo tammikuun lopulla voitavansa rauhan solmimiseksi, kun siihen oli tilaisuus? Jos sen julkisuuteen tulolla oli yhtään mitään käytännöllistä vaikutusta, niin se oli kai se, että Neuvostoliitossa ja muualla ulkomailla nähtiin, että maamme sosialistinen työväestöhän, jonka aatteellisenä edustajana saanen pitää itseäni, ei toivo mitään muuta kuin mahdollisimman pikaista rauhaa.

”Rauhansopimus ei tuonut toivottua tulosta näille aineksille”, lausuu hra syyttäjä. Kyllä on paksua! Tässähän on totuus pantu aivan päällealleen. Eikö hra syyttäjä huomaa sitä, että hänen väitteensä yhtä mittaa lyövät toisiaan korville, ovat huutavassa ristiriidassa keskenään? Mehän juuri halusimme, että Hangon edustalla oleva saari olisi luovutettu neuvotteluteitse ja koko sota siten vältetty. Tämänhän hra syyttäjä on itsekin vasta päässyt sanomasta. Kirjeeni silloiselle ulkoministerille osoittaa kiistattomasti, että minä toivoin mahdollisimman pikaista rauhaa. Kun rauha sitten oli solmittu, niin mehän tietenkin iloitsimme eniten siitä, että sota oli päättynyt. Täytyykö minun nyt virkistää hra syyttäjän muistia vielä siinäkin,

että ne ainekset, jotka eivät hyväksyneet rauhan solmimista, vaan olisivat halunneet sodan jatkuvan ja joiden toivomusten toteutuminen näinollen olisi mahdollisesti johtanut Neuvosto-Suomen syntymiseen, ovat vallan toisaalla.

Tulemme sitten itse SNS:aan. Se perustettiin käyttäen hyväksi a) ”epäedullista ulkopoliittista asemaamme” – väittää hra syyttäjä. Väite perustuu i:n käyttöön. Ei kaipa enempiä käsittelyä. b) ”taloudellisesti raskasta ja vaikeaa aikaa”, hän jatkaa. Totuus jälleen päälleallaan. Perustettiin todellisuudessa autamaan maamme selviytymistä vaikeuksista, joihin se oli saatettu sen virheellisen käsityksen vallassa, että Neuvostoliitto olisi imperialistinen valtio. Jos SNS:n ohjelma hyväksytään, väkivaltaisen vallankumous tulee mahdolliseksi. Jos se kielletään, väkivaltaiselle vallankumoukselle luodaan edellytykset. Nämä ovat toisensa pois sulkevia vastakohtia. Jos SNS saa toimintaoikeudet, ts. jos hallitusvalta hyväksyy sen ohjelman, rauhan ja ystävyyden Neuvostoliiton kanssa, on absoluuttisen mahdotonta, että SNS voisi toimia ”valtio- ja yhteiskuntajärjestyksemme väkivaltaiseksi kumoamiseksi”. SNS ei ole harjoittanut heikkoa eikä voimakasta kiihoitusta ”maamme laillista hallitusvaltaa vastaan”. Se on arvostellut hallitusta, etupäässä eräitä hallituksen jäseniä, jotka heti SNS:n perustamisen jälkeen ryhtyivät kamppailuun sen ohjelmaa vastaan ja siten luomaan edellytyksiä nykyisen yhteiskuntajärjestyksen väkivaltaiselle kumoamiselle, siis kaiketi harjoittamaan ns. ”valtiopetoksen valmisteluun tähtäävän toiminnan edistämistä”. SNS arvosteli heitä tehdäkseen nykyisen yhteiskuntajärjestyksen väkivaltaisen kumoamisen mahdolliseksi ja pelastaakseen maan taloudellisista ja poliittisista vaikeuksista.

”Kommunistisen yhteiskuntamuodon

hyväksi". Tämä ei merkitse yhtään mitään. Hra syyttäjä tarkoittaa tietenkin sosialismia. Sosialismi on täysin laillinen pyrkimys, jolla on 83 edustajaa eduskunnassa; mutta SNS ei ole sitä propagoinut, koska se ei kuulu sen ohjelmaan.

SNS:n ohjelma vaati julkista järjestöä. Tällainen järjestö perustettiin. Tämä onkin ainoa, mitä syytekirjelmän tässä kohdassa pitää paikkansa.

Sitten hra syyttäjä viitsii väittää, että SNS:n säännöissä mainittu ohjelma olisi vain "viranomaisia erehdyttämään keksitty naamio", vaikka hän ilmeisesti pitää juuri tätä ohjelmaa rikollisena eikä missään tapauksessa voi sitä hyväksyä. Sillä eihän hän mitenkään voi tuntea eikä hyväksyä ystävyyttä Neuvostoliittoa kohtaan, jos hänellä on se käsitys, että se on imperialistinen valtio, joka valmistautuu valloittamaan Suomen niinä hetkenä hyvänsä. Silloinhan hän pettäisi pyhimmän vakaumuksensa; hän olisi aivan moraaliton henkilö, ja sellaista minä en hänestä usko.

SNS oli todella siinä suhteessa kaikkien muiden yhdistysten kaltainen, että se pyrkii hankkimaan jäseniä. Tämä tunnustettakoon. Sen harjoittama valistustyö ei kuitenkaan oman sanomalehden puuttuessa ja olemassaolevan sanomalehdistön nurjan suhtautumisen takia voinut tulla kovin voimakkaasti. Voimakas jäsentulva aiheutti siitä aivan ennennäkemättömästä innostuksesta, jota pelkkä tieto seuran perustamisesta herätti olletikin työväestön keskuudessa. Eikä valistustyötä pyrittykään kohdistamaan nimenomaan "työätekeviin teollisuustyöläisiin ja talonpoikaistoon" (hra syyttäjällä oikein lainausmerkeissä; muuten kyllä työttömät kelpasivat yhtä hyvin!). Eivät terveet tarvitse parannusta vaan sairaat. Työläiset tulvivat seuraan omasta aloitteestaan niin että johto oli aivan helisemässä, melkein yökaudet

saimme istua tarkastamassa ilmoittautumiskortteja; kokonaiset työmaat saattoivat in corpore marssia toimistoaikana seuran toimistoon. Aina kun huomattiin sellaista harhakäsitystä ilmenevän, että seura olisi työväenjärjestö, ns. "luokkataistelujärjestö", se oikaistiin. Esim. molemmilla kerroilla ollessani perustamassa alaosastoa torjuin jo alustuksessa seikkaperäisesti tämän harhakäsityksen.

Valistustyötä koetettiin erikoisesti kohdistaa porvarillisiin aineksiin, mutta kun eräät henkilöt järjestönsä ja sanomalehtiensä avulla heti ryhtyivät harjoittamaan räikeää kiihoitusta SNS:aa vastaan, niin tulokset pakostakin jäivät tässä suhteessa verraten heikoiksi; ja vaikeaaahan porvarillisten ainesten tietenkin on hyväksyä SNS:n ohjelmaa niin kauan kuin heissä keinoitekoisesti ylläpidetään virheellistä käsitystä, että Neuvostoliitto on imperialistinen valtio.

SNS:n päämäärä ei ole voinut olla "valtio- ja yhteiskuntajärjestyksemme väkivaltainen kumoaminen", koska sen päämäärä on tehdä tämä väkivaltainen kumoaminen mahdolltomaksi ja koska sen ohjelman toteuttaminen todella tekeekin tämän väkivaltaisen kumoamisen mahdolltomaksi. "Kommunistisen yhteiskuntajärjestyksen" (mikä järjellisesti lausuttuna tarkoittaa sosialismia) -luomista maahamme SNS ei huolinut ottaa päämääräkseen. Tämän tarkoitusperän ajamisesta huolehtivat työväenjärjestöt. "Saattaminen vieraan valtakunnan vallan alaiseksi". Jälleen i käytännössä. Ei kaipa käsittelyä. Tällaiseen pyrkimykseen voivat tehdä itsensä syyppääksi vain ne, jotka pitävät Neuvostoliittoa imperialistisena valtiona.

Totean mielihyvin hra syyttäjän myöntävän, että seura on valistustyössään pyrkinyt esittämään tarkoituksensa "rauhan ja ystävyys" merkeissä, että se siis ei ole poikennut ohjelmasta.

taan. Näinollen on jälleen ristiriidassa heti seuraavassa lauseessa väittää, että siinä muka olisi esiintynyt "puolustusvihamielistä kantaa". Tämä on aivan paikkansapitämätön väite. Puolustusky-symys ei tosin välittömästi liittynyt SNS:n toimintaan, ja kun siltä ei ole sen kantaa koskaan tiedusteltu, ei se ole laatinut mitään yksityiskohtaista kannanilmaisua. Mutta sen ohjelma on kiistämättömästi puolustusystävällinen ja kaikesta edelläsanoitusta käy selville, että sen kanta maanpuolustukseen nähden on ehdottoman myönteinen – vaikka ei tietenkään voida hyväksyä sitä, että maanpuolustusaatetta käytettäisiin verukkeena Neuvostoliiton vastaiselle kiihoitukselle ja tuhoisalle seikkalapoliitiikalle. – Vieläpä on niin, että SNS:n ohjelman ja toiminnan vastustaminen merkitsee maanpuolustuksen heikkene-mistä ja tämän ohjelman hyväksyminen on maan itsenäisyyden turvaamisen kannalta ensiarvoisen tärkeää.

On kai epäämätöntä, että hra syyttäjää pitää "Neuvosto-Venäjällä vallalla olevan järjestelmän ylistelevänä ihannoimisena" mm. sen notoorisen tosiasian toteamista, että Neuvostoliitto ei ole imperialistinen valtio. Näinollen saanee olettaa, että hän pitää tällaisena "ylistelevänä ihannoimisena" kaikkea muuta paitsi virheellisten käsitysten esittämistä Neuvostoliitosta.

SNS:aa perustaessamme pidimme helppona tehtävänä saada porvarillisetkin ainekset ymmärtämään edellämainittu notoorinen tosiasia. Jos se myöhemmin on osoittautunut suureksi ja vaikeaksi, ei liene varsin ihmeteltävää, jos se on todettu.

Yksikään SNS:n johtokunnan jäsenistä ei ole ollut järjestämässä mitään mielenosoituksia, koska ne ylipäänsäkään eivät ole olleet järjestettyjä, vaan spontaaneja. Jos jokunen heistä on niihin osallistunut, niin se on tapahtunut nii-

den hillitsemistarkoituksessa, kuten Helsingin poliisiviranomaiset tiennivät.

Tullaan sitten niihin henkilöihin, jotka hra syyttäjän käsityksen mukaan – eikä suinkaan meidän – olisivat valmiit "sopivan hetken tultua toimimaan valtio- ja yhteiskuntajärjestyksemme väkivaltaiseksi kumoamiseksi". Näitä esitetään syytekirjelmässä 3, nimittäin rouva Laurikainen, neiti Tiilikainen ja hra Kantola (siis oikea punakaarti!), joista tietääkseni vain viimeksimainittu kuuluu valtiopetosrikoksista rangaistujen kategoriaan ja vapautui tällaista rangaistusta kärsimästä v. 1933. Nämä olisivat olleet Lenin-opistossa opiskelemissa ja palanneet Suomeen rva Laurikainen v. 1938, nti Tiilikainen v. 1936 ja hra Kantola v. 1935, siis 2, 4 ja 5 vuotta siten (laskien vuoteen 1940). Ja koko tänä aikana Valtiollinen Poliisi ei katsonut asiakseen varoittaa rauhallisia ihmisiä siitä, minkälaisia susia lampaiden vaatteissa heidän keskuudessaan liikuskelee! Ihanhan tämä muistuttaa niitä kuuluisia "Taivaisen tarinoita". Erehtyisinkö otaessuani, että tämä sama kaikkietävä yleisauktoniteetti, joka on yhtä erehtymätön kuin paavi istuimellaan, on jälleen luovuttanut ehtymättömästä varastostaan arvokkaita todistuksiaan? Roma locuta, caus picuta! Häinkö siellä istuu Valtiollisen Poliisin oikealla kädellä ja jakaa ihmisiä vuohiin ja lampaiisiin, Lenin-koulua käyneisiin ja käymättömiin? Tällaiset todistukset ovat kuin standardisoitu tehdastavara, eivät tarkalleen sovi keneenkään, mutta sopivat joten kuten keneen tahansa. Ei kai niillä ole mitään todistusarvoa?

Totta on vain se, että SNS:n jäseninä on ollut joitakin aikaisemmin ns. valtiopetosrikoksista tuomittuja henkilöitä. Missäpä järjestössä niitä ei olisi, jossa vain on työläisiä mukana. Mutta he eivät millään taikatempulla muutu noiksi "sopivan hetken" odottelijoiksi. Eivät

edes i:n avulla. On muuten naurettavaa sanoa, että heidän liittymisensä SNS:aan olisi jollakin erikoisella tavalla "aikaansaatu". Itse he ovat liittyneet omasta vapaasta harrastuksestaan, Suomen lakien turvin, kuten muutkin jäsenet.

Väite, että SNS:n toiminta olisi ollut valtiopetoksellista, on totuuden vastakohta. SNS:n ohjelma ja toiminta kohdistuvat valtio- ja yhteiskuntajärjestyksemme väkivaltaista kumoamista vastaan. Sen ohjelman hyväksyminen tekisi tällaisen väkivaltaisen kumoamisen mahdolliseksi. Hra syyttäjän syyte sisältää siis jo ajatusopillisen mahdottomuuden. Hänen syytöksensä perustuu yksinomaan hänen omiin virheellisiin poliittisiin mielipiteisiinsä, on niiden heijastuma. Mutta niidenkään tueksi hän ei voi esittää yhtään ainoaa tosiasiaa, vaan pelkkiä väitteitä, jotka nekin ovat vain hänen oman virheellisen ideologiansa heijastuksia. Hänen syytekirjelmänsä viittaa siihen, että SNS:n toimintaa vastaan kohdistetut toimenpiteet olisivat olleet kohdistetut juuri itse sen ohjelmaa vastaan.

Tähän minun, ollakseni tunnontarkka, täytyy lisätä toteamus, jota ensin en tavoittanut, mutta joka sisältääkin tämän vastineen ja koko jutun loogillisen ytimen: On todella olemassa eräs teoreettinen mahdollisuus, että SNS:n ohjelma ja toiminta voisivat muodostua valtiopetolliseksi. Tämä on se mahdollisuus, että Suomi tekisi liiton jonkun kolmannen vallan kanssa ja ryhtyisi toimintaan Neuvostoliittoa vastaan. *Väittäessään* SNS:n ja sen johdon toimintaa valtiopetokselliseksi hra syyttäjä väittäisi kai siis, että maamme hallitusvalta olisi näin tehnyt tai ainakin pitäisi sitä päämääränään. Tämä on kuitenkin vain väite. Voidakseen *todistaa* SNS:n valtiopetokselliseksi hra syyttäjän täytyisi ensin todistaa, että maamme hallitusval-

laalla olisi tällainen päämäärä. Ainoastaan todistamalla tämän hän todistaisi, että SNS:lla voisi olla teoreettinen mahdollisuus olla valtiopetoksellinen. Ymmärrän näin ollen varsin hyvin, että hallitus ja hra syyttäjä näyttävät olleen hieman eri mieltä tämän syytteen nostamisesta. – Valtiopetoksen valmistelu edellyttää ymmärrettävästi tahallista ja tarkoitettua toimintaa. Voidakseen todistaa SNS:n valmistelleen valtiopetosta hra syyttäjän täytyisi todistaa meidän alusta alkaen ei vain uskoneen vaan myös toivoneen, että maamme hallitusvallalla todella olisi mainittu päämäärä, ei vain uskoneen vaan myös toivoneen, että SNS lakkautettaisiin valtiopetoksellisena ja meidät, sen johto, pantaisiin vankilaan valtiopetoksen valmistelusta, ja esim. minun tahallisessa ja ilkeämielisessä valtiopetoksen valmistelun tarkoituksessa pyrkineen istumaan vankilassa viimeiset 10 ja 1/2 kuukautta. – On kuitenkin absurdia ajatella, että me tällaista olisimme uskoneet, puhumattaakaan sen toivomisesta. Siten ei tätäkään mahdollisuutta ole olemassa. Quod erat demonstrandum!

Ne aikaisemmin ns. valtiopetosrikoksesta tuomitut henkilöt, jotka laillisia oikeuksiaan hyväkseen käyttäen ovat liittyneet SNS:aan, ovat hyväksymällä sen ohjelman osoittaneet, että he vastustavat valtio- ja yhteiskuntajärjestyksemme väkivaltaista kumoamista. Toimiessaan SNS:ssa he ovat työskennelleet siihen suuntaan, ettei hra syyttäjän mainitsemaa "sopivaa hetkeä" koskaan tulisi. Jos SNS:n ohjelma hyväksyttäisiin, niin tällaista hetkeä ei voi koskaan tulla, ns. valtiopetosrikokset tässä mielessä tulivat mahdottomiksi. Sen jälkeen on puhtaasti skolastinen kysymys, onko joku henkilö kannattanut nykyisen valtio- ja yhteiskuntajärjestyksen väkivaltaista kumoamista vai eikö.

Myötätunto hra syyttäjää kohtaan es-

tää minua tekemästä eräitä johtopäätöksiä syytekirjelmän monien huutavien ristiriitaisuuksien johdosta. Mutta kun näin pitkälti olen käsitellyt sitä niin tieteellisesti kuin se näissä olosuhteissa on ollut minulle mahdollista, katson sentään oikeudekseni esittää siitä lyhyen ja kansantajuisen yleisarvostelun: siinä ei ole totuutta edes vaatimatonta korttiantosta!

Hra syyttäjä! Sanoin tuntevani Teitä kohtaan myötätuntoa. Jollette Te olisi rehellinen, Te ette voisi ajaa tätä syytetä niin suurella persoonallisella kiivauksella. Minä ymmärrän mainiosti, että kun Teillä on se harhakäsitys, että Neuvostoliitto on imperialistinen valtio, joka valmistautuu valloittamaan Suomen, Teidän täytyy tuntea katkeruutta kaikkia niitä kohtaan, jotka suhtautuvat Neuvostoliittoon ystävällisesti. Teidän ideologianne antaa Teille väärän kuvan todellisuudesta. Onko ylipäätään olemassa traagillisempaa tilannetta kuin ideologian ja todellisuuden välinen ristiriita? Silloinhan täytyy tuntua siltä kuin maa huojuisi jalkojen alla, joka toinen ihminen olisi oikea Jago, kavaluuden antikristus olisi tullut lihaksi ja vaeltaisi ihmisten keskuudessa. Se on kuin painajaisuni. – Mutta ei olisi oikein uhrata koko maan etua Teidän virheellisille mielipiteillenne.

Mutta kun Te kerran, kuten uskon, olette vilpittön puhuessanne maan itsenäisyyden turvaamisesta ja kansan eheyttämisestä, niin eikö ole aivan epä johdonmukaista koettaa heittää vankilaan runsain määrin henkilöitä (joita toisaalta Teidän mielestänne ei ole olemassakaan), jotka eivät pyydä muuta kuin saada toimia maan itsenäisyyden ja

kansan hyvinvoinnin puolesta, siten tahtomattanne aikaansaaden eripuraisuutta ja heikentäen maan puolustus-kuntoa?

Arvoisa Oikeus! Jollette te näe sitä tosiasiata, että Neuvostoliitto ei ole imperialistinen valtio, niin nähdäkseni teidän on sangen vaikeaa pätevästi käsitellä esilläolevaa asiaa. Samalla te todistatte, että SNS:n olemassaolo on maan edun kannalta välttämätön. Jos te taas myönnätte sen, että Neuvostoliitto ei ole imperialistinen valtio, niin te samalla myönnätte, että esilläoleva syyte on väärä, että SNS:n toiminta on ollut oikeutettua. – Olisi aivan tarpeetonta oikeuslaitoksen arvovallan alentamista antaa edes suljettujen ovien takana tuomioita, jotka eivät kestä tieteellistä arvostelua. Koska minulla ei ole ollut tilaisuutta hankkia arvovaltaisia lausuntoja, ehdotan, että te, ennen kuin teette päätöstänne, pyytäisitte lausuntoja joltakin tai joiltakin arvovaltaisilta ja asiantuntevilta henkilöiltä. Luulen, että esim. valtioneuvos Paasikivi olisi tällainen henkilö. Tällä en suinkaan tarkoita luulevani, että niin kunnianarvoisa henkilö kuin valtioneuvos Paasikivi tuntisi kiinnostusta tällaista juttua kohtaan; haluan vain osoittaa, että annan arvoa myös taatusti porvarillisten henkilöiden mielipiteille – olenpa valmis niitä vaikka kannattamaankin! – kunhan heillä vaan on riittävä tieteellinen objektiivisuus ja asiantuntemus. – Koska kuitenkin katson selvästi osoittaneeni syytteen täysin perusteettomaksi, pyydän että Oikeus jo ennen lopullista päätöstään tekemällänsä välipäätöksellä mahdollisimman pian päättäisi päästää syytetyt vapaalle jalalle.

Sotilaallinen varustautuminen Persianlahden alueella

PERTTI MULTANEN

Lähi-Idän rikkaiden öljykenttien ran-toja huuhtovan Persianlahden' mer-kitys imperialismille kasvaa sitä mukaa kun alueen kansojen vapautustaistelu etenee ja imperialismi kokonaisuudes-
aan heikentyy. Tarrautuminen aluee-
en sotilaallisin menetelmin heijastaa
myös imperialismin neuvottomuutta. Se
nostaa esiin avoimet hyökkäävät toi-
mintamallit. Joustavammat keinot eivät
enää riitä takaamaan tilanteen hallintaa.

Vielä muutama vuosikymmen sitten
Lähi-Itä oli pitävästi USA:n ja Englan-
nin otteessa. Suezin kanava oli britti-
joukkojen hallussa, heillä oli tiheä tuki-
kohtaverkko alueella: Kypros, Jordania,
Irak; Persianlahden rantavaltiot olivat
osa brittien siirtomaaimperiumia. USA
oli lujittanut asemiaan nostamalla shaa-
hin valtaan Iranissa, tukeutumalla Sau-
di-Arabian taantumukselliseen kunin-
gaskuntaan jne. Alue oli "rauhallinen",
siellä ei ollut suurempaa "sisäistä levot-
tomuutta ja sekasortoa". Monarkit piti-
vät kansansa kurissa – tietenkin imperi-
alististen maiden tiedustelupalvelujen ja
erikoisjoukkojen turvin – ja alueen
luonnonrikkauksien hyväksikäyttö jat-
kui ilman suurempia riskejä.

"Rauhallisuus" oli noinakin vuosina
samalla imperialismiin kyvyttömyyttä

nähdä asemansa horjuvuus. Kansallisen
vapautustaistelun aallot vyöryivät yli
Lähi-Idän jo 1920-luvun alkupuolella,
aikana, jolloin Englanti ja Ranska olivat
vasta ottamassa alueen käsiinsä Turkin
imperiumin lopullisesti murrennuttua
ensimmäisessä maailmansodassa. Siirto-
maahallsijoiden valta alueella on aina
perustunut aseiden voimaan. Näin on
nytkin, vaikka viimeksi kuluneet vuosi-
kymmenet ovat tuoneet uusiakin alista-
misen keinoja.

Imperialismin sotilaallinen varustautuminen Persianlahden alueella

Imperialismin nykyinen sotilaallinen
läsnäolo on itse asiassa jo 1940-luvun
lopulla alkaneen kehityksen johdonmu-
kainen lopputulos. Sen perusteluna on
kulloisestakin maailmanpoliittisesta til-
lanteesta riippuen käytetty milloin Af-
ganistania, milloin Irania tai paremman
puutteessa neuvostouhkaa.²

Erityisiä "Lähi-idän joukkojaan"
USA alkoi rakentaa jo, kun britit vielä
pitivät hallinnassaan Persianlahden ran-
tavaltoita. Sotilaallisen vastuun siir-
toon valmistauduttiin huolellisesti. Brit-
tien kanssa tekemällään sopimuksella

USA sai jo vuonna 1949 sijoittaa Lähi-idän joukkojensa päämajan Bahrainiin, strategisesti keskeiselle paikalle, välittömästi öljykenttien tuntumaan.³

Kun Bahrain itsenäistyi vuonna 1971, brittijoukot poistuivat maasta, ja parin kuukauden kuluttua amerikkalaiset solmivat sopimuksen, jolla maata hallitsemaan nostettu sheikki sitoutui antamaan amerikkalaisille luvan käyttää Al-Jufierin tukikohtaa edelleen.⁴ Se on heillä edelleen ja sen merkitys on korostunut Iranin shaahin kukistuttua ja USA:n pyrkiessä lisäämään joukkojaan alueella.⁵

Viime aikoina on ollut merkkejä myös uusien alueiden varaamisesta USA:n käyttöön Bahrainissa.⁶ Suunnitelmat liittyvät USA:n tavoitteisiin saatua Intian valtameri sotilaallisen "saatevarjon" alle.

USAn varustautuminen Intian valtameren alueella

Persianlahti on vain pieni osa koko Intian valtameren kattavaa sotilaallista verkkoa, jonka USA on luonut 1970-luvulla.

Nyt USA:lla on koko valtameren alueella satelliittien kautta tapahtuva yhteydenpito ja tiedustelujärjestelmä. Informaation keräysasemia on muun muassa useilla brittien hallussa olevilla – tai olleilla – saariryhmillä. Näitä ovat esimerkiksi Seychellien saaristo Afrikan mantereen itäpuolella, Malediivit Intian niemimaan eteläpuolella, altaan keskipaikkeilla oleva Tsagos-saaristo, jossa mm. Diego Gargian atolli sijaitsee ja Bahrain.⁷

Kuvatun tiedustelujärjestelmän luominen liittyy jo pitkään jatkuneeseen määrätietoiseen työhön, jolla USA on luonut edellytyksiä omien sotavoimien laajamittaisille operaatioille. Järjestelmä kattaa koko valtameren. USA:n

tukikohtien, sotilaallisten laitteiden ja lentokenttien tärkeimpiä sijoituspaikkoja ovat lännessä Etelä-Afrikan tasavalta, itäkaakossa Australia ja pohjoisessa Bahrain, Oman ja Saudi-Arabia.

Yleisesti on tiedossa Etelä-Afrikan asema imperialismin sotilaallisessa strategiassa nykyajan "Gibraltarina", josta vartioidaan niin Atlantia kuin Intian valtameren. Siellä on lukuisia USA:n laivaston tukikohtia sekä USA:n ja muiden NATO-maiden lentokenttiä ym. sotilaallisia kohteita. Intian valtameren vastakkaisella puolella, Australiassa, tiedetään olevan noin 30 USA:n tukikohtaa tai muuta sotilaallista rakennelmaa.⁸

1970-luvun alusta lähtien USA on rakentanut koko Intian valtameren hermostukseksi Diego Gargian tukikohtaa. Sen merkitys paljastuu erityisesti 1970-luvun puolivälissä julkitulleita uuden viidennen laivaston rakentamissuunnitelmia vasten. Viides laivasto sijoitetaan "täyttämään aukko" Välimerelle sijoitetun kuudennen laivaston ja Japanista ja Filippiineiltä toimivan seitsemännen laivaston välissä. Ei liene epäilystä, etteikö uuden laivaston toiminta painottuisi juuri Persianlahden seudulle.

Rakennelmaa täydentävät USA:n viime vuosina käyttöönottatut tukikohdat valtameren rannikkomaissa sekä USA:n lisääntyneet mahdollisuudet toimia näissä maissa. Mainittakoon Somalia (Berbera), Kenia (Mombasa), Egypti (Rasbanas), Oman, Saudi-Arabia (jonne sijoitetut AWACS-tiedustelukoneet helpottavat USA:n sotilaallisia operaatioita Lähi-idän alueella).⁹ Lisäksi voidaan mainita Sudan, jonka presidentti Reagan on määritellyt erääksi USA:n sotilaallisen avun päävastaanottajamaista sekä Pakistan, jonne USA:n aseita myös virtaa.

Näin on 1960-luvun alusta alkaen to-

teutettu vahdinvaihto. Brittiläinen imperialismi on siirtynyt taustalle ja huolehtii lähinnä Persianlahden monarkkien kanssa valtioiden "sisäisestä turvallisuudesta". Vastuu Persianlahden luonnonvarojen pysymisestä imperialismiin valvonnessa on siirtynyt USA:n aseille.

Tämä koko Intian valtameren aluetta koskettava varustautuminen on myös Persianlahden viimeaikaisten tapahtumien taustalla. Se muodostaa todellisen uhan alueen turvallisuudelle. Tämä kokonaiskehitys on taustana puheille Persianlahdesta USA:lle elintärkeänä alueena ja uhkauksille käyttää sotilaallista voimaa vapaustaistelun tukahduttamiseen. Siihen on pitkään valmistauduttu.

Salattu sotilaallinen läsnäolo Persianlahden alueella

USA:n tai muiden imperialististen valtioiden sotilaallisesta läsnäolosta Persianlahden alueella ei puhuta mielellään. Keskeinen syy on ulkomaisten sotilaallisten laitteiden ja sotajoukkojen läsnäolon voimakas vastustus alueen kansojen keskuudessa. Niillähän on takanaan pitkä vapaustaistelun perinne brittejä vastaan. Siksi sotilaallinen läsnäolo on useimmissa maissa täytynyt naamioida erilaisten "ei-sotilaallisten" sopimusten suojaan. Tosiasia on, että huolimatta USA:n joukkojen avoimesta läsnäolosta ainoastaan Bahrainissa, Saudi-Arabiassa ja Omanissa, ovat kaikki Persianlahden arabikuningaskunnat sidottuja USA:n sotilaalliseen koneistoon ja USA:n käytettävissä tilanteen vaatiessa.

Myös maissa, joissa USA:n läsnäolo on avointa, ovat tukikohdat ja niihin liittyvät varusteet ja joukot ainoastaan pieni osa USA:n paikalla olevasta kokonaisuuskoneistosta. Useissa seudun arabivaltioissa amerikkalaiset kirjaimellisesti pitävät käsissään monia yhteiskunnan

elintärkeitä toimintoja. Bahrainissa USA:n ote ulottuu öljykentille, valtion virastoihin, valtion yritystoimintaan. Amerikkalaiset toimivat valtion ja julkisen hallinnon asiantuntijoina ja neuvonantajina olipa kysymys sitten asunto-tuotannosta, valtion suunnitteluelimistä, valtion pankkijärjestelmästä, virastoista jne. Edelleen yhdysvaltalainen pääoma kontrolloi keskeisesti solmu-kohtia, joiden kautta monikansalliset yritykset ulottavat toimintansa Bahrainiin ja muihin Persianlahden maihin.

Saudi-Arabian ja USA:n välillä allekirjoitettiin 1951 sopimus, joka loi perustan avoimelle sotilaalliselle yhteistyölle.¹⁰ Sillä USA sai mm. oikeuden Pahrnin tukikohdan käyttöön.¹¹ Samalla se sitoi Saudi-Arabian jatkuvasti laajenevaan ja syvenevään sotilaalliseen riippuvuuteen USA:sta. Nimenomaan Saudi-Arabiassa avoimet sotilaalliset yhteistyösopimukset ovat olleet vain jäävuoren huippu.

1950-luvun alusta on maan armeijan rakentaminen, aseistaminen, kouluttaminen sekä sen hallinto ja ylläpito olleet USA:n hallussa. Amerikkalaiset asiantuntijat ovat rakennuttaneet ja suunnitelleet saudien armeijan parakit, univormut, upseerien asunnot, rakentaneet lentokentät, tiet – kaikki sotilaalliset sekä tärkeät siviilikohteet. Kustannukset on maksanut Saudi-Arabia. Suunnitelmat ja toteutuksen on tehnyt USA, rakentajina ovat olleet yksityiset amerikkalaiset, eurooppalaiset jne. yritykset ja työvoimana siirtotyövoima arabimaista ja useista Aasian maista.

USA:n armeijan insinöörien ja asiantuntijoiden toiminnan laajuutta maassa kuvaa tosiasia, että yli puolet ulkomaila toimivista USA:n armeijan insinöörijoukoista on Saudi-Arabiassa.¹² Nyt käynnissä tai suunnitteilla olevien pääasiassa sotilaskohteiden rakentamiskustannukset ovat noin 17 miljardia dolla-

ria.¹³ Aseostot eivät ole luvuissa mukana.

USA oli rakentanut paikallisiin liittolaisiin perustuvat strategiansa Lähi-idän ja Intian valtameren alueella kahden pilarin varaan, joista toinen – shaahin Iran – sortui kansan liikehdintään. Saudi-Arabiaan se pyrkii nyt tarrautumaan sitäkin voimakkaammin. Mutta USA:n oman koneiston lisääminen viittaa epäluottamukseen tämänkään pilarin pitävyteen.

Myös niissä Persianlahden kuningaskunnissa, jotka eivät ole avoimessa sotilaallisessa yhteistyössä imperialismien kanssa, on varustautumista tarkasteltava osana USA:n johtaman sotilaallisen liittoutuman kokonaistavoitteita.

Miksi Persianlahden kuningaskunnat sijoittavat aseisiin jopa 60 % valtion kokonaistuloista, kuten Oman on useina 1970-luvun vuosina tehnyt? Mikä ulkoinen vaara aluetta uhkaa? Kuka esittää aluevaatimuksia näille valtioille? Ei kukaan.

Monarkit varustautuvat omaa kansaansa vastaan. Ja he varustautuvat voidakseen täyttää imperialismien heille asettaman tehtävän säilyttää alueen status quo, jotta öljy ja öljytulot voisivat edelleen hyödyttää imperialismia.

Asekauppa on keskeinen tapa, jolla kasvaneiden öljytulojen tuomat pääomat palautetaan hyödyttämään kapitalististen maiden talouksia. Varustelumenojen osuus kaikkien Persianlahden alueen arabikuningaskuntien budjeteissa on korkea ja ylittää moninkertaisesti esimerkiksi sosiaalimenojen osuuden. Kärjistynein tilanne on Omanissa, jossa sulttaani Quabus'in sotaan Dhofarin kansallista vapautusrintamaa vastaan kuluu vuosittain reilusti puolet koko valtion menoista.¹⁴

Saudi-Arabiaa lukuunottamatta Arabian niemimaan kuningaskunnat ovat

pikkuvaltioita.¹⁵ Sotilasbudjetit eivät kuitenkaan ole pikkuvaltiotasoa. Vuosina 1978/79 ne olivat Saudi-Arabiassa 14,1 miljardia dollaria, Arabiemiirikuntien liitossa 750 miljoonaa dollaria, Kuwaitissa 340, Bahrainissa 100 ja Qatarissa 60 miljoonaa dollaria.¹⁶ Saudi-Arabiassa se merkitsee valtion menoista yli 20 %, Arabiemiirikuntien liitossa lähes 20 %, samoin Kuwaitissa, Omanissa lähes 60 % ja Bahrainissa noin 10 %.

Lisäksi on huomattava, että kaikissa näissä maissa – Saudi-Arabiaa lukuunottamatta – on siirtomaakaudelta säilynyt tapa pitää armeijan lisäksi erillisiä sisäisen turvallisuuden joukkoja, joiden kustannukset eivät näy sotilasbudjeteissa, vaan sisäministeriön, oikeusministeriön jne. menoissa. Brittivallan aikana järjestely perustui ajatukseen, että siirtomaavallan armeija oli riittävä torjumaan ulkoisen uhan; sisäisen opposition kontrollointiin ja tukahduttamiseen tarvittiin paikallisiin oloihin paremmin sopeutuvia ja olosuhteet tuntevia poliisi- ja turvallisuusjoukkoja ja muita paikallisten hallitsijoiden henkilökohtaisia kaarteja.

Maiden sisäiset poliisivoimat ovat voimakkaat ja hyvin varustetut. Kuwaitissa poliisivoimien määrä on 15 000 miestä – armeijan 9 000.¹⁷ Bahrainissa poliisijoukkojen määrä on kaksinkertainen armeijaan verrattuna. Kuvaavaa on, että Bahrainin poliisivoimilla on jo kahdenkymmenen vuoden ajan ollut käytössään mm. helikoptereita ja tykkiveineitä. Maan armeija sai helikopteriosaston noin vuosi sitten.¹⁸

Nimenomaan näille joukoille on erityisesti Kuwaitissa, Arabiemiirikuntien Liitossa ja Qatarissa keskitetty maan sisäinen tiedustelutoiminta. Se on brittien organisoimaa ja yhä edelleen paljolti heidän ohjauksessaan.

Armeijat sisäisen valtataistelun välineinä

Persianlahden maissa on armeijoiden tehtävänä myös tasapainottaa hallitsevien kuningasperheitten sisäistä kamppailua vallasta. Selvimmin tämä näkyy Saudi-Arabiassa, jossa armeijan, kansalliskaartin, tiedustelun ja jopa armeijan eri aselajien jako hallitsevan kuningasperheen vaikutusvaltaisten jäsenten alaisuuteen on vienyt tilanteeseen, missä maassa rakennetaan ja varustetaan samanaikaisesti päällekkäisiä sotilaallisia organisaatioita.¹⁹ Se luonnollisesti osaltaan kasvattaa varustelumenoja. Samantapainen tilanne on Bahrainissa, jossa armeijan ja turvallisuusjoukkojen johto on jaettu hallitsevaan perheeseen kuuluvien kesken.

Arabiemiirikuntien liitossa maan keskushallituksen armeija on heikompi kuin liittoon kuuluvien emiirikuntien sisäiset armeijat. Maan armeijan vahvuudesta vain vajaa kymmenes osa on keskushallituksen suorassa valvonnassa.

Tällaiset erityispiirteet heijastuvat armeijoiden toimintakykyyn ja korostavat armeijoiden toissijaista merkitystä valti-
on olemassaolon kannalta.

Miksi Persianlahdella varustaudutaan?

Tilanne vaikuttaa ristiriitaiselta. Ulkoinen vaara ei juuri näitä maita uhkaa, sisäinen oppositio on valmistauduttu tukahduttamaan ilman armeijaakin, kuningasperheitten sisäiset erimielisyydet heikentävät armeijoiden toimintakykyä.

Suurille varustelumenoille esitetään kuitenkin myös ulkoisia syitä. Yleisimmin esitettyjä ovat Israelin muodostaman vaaran torjuminen, neuvostovaara tai kommunismin uhka. Viime mainituihin ei tässä tarvinne puuttua.

Mutta Israelin uhka on toissijainen. Konfliktitilanteessa alueen arabivaltiot

eivät ole merkittävästi avustaneet Israelin vastaan taistelevia arabimaita. Vuoden 1967 sota oli näyttö tästä. Huolimatta aiemmista lupauksista eivät sotaa käyvät arabimaat saaneet Saudien ilmapuolustuksen tukea. Ja tätä nykyä tuen antaminen olisi entistäkin epätodennäköisempää.

Se johtuu ennen muuta aseostojen suuntaamisesta yksinomaan USA:aan, ja sen aseostoille asettamista poliittisista ehdoista. Kun USA on myynyt nykykaista sotakalustoa saudeille, ehtona on aina ollut, ettei aseita saa toimittaa suoraan tai kolmannen maan kautta Israelin vastaiselle rintamalle. Saudien nykyjohto on yksiselitteisesti ilmoittanut kunnioittavansa näitä ehtoja – ja epäilemättä ja etujensa vuoksi niin tekeekin. Poliittisten tekijöiden lisäksi aseosastojen epätodennäköisyyttä lisää se, että saudien erittäin nykyaikaisen kaluston toimintakunnossa pitäminen on jenkki-asi-
antuntijoiden käsissä. Siten viimeinen sana niiden käytön sallimisessa on USA:n.

Siksi on harhaanjohtavaa puhua Israelista varustautumisperusteena. Muiden Persianlahden arabikuningaskuntien kohdalla tämä on vieläkin perusteettomampaa.

Voimavarojen valtavaa kehittämistä onkin tarkasteltava imperialismin maailmanlaajuisena strategian osana. Ainakin seuraavat syyt voidaan silloin esittää:

1. On ilmeistä, että imperialismin kannalta ovat Persianlahdelle virtaavat aseet käyttökelpoinen varasto konfliktitilanteessa. Se on eräs USA:n tapa varustautua omien joukko-osastojensa toimintaan alueella ja luoda maaperää mm. "nopeasti levittäytyvien joukkojen" (Rapid Deployment Force – aiemmin käytettiin nimeä "Quick Reaction Force" – nopean reagoinnin joukot) toimille. Suoraan USA:n hallinnassa ole-

vat asevarastot olisivat iperialisminvastaisen mielialan vuoksi vaikeasti luotavissa useimpiin alueen maihin.

2. USA:n suuret asemyynnit (1970-luvun lopulla n. 2/3 USA:n koko aseviennin arvosta suuntautui Persianlahden kuningaskuntiin) auttavat osaltaan vetämään alueen valtiot syvenevään sotilaalliseen ja taloudelliseen riippuvuuteen USA:sta.

3. Asetoimitukset palvelevat myös alueen nykyisten, imperialismin kanssa yhteistyöhön halukkaiden ja yhteiskunnallisesti taantumuksellisten kuningashuoneiden pysyvyyttä ja tätä kautta yhteiskunnallisten muutosten estämistä. Tähän liittyvät sisäisten poliittisten vai-
nojen organisoiminen ja kaiken oppositioliikehännän äärimmäisen tiukka kontrollointi erityisesti nyt shaahin kuskistomien jälkeen. Lisäksi suostumalla uusimpien aseiden toimituksiin pyritään samalla "ostamaan" uusia tukikoh-
tia.

4. Kansallinen vapautustaistelu pyritään tukahduttamaan imperialismin ja paikallisten hallitsijoiden yhteisin voimin. Shaahin aikana käytettiin hänen sotakoneistoaan mm. Omanissa. Nyt rakennetaan paikallisia armeijoita niin vahvoiksi, että ne voisivat selviytyä tästäkin haasteesta.

5. Taloudellisesti USA ja imperialismi yleensä eivät voisi löytää ihanteellisempaa tapaa sotilaallisen potentiaalin vahvistamiseen. Asetoimitukset tapahtuvat Persianlahden valtioiden kustannuksella, mutta samalla ne palauttavat öljydollarit imperialismiin keskukseen ja pitävät sotateollisuuden pyörät pyörimässä myös rauhallisempina aikoina. Lisäksi alueen öljyvaltiot osallistuvat merkittävästi imperialismiin varusteluohjelmien kustantamiseen myös rahoittamalla suoraan USA:ssa tehtävää sotilaallista tutkimusta.

Sisäisen tilanteen muuttumattomuus-

den ylläpitäminen nousee tämän mekanismin kannalta entistä keskeisemmäksi USA:lle sekä alueen monarkeille. Rakennelma sortuu sisäisen tilanteen muuttuessa. Se selittää paljolti lausuntoja, joita Reaganin hallinnon edustajat ovat suunnanneet kansallisiin vapautusliikkeisiin leimaamalla ne terrorismiksi ja niitä tukevat sosialistiset maat terroristien tukijoiksi.

Mekanismin heikkous tunnetaan, alueen kansoja pelätään, ja pelko ruokkii epäluottamusta imperialismiin ja sen paikallisten yhteistyökumppaneiden kesken. Toistaiseksi mylly pyörii.

USA:n oman sotilaallisen potentiaalin kasvattaminen alueella

Ajatus nopeasti minne tahansa maailman kolkkaan siirrettävästä taisteluo-
sastosta on ollut ilmassa jo pikemmin-
kin pari vuosikymmentä kuin pari vuota. Tarkastelimme jo, kuinka määrätietoista työtä USA:n toimintamahdollisuuksien pohjustamiseksi on tehty. Nyt pohja katsotaan luoduksi ja kasvava epävarmuus asemien säilymisestä on saanut USA:n avoimesti suuntautumaan interventiojoukkojen luontiin.

Tämän taustoja USA:n strategisessa ajattelussa tarkasteltaessa löydämme opin "sodasta ja puolimittaisesta sodasta", jolla 1960-luvun puolivälissä -Vietnamin sodan ollessa käynnissä - haluttiin painottaa USA:n sotilaallisen mahdin kasvattamista. Sen mukaan USA:lla tulisi olla kyky käydä täysimitaista sotaa esimerkiksi Euroopassa ja samanaikaisesti sen tulisi pystyä vielä pienimuotoiseen sotaan jossain muual-
la.

1967 presidentti Johnson esitti uuden laivaston perustamista. Sen tehtävänä olisi ollut kuljettaa taistelujoukot ja tarvittavat varusteet "hätätilanteissa" minne tahansa. Silloisessa Vietnamin sodan

tilanteessa senaatti torjui ehdotuksen.²⁰

Ajatus siirrettävien joukkojen luomisesta jäi kuitenkin elämään ja tuli useita kertoa esiin 1970-luvulla. Nixonin oppi käyttää alueellisten levottomuuksien torjumiseen USA:n aseistamia ja tukemia paikallisia joukkoja osoittautui haavoittuvaksi. Hyvät ystävät kriisialueilla vähenivät. Haile Selassie kukistettiin Etiopiassa, Portugalin ylläpitämä ja NATO:n ja USA:n tukema siirtomaaimperiumi sortui Afrikassa, Vietnam vapautui ja yhdistyi, shaahin hallinto Iranissa ajautui kriisiin. USA:n äänenpainoissa alkoi kuulua yhä selvemmin itse päätöksensä tekevän ja omiin voimiinsa luottavan isännän ääni.

Carterin hallinnon kaudella presidentin turvallisuuspoliittinen neuvonantaja Brzezinski ehdotti uudelleen interventi-
ojoukkojen luomista. Carter itse esitti ajatuksen kesällä 1977.²¹ Nyt oltiin siirtymässä sanoista tekoihin.

Interventiosuunnitelmat Persianlahden alueella

Avoimet puheet mahdollisesta sotilaallisesta interventiosta Persianlahden alueelle alkoivat esiintyä Yhdysvaltain poliittisten ja sotilaallisten johtajien puheissa 1970-luvun alussa. Vuosina 1973–74 ajatus kiteytyi. Elettiin ns. öljykriisin aikaa. Lännen ”elintärkeiden etujen” suojelemiseksi sotilaallisen voiman käyttö nähtiin yhä keskeisemmäksi. Ironista on, että samoina vuosina USA oli esimerkiksi YK:n UKTJ-asiakirjan yhteydessä ilmoittanut kunnioittavansa kehitysmaiden oikeutta luonnonvaroihinsa.

Vuonna 1974 USA:n ulkoministeri Kissinger ilmoitti avoimesti USA:n tutkivan suoran sotilaallisen puuttumisen mahdollisuutta Persianlahden öljyalueen turvallisuuden takaamiseksi. Seuraavina vuosina sekä USA:n puolustus-

ministeri Schlesinger, että presidentti Ford varoittivat USA:n sotilaallisen intervention mahdollisuudesta. Perusteenä käytettiin tarvetta estää arabeja käyttämästä öljyasetta Lännen kuristamiseen. Tämä huolimatta siitä, että kapitalistisen maailman öljynsaanti ei todellisuudessa ole ollut missään vaiheessa uhattuna – ei edes menossa olevan kahden tärkeän öljyntuottajan Irakin ja Iranin välisen konfliktin aikana.

1970-luvun puolivälissä USA:n johto alkoi uhkailla kostavansa mahdollisen öljysaarron paitsi poliittisilla ja taloudellisilla myös sotilaallisilla keinoilla. 1976 USA:n kauppaministeri Richardson ilmoitti, että öljysaarto USA:han kohdistettuna johtaisi laajaan aseelliseen konfliktiin. Samoihin aikoihin alettiin yhä äänekkäämmin esittää CIA:n ennusteisiin perustuvia väitteitä Neuvostoliiton öljyntuotannon riittämättömyydestä 1980-luvun alussa ja sen kiinnostuksesta Persianlahden öljyyn. Lisäksi väitettiin Neuvostoliiton laivaston uhkaavan öljyn vapaata kulkua Persianlahdelta länteen. Näistä väitteistä on myöhemmin jopa itse CIA joutunut perääntymään. On toinen asia, että USA:n Lähi-idän politiikka alkoi yhä enemmän perustua näille kuvitelluille uhille.²² Taustalla on tietysti koko ajan todellinen uhka, kansojen sisäinen liikehdintä, mutta siitä ei sovi puhua.

USA:n presidentit ovat vaihtuneet, mutta Persianlahden politiikan jatkuvuus on ilmeinen. Varustautumisen suunta on viitotettu jo Nixonin, Fordin ja Carterin kausilla.

Tultaessa 1970-luvun viimeisiin vuosiin, Carterin kauteen, asenne Persianlahden kontrollointiin tiukkeni. Keskeisenä syynä on amerikkalaisten öljy-yhtiöiden asema Persianlahden öljyn tuotannossa. Tämän tilanteen mahdollisen muutoksen pelättiin kärjistävän imperialismin sisäisiä ristiriitoja, ovathan

Länsi-Eurooppa ja Japani paljon USA:ta syvemmin riippuvaisia alueen öljystä. Pelko sai USA:n korostamaan omaa merkitystään alueella, myös yrityksiin vetää muut johtavat kapitalistiset maat suurempaan sotilaalliseen vastuuseen. Persianlahti julistettiin elintärkeäksi paitsi Yhdysvalloille, myös sen eurooppalaisille ja aasialaisille liittolaisille ja uhkaavia keskinäisiä yhteentörmäyksiä yritettiin sovittelulla.²³

Interventiojoukkojen rakentamisen yhteydessä on korostettu imperialismiin yhteistä sotilaallista esiintymistä alueella. Englannin pääministeri Thatcher tarjosi tukensa suunnitelmille NATO:n yhteisistä interventiojoukoista.²⁴ Iranin ja Irakin konflikti on tarjonnut aiheen siirtyä sanoista tekoihin yhteisen sotilaallisen läsnäolon toteuttamiseksi. USA, Ranska ja Englanti ovat jo konfliktin alusta alkaen siirtäneet laivastoaan alueelle. Aluksi verukkeena käytettiin yhteisiä sotaharjoituksia. Harjoitukset ovat kuitenkin muuttumassa pysyviksi, sillä maaliskuun alussa saatujen tietojen mukaan nämä maat ovat sopineet yhteensä 42 sotalaivan siirtämisestä alueelle²⁵ – mutta itse asiassa niitä ei enää tarvitse siirtää sinne, ne ovat jo siellä.

Ja tämä tapahtui samaan aikaan kun YK:ssa ollaan valmistautumassa Sri Lankan pääkaupungissa Colombossa pidettävään kokoukseen, jonka tarkoituksena on kehittää Intian valtameren ranta-alueiden esityksiä Intian valtameren julistamiseksi rauhan vyöhykkeeksi ja ydinaseettomaksi alueeksi.

USA:n päätös interventiojoukkojen kokoamisesta, jonka USA:n armeijan esikuntapäällikkö Rogers julkisti kesällä 1979, on monessa suhteessa keskeinen sotilaallinen potentiaalin laajentamisessa Persianlahden alueella. Joukkojen perustamisesta ilmoittaessaan kenraali Rogers totesi samalla, että tarkoitus on

luoda nimenomaan joukot, jotka kykenevät toimimaan kohdealueellaan itsenäisesti – ilman paikallisten liittolaisten tai hallitusten tukea. Varsin selkeästi ilmaistu epäluottamus liittolaisten luotettavuuteen.

USA:n hallinnon antamat tiedot interventiojoukoista ovat osittain ristiriitaiset. Joukkojen nimeä on muutettu jo kaksi kertaa, ja ilmoitettu vahvuus on vaihdellut vielä useammin. Alunperin joukkojen piti käsittää 110 000 miestä, nyttemmin luvut ovat nousseet 160 000 – 200 000 mieheen. Joukot kootaan eri aselajeista, niiden kuljetus kootseen on suunniteltu tapahtuvaksi noin 1 000 kuljetuskoneella. Yhden osan joukoista muodostavat Japaniin, Okinawan saarelle ja Filippiineille sijoitetut merijalkaväen osastot. Niihin kuuluu myös kaksi seitsemännän laivaston lentotukialusta.

Joukkojen komentajana on kenraali Kelly, jolla on pitkä kokemus vapautusliikkeiden vastaisesta taistelusta.

Joukkojen luomisessa on myös ongelmia. Poliittisten ongelmien lisäksi on joukko teknisiä. Näin valtavan armeijan liikuttelu on jo tehtävä sinänsä. Ei ole ongelmallista saada paikalle hävittäjiä, jos edellyttää, että lentokentät, polttoainehuolto ja lentotukialukset ovat käytettävissä. Mutta maavoimien ja niiden kaluston kuljettaminen ei käy kädenkäänteessä. Suurempien armeijoiden siirtäminen vaatii viikkoja suureltakin lentokuljetuskapasiteetilta.

Nopeasti levittäytyvien tai nopeasti reagoivien joukkojen toiminta voi tuskin tositalanteessa toteutua pikavauhtia, muuten kuin jonkinlaisten kommando-osastojen osalta. Tämä tosiasia on pakkottanut USA:n samalla suuntautumaan mahdollisimman suureen pysyvään joukkojen ja aseistuksen sijoittamiseen kriisialueen läheisyyteen. Siihen taas tarvitaan uusia tukikohtia niin Per-

sianlahdella kuin koko Intian valtameren alueella. Näin tulee väistämättä eteen kysymys USA:n *pysyvän* sotilaallisen läsnäolon lisäämisestä. Se merkitsee samalla vakavan ja pysyvän konfliktivaaran syntymistä USA:n strategisesti elintärkeitä määrittelemillä alueilla.

Nyt myös tätä pysyvyyttä on ryhdytty korostamaan. Reagan itse sanoi helmikuun alussa, että Persianlahden alueella ei ole kysymys vain amerikkalaisten tilapäisestä sotilaallisesta läsnäolosta alueella, vaan pysyvästä ja nimenomaan maavoimien läsnäolosta.

USA:n armeijan esikuntapäällikkö antoi äskettäin lausunnon, jossa maavoimien sijoittamista pysyvästi alueelle perusteltiin välttämättömyydellä osoittaa, että USA tarkoittaa totta puheillaan etujensa puolustamisesta sotilaallisin keinoin, ja että sillä on myös voimaa ja valmius tehdä näin. Vakuudeksi Washingtonista ilmoitettiin, että vuonna 1982 USA käyttää 472,6 miljoonaa dollaria käynnistääkseen viideksi seuraavaksi vuodeksi suunnitellun laivaston, ilmavoimien ja maajoukkojen tukikoh- tien laajennus- ja rakennusohjelman Lähi-idän ja Intian valtameren alueella.²⁶

Toisen maailmansodan lopusta kiihtyvällä voimalla jatkunut USA:n varustautuminen koko tällä alueella on jo sinänsä todiste niitä propagandistisia perusteita vastaan, joilla USA kulloinkin perustelee läsnäoloaan vieraille kansoille kuuluvilla mailla ja kontrolloimassa vieraiden maiden luonnonvaroja.

Tarkastelemalla alueen kehitystä numeroiden ja faktojen valossa käy selväksi, että "Afganistan", "Iran", "panttivangit", "öljykriisi", "levottomuuksien vyöhyke", "lännen elintärkeät edut", "Siperian karhun hengitys Hormuzin salmen rannoilla" jne. jne. ovat myöhäsyntyisiä selittelyjä jo tapahtuneelle ja kauan sitten aloitetulle varustautumiselle.

Mutta kehitykselle on vaihtoehto. Imperialismin suoran sotilaallisen läsnäolon lisääntyminen kertoo jo sinänsä alueen kansojen nousevasta tahdosta kukistaa maansa imperialismille luovuttaneet monarkit. Tässä en voi kuvata liikehdintää, joka on käynnissä jo Persianlahden vasemmankin rannan valtioissa – teema on oman artikkelin arvoinen. Mutta imperialismien otteen koveneminen johtuu tämän taistelun noususta. USA:n näyttää olevan mahdoton oppia, ettei sotilaallinen voima riitä kansojen kahlehtimiseen. Vietnam on jo vapaa. Kerran myös Persianlahden vedet huuhtelevat vapaitten maitten rantoja.

VIITTEET:

1. Persianlahdesta käytetään useita eri nimiä. Nimitys Persianlahti periytynee historiallisesti niihin aikoihin, jolloin lahti oli tavallaan Persian imperiumin sisävesi. Arabimaissa lahdesta käytetään aina nimitystä Arabianlahti. Varsinkin englanninkielisessä maailmassa on yhä enemmän vakiintunut käytäntö puhua tästä alueesta ainoastaan lah- tena – the Gulf, the Gulf Region. Tässä artikkelissa käytän meillä vakiintunutta nimeä Persianlahti.
2. Tämän artikkelin keskeisenä lähdemateriaalina on käytetty seuraavia Bahrainin kansallisen vapautusrintaman Kyproksella, Nikosiassa, 28–30 lokakuuta 1980 pidetyssä konferenssissa (International Conference in Solidarity with the National Liberation Movement and Masses of the Gulf Region Against Imperialism) esittämiä papereita: "Direct U.S. Military Presence in the Arab Countries of the Gulf" ja "Forms of Military Expenditure in the Gulf Region, and the Gulf Military Institutions' Attachment to Imperialist States".
3. Jo tätä ennen – ainakin vuodesta 1947 lähtien – oli USA:n laivasto käyttänyt Al-Jufairin tukikoh- ta. Kts. Halliday, F. Arabia Without Sultans. Harmondsworth, 1975, s. 440.
4. Sovremennyy Bahrain. Moskova, 1976, s. 117.
5. Voimistuva kansallinen liikehdintä pakotti Bahrainin hallitsijan ilmoittamaan vuonna 1973 irtisanovansa USA:n kanssa tehdyt tukikohtasopi- mukset. Monarkki peräytyi kuitenkin lupauksis- taan ja tukikohdista tehtyä sopimusta jatkettiin vuokrapohjaisena myös vuoden 1973 jälkeen. Vuoden 1977 jälkeen ei tietävästi ole ollut ole- massa ainakaan julkista sopimusta USA:n oikeu- desta ylläpitää Bahrainissa tukikohtia. Huolimatta tästä ovat USA:n joukot Bahrainissa edelleenkin. Kts. Direct U.S. Military Presence in the Arab

Countries of the Gulf, s. 10; Sovremennyy Bahrein, s. 117 ja Pravda, 17. 3. 1981.

16. Erityisesti USA:n ilmavoimien käyttämät lentokentät ovat olleet ahkerasti käytössä Iranin vallankumouksen jälkeen ja ennen muuta ns. panttivankikriisin aikoihin. Tämän lisäksi USA on kiinnostunut saamaan uuden tukikohdan Al-Muharrag saarelta – paikasta, jonka läheisyydessä on suuri telakka. Telakkaa USA on suunnitellut käyttävänsä Arabian merelle sijoitettavan uuden laivastonsa tarpeisiin. Bahrainin strateginen merkitys USA:lle on lisääntymässä. Kts. Direct U.S. Military..., 10–12.

7. Vasiljev A. Fakely Persidskogo zaliva. Moskova, 1976, s. 37 ja Pravda 17. 3. 1981.

8. Goldbloom, S: Australia – A Staging Post in U.S. Global Nuclear Strategy. New Perspectives. No 1/1981, ss. 10–12. Uusimpia USA:n tukikohtia Australiassa ovat North West Cape, Cockburn Sound ja Darwin. Kts. Zhukov J. Indijskij Okean: alternativny net. Pravda, 21. 3. 1981.

9. Zhukov J. Indijskij Okean: alternativny net. Pravda, 21. 3. 1981.

10. Strany Aravii. Moskova, 1964, s. 81.

11. Dahrnin tukikohdan rakensivat amerikkalaiset vuosina 1944–1946. Muodollisena syynä oli tuolloin Japania vastaan käytyä sodan aiheuttama tukikohtatarve. Todellinen syy oli luoda USA:lle voimakas jalansija Persianlahden alueella taistelussa toisaalta Neuvostoliiton väitettua laajentumishalua ja toisaalta arabien nousevaa kansallista vapautusliikettä vastaan. Vuonna 1945 USA:n presidentti Roosevelt ja Saudi-Arabian hallitsija Ibn Saud solmivat sopimuksen, jolla USA sai oikeuden käyttää Saudi-Arabian satamia. Alkuperäisen sopimuksen mukaan tuli tukikohtaoikeuden olla väliaikainen ja lakata Japanin vastaisen sodan päätyttyä. Tukikohdat laitteineen tuli luovuttaa takaisin Saudi-Arabialla. Tukikohtia ei palautettu, joka jo sinänsä kertoo, että niille oli alun pitäen suunniteltu muu käyttö kuin Japanin vastainen sota. Vuonna 1951 USA ja Saudi-Arabia solmivat sotilaallisen yhteistyösopimuksen, jolla USA sai pysyvän oikeuden Dahrnin tukikohtaan ja mm. oikeuden rakentaa täältä operoiville ilmavoimilleen lentokenttiä strategisiin kohteisiin ympäri Saudi-Arabiaa. Kts. Strany Aravii. Moskova, 1964, ss. 80–81; Noveishaja istorija arabskikh stran. Moskova, 1968, ss. 219–220.

12. Direct U.S. Military Presence..., s. 6.

13. Sama.

14. Omanissa on jo kauan käyty voimakasta kansallista vapautustaistelua hallitsevaa sulttaaniperhettä ja sen mukana imperialismille myönteisistä poliittisista linjasta vastaan. Vapautusjoukkojen vahvimmat asemat ovat olleet Omanin läntisen osan vuoristoalueilla – Dhofarin maakunnassa – Taistelujohtaa Omanin vapauttamisen kansanrintama.

Perusteellinen kuvaus tapahtumien kulusta vapautustaistelun alusta 1970-luvun puoluväliin on kirjassa: Halliday, F. Arabia Without Sultans, ss. 304–392.

15. Väkiluvut vuosien 1978/1979 tietojen mukaan suunnilleen: Saudi-Arabia – 8 miljoonaa, Kuwait 1,3 milj., Oman – 1 milj., Arabiemiirikuntien liitto 0,9 milj., Bahrain – 0,3 milj. ja useiden pienten kuningaskuntien kokonaisväestöstä noin puolet on siirtotöyläisinä maahan tulleita muiden maiden kansalaisia.

16. Forms on Military Expenditure..., ss. 4–5. Mainittakoon vertailun vuoksi ja summien helpommaksi hahmottamiseksi, että vastikään mietintönsä jättäneen kolmannen parlamentaarisen puolustuskomitean mietinnössä Suomelle ehdotettu puolustusmenojen taso vuosiksi 1982–1986 (vuoden 1981 hintatasossa mitaten) on 3 117 miljoonaa markkaa/vuosi l. jonkun verran alle 800 miljoonan dollarin tasoa vuosittain. Summa merkitsee n. 1,5 %:n osuutta bruttokansantuotteesta ja noin 5 %:n tasoa valtion menoista.

17. Forms on Military Expenditure..., ss. 14–15.

18. Direct U.S. Military..., s. 15.

19. Saudi-Arabian kuningasperheen sisäisestä valtataistelusta kts. Vasiliev, A. Emirs and Theologians in the Oil Kingdom. Asia and Africa Today. No 6/1980; Forms of Military Expenditure..., ss. 17–19.

20. Forms of Military Expenditure..., ss. 19–21.

21. Kts. Kislov, A. The Middle East. USA: Old Wine in New Bottles. Asia and Africa Today, No 4/1980.

22. Helsingin Sanomat välitti 22. 3. 1981 Reutersin uutisen New Yorkista otsikolla (otsikko yhdellä palstalla): CIA:n arvio muuttunut. Uutinen kuului seuraavasti: Yhdysvaltain keskustiedustelupalvelu CIA on peräytynyt aiemmasta arviostaan, jonka mukaan Neuvostoliiton öljyvarat vähenisivät vaarallista vauhtia, sanoo tutkija Marshall Goldman.

Goldman on Neuvostoliiton energiaongelmien eturivin tuntijoita Yhdysvalloissa.

CIA ennusti 1977 julki tullessa raportissaan, että Neuvostoliitosta tulisi vuoteen 1985 mennessä öljyn tuojia.

Goldman sanoi, että raportista oli tehty eräitä mahdollisesti vaarallisia johtopäätöksiä. Yhdysvalloissa on esimerkiksi ennustettu, että öljyä janoava Neuvostoliitto saattaisi yrittää vallata jonkun lähi-idän öljyntuottajamaan kuten Iranin tai Kuwaitin.

Helsingin Sanomat, 22. 3. 1981.

23. Poliitiikan jatkuvuudesta kts. Zhukov J. Indijskij Okean: alternativny net. Pravda, 21. 3. 1981.

24. Sama.

25. Sama.

26. Sama.

Kapitalismi 1981

JÜRGEN KUCZYNSKI

Liittotasavaltaisen Neue Zürcher Zeitung (NZZ) julkaisi 11. joulukuuta 1980 joukon artikkeleita, joissa esitettiin eräänlainen ennakoarvio tärkeimpien imperialististen maiden taloudellisesta kehityksestä vuonna 1981. Otsikot kuuluivat: "USA uuden (laman) läpimurron kynnyksellä?", "Liittotasavallassa kiistattoman heikko taloudellinen kasvu", "Takaisku Ranskassa", "Lamasuuntaus Italiassa", "Englannissa heikkoja toiveita laman päättymisestä".

Vain Japanin kohdalla oli otsikko suotuisampi: "Vakaat hinnat ja korkea reaalin kasvu Japanissa". Kokoava johdantoartikkeli oli otsikoitu: "Laman klassiset tunnusmerkit".

Johdantoartikkeli alkaakin oikeutusti: "Maailmantalouden peruskuviossa ei ole mikään muuttunut viime kuukausina. Tuoreimmat analyysit pikeminkin vahvistavat sen, että talous on ollut alamäessä vuoden 1980 toiselta neljännekseltä lähtien. Epävarmuus vallitsee joka tapauksessa taloudellisen viilenemisen laajuuden ja keston suhteen. Samoin voidaan vahvistaa, että suhdanne liikkuu samaan tahtiin useimmissa maissa. Ainoan merkittävän poikkeuksen muodostaa Japani."

Artikkelin on Horizont-lehdestä suomentanut Esko Väisänen.

Tähän voidaan yhtyä, korostan kuitenkin että Japanin tilanteen poikkeuksellisuutta nostetaan liiaksi esille. On muistettava että vuosien 1929–33 lama tuli Ranskaan samalla tavoin myöhästyneenä. Todennäköisesti myös Japani tulee olemaan muutaman kuukauden kulluttua taloudellisessa alamäessä.

Kriisin syynä on lehden mukaan kulutuksen supistuminen, joka taas johtuu palkkojen reaalisen ostovoiman vähenemisestä, jota on tapahtunut jo vuoden alkupuolelta lähtien.

Nyt tiedämme varsin hyvin, ettei kriisien syynä ole liian vähäinen kulutus. Kriisien perimmäinen syy on tuotantosuhteissa ja niistä kumpuavassa kehityksen anarkiassa. Tiedämme myös, että on ero kriisien syyn ja kriisin laukaisevan aiheen välillä. Todennäköisesti talouskriisin laukaiseena aiheena on ollut kulutustavaroiden kysynnän väheneminen. Erityisen kärkevät murrokset on löydetävissä monissa maissa yksityisten asuntojen rakentamisen ja autoteollisuuden kohdalla.

Kun ajattelemme viisikymmentä- ja kuusikymmentä-lukujen suuruudenhulua optimismia ja sitä seurannutta pessimismia, on vain ymmärrettävää että monopolipääoma on tullut varovaiseksi sijoitusten ekstensiivisen lisäämisen

suhteen: Investointitarvaroiden tuotannon kasvu ei ole ollut niin suurta kuin 20-, 50- tai 60-luvuilla. Tämä ei tarkoita etteikö investointeja olisi ylipäättään ollut liikaa, sillä ylituotanto on suhteellista ja nimenomaan suhteessa ostovoimaiseen kysyntään.

Tauko USA:n kriisikehityksessä?

Tämä onkin suuri kysymys, joka on esitetty USA:ssa jo kuukausien ajan. Vastasimme tähän kysymykseen syksyllä myönteisesti, joskin hieman arvellen (Horizont 41/80).

Lontoossa ilmestynyt taloudellinen viikkolehti "Economist" vastaa 13. 12. numerossaan vähemmän selvästi, mutta kallistuu kuitenkin saman käsityksen suuntaan: "Kun Reagan astuu 20. tammiukuuta Valkoiseen taloon, hän kohtaa kiihtyvän inflaation, jyrkästi nousevat valtion menot, taivaisiin kipuavan korkokannan sekä talouden joka voi luisua uuteen alamäkeen kahdentoista kuukauden sisällä."

Onkin mielenkiintoista, että NZZ, kahdeksan päivää alussa lainaamaamme otsikkoa myöhemmin otsikoi seuraavan analyysinsä jo ilman kysymysmerkkiä: "Laman vaara kasvaa USA:ssa". Selvimmin anarkia näkyy finanssitoiminnan alueella. Reaganin voiton hullaanuttamana nousi osakekurssien pörssiindeksi yhtenä ainoana päivänä yli 1000 pisteen maagisen rajan. Kuten aina viime vuosina, indeksi putosi jälleen ja ajoittain miltei kymmenellä prosentilla.

Samalla nousivat korot jyrkästi: ne ovat kesän jälkeen miltei kaksinkertaistuneet ja saattavat saavuttaa vuosisadan ennätyksen. Korkojen kasvulla on samalla nousevan hypoteekkikoron vuoksi katastrofaalinen seuraus rakennustoiminnalle. Kun kuluttajien luottokorot nousevat, joutuu autoteollisuus yhä uudelleen lamaan ja Chrysler on jälleen

vararikon partaalla, koska se ei saa luotoapua pankeilta tai valtiolta. Samalla on Ford joutunut yhä suurempiin vaikeuksiin.

Näin tulemmekin autoteollisuustuotantoon. Viimeisimpien marraskuisten tilastojen mukaan oli USA:n teollisuustuotanto 2,5 % edellisen vuoden tason alapuolella. Tuotanto on kuitenkin viime kuukausina hieman noussut. Kaikki käsillä olevat tilastot kuitenkin osoittavat että vuoden alkukuukausien hienoinen nousu on päättynyt. Mielestäni ei ole myöskään oikein se, että Economist ja NZZ puhuvat toisesta mahdollisesta kriisistä. Vuonna 1979 USA:ssa alkanut syklinen kriisi, kuten myös muut menneisyyden ylituotantokriisit, tuli kehityksessään taukoviheeseen, luisuakseen sitten – ei toiseen alamäkeen – vaan entiseen. Mielestäni on hyvin todennäköistä, että USA:n syklinen kriisi jatkuu talvella voimaakkaampana.

Kun USA:n lehdistö joulukuussa kirjoitti, että uusi presidentti tulee virkaanastumisensa jälkeen todennäköisesti "julistamaan kansallisen taloudellisen hätätilan", ja kun liittotasavaltalainen Die Welt huomautti tähän, että "Washingtonissa johdonvaihtoon valmistautuvassa Reaganin miehistössä kasvaa pelko, että uusi hallinto jää toisen, pahemman laman jalkoihin", ei tässä tueda esiin pelkästään mahdollisia taloudellisia näkymiä, vaan samalla tietoisesti synnytetään paniikkia ja valmistellaan yleistä hyökkäystä työtätekevien vaatimuksia vastaan.

Saksan Liittotasavalta – alamäen kynnyksellä

Kun NZZ otsikoi analyysinsä Liittotasavallan taloudellisesta tilanteesta alussa mainitulla tavalla ja sen jälkeen kirjoittaa teollisuustuotannon olleen lokakuussa 3,2 % edellisen vuoden vastaa-

van ajankohdan tason alapuolella ja tilauskannan pudonneen vastaavasti 3,3 %, voidaan kai mieluummin puhua voimakkaasta kutistumisesta kuin heikosta kasvusta.

Vuoden 1980 ensimmäisen neljänneksen voimakkaan kasvun jälkeen on bruttokansantuote (BKT) jatkuvasti laskenut. Alkuvuoden voimakkaan kasvun johdosta se pysyy kuitenkin keskimäärin vuoden 1979 tason yläpuolella. OECD oli ennustanut vuodelle -79 2,3 prosentin kasvua. Tämä oli kuitenkin liian optimistinen arvio. Kaikesta päätellen tulee kasvu oleman vuonna -80 alle 2 %. *'Westberliner Institut für Wirtschaftsforschung* on laskenut BTK:n putoavan vuonna -81 0,5-1,0 %. Tämä vaikuttaa aika optimistiselta. Kieliläisen *'Institut für Weltwirtschaft*in ennuste 1,5 prosentin laskusta, vaikuttaa realistisemmalta.

Aivan erityistä merkitystä on sillä, että Liittotasavalta on viimeaikoina menettänyt kansainvälisiä asemiaan. Sen ulkomaankaupan alijäämä on pienentynyt voimakkaasti. Markan arvo on pudonnut ja mahdollista devalvaatiota odotellaan. Liittotasavalta on myös melkoisesti velkaantunut ulkomaille. Sanalla sanoen: Liittotasavallan kilpailukyky heikkenee, erityisesti suhteessa Japaniin. Se ei siis ole pelkäästään muiden kapitalististen maiden tapaan yleisen kriisin kourissa, se ei ole vain ylituotantokriisin kourissa, myös sen oma asema suhteessa muihin imperialistisiin maihin on vaakalaudalla.

Muutama vuosi sitten eräs amerikkalainen ennusteiden laatija ennakoii Ranskan olevan vuoden 1990 tienoilla Euroopan johtava maa. Tänäpäin väite ei enää kuulostaa yhtä epätodennäköiseltä. Eräs tärkeä syy Liittotasavallan aseman muuttumiseen on mielestämme tieteellis-teknisen potentiaalin yhä voimakkaampi keskittyminen varusteluun.

Iso-Britannia ja muistoja vuosilta 1929-32

Syklinen kriisi on kohdannut Iso-Britannian epäilemättä muita imperialistisia maita voimakkaammin. Kriisi alkoi siellä aikaisemmin ja on tähän mennessä laajimmalle levinnyt. Kuveltakaapa: Vuonna 1975 saavutti edellisen kriisi syvimmän vaiheensa. Jos merkitsemme tuon vuoden tehdastuotannon tasoa indeksillä 100, niin tuo luku oli lokakuussa 1980 90,6, siis paljon vähemmän kuin kriisivuonna -75. Tosiasiallisesti tehtaiden tuotanto on alimmillaan 13 vuoteen! Edellisen vuoden lokakuuhun verrattuna se oli pudonnut 13 prosentilla ja elokuusta lokakuuhun pelkäästään 4,5 %!

Talousasiantuntijat ovat jakaantuneet kahteen leiriin. Toiset sanovat, että näin ei voi jatkua. Muussa tapauksessa ei Ison-britannian teollisuudesta jää jäljelle muuta kuin menestyvä öljyntuotanto. Siispä kriisi tulee pian päättymään. Toisten mielestä on nykyisellä kriisillä vielä jonkin verran pelivaraa. Britannian teollisuusliitto odottaa tuotannon putoavan vuonna 1980 9,5 prosentilla ja toivoo että seuraavana vuonna lasku olisi vain 4,5 prosenttia.

Se tarkoittaa että koko kansantuote putoaisi vuonna -80 3 prosenttia ja tänä vuonna vain 1,5 prosenttia. Minusta se on todella optimistinen ennuste, joka vaikuttaa vähemmän todennäköiseltä.

Iso-Britannia on klassinen esimerkki imperialistisen suurvallan rappiosta!

Se menetti tämän vuosisadan alkupuolella paikkansa johtavana suurvaltana USA:lle. Kuusikymmentäluvulla se joutui toiselle sijalle Länsi-Euroopassa, Liittotasavallan jälkeen. Seitsemänkymmentäluvulla se joutui kolmannella sijalle, Liittotasavallan ja Ranskan jälkeen. Pessimistit odottavat Italian ohittavan sen kahdeksankymmentäluvulla.

Italialaisen monopoliherruuden voimakkaasti parasitääriäinen luonne voi kuitenkin olla tälle esteenä.

Italia.: loppu huonosti, Ikaikki huonosti

Paljon kertovassa vuosikatsauksessaan kirjoitti DDR:ssa ilmestyvä IPW-Berichte 8/80 täysin oikeutetusti imperialististen maiden taloudellisesta tilanteesta: "Italian talous on vielä syklisen noususuhdanteen vaiheessa... vuoden 1980 kuluessa kotimaisen kysynnän taloutta pirstävä vaikutus katoaa..." Samoin voitiin todeta, että Italian teollisuustuotanto oli vuoden 1980 ensimmäisellä neljänneksellä 9,4 prosenttia edellisen vuoden vastaavan ajankohdan yläpuolella. Italiassa oli Liittotasavallan tapaan alkuvuodesta taloudellinen "boomi", joka jatkui vielä kesälläkin. NZZ huomautti kuitenkin 11,12.: "Painavin syy pessimismiin on kotimaisen kysynnän pettävä kehitys, mikä on pitänyt tuotantoa korkealla vielä senkin jälkeen kun ulkomailla ilmeni menekki-vaikauksia."

Teollisuustuotanto on todellakin pudonnut hieman vuoden 1980 loppua kohden edellisvuoden tasosta. Italian keskuspankki ennustaakin vuodelle -81 taantumaa BKT:n osalta. Teollisuustuotannossa, kuten koko taloudellisessa toiminnassa odotetaan laskua ainakin tämän vuoden ensimmäisellä puoliskolla. Näin ennustetaan Italian hirvittävästä maanjäristysonnettomuudesta huolimatta, jonka - sodan tapaan - pitäisi jälkikäteen stimuloida taloudellista toimintaa. Myös tämä piirre kuuluu Italiassa niin korostetusti näkyvään loismaisuuteen. Ei edes maanjäristyksen kaltaisella kansallisella onnettomuudella ole suurempaa vaikutusta rakennustoimintaan ja niin välttämättömiin korjaus- ja varaosapalveluihin.

Ranska - myöhässä kuten aina

Taloudellinen taantuma on tullut myös Ranskaan myöhästyneenä. Syyskuussa taantuma oli 4,5 prosenttia. Viralliset tahot, jotka pidättäytyvät antamasta tarkempia prosenttilukuja, eivät kuitenkaan odota tuotannon edelleen voimakkaasti putoavan. On kuitenkin vaikea kuvitella syklisiä kriisiä joka sääli Ranskaa tai vaikuttaisi vain hieman, vaikkakin otettaisiin huomioon että Ranskan pikaisesti kehittyvällä maataloudella on suurempi merkitys kuin Ison-Britannian tai Liittotasavallan maataloudella. Myös Ranskan kohdalla voidaan odottaa alamäen jatkuvan ja selvää syklisiä kriisiä vuonna 1981.

Japani - poikkeusko?

Kun kysymykseen Ranskan poikkeuksellisesta kehityksestä on mielestäni vastattava kielteisesti ja muunlainen vastaus osoittaa taidon puutetta kriisitutkimuksen alalla, on asia Japanin kohdalla toisin. Ja silloinkin vain yhdestä syystä: Japanin varustelumenot ovat suhteellisen pienet verrattuna muihin imperialistisiin maihin. Tieteellisteknistä potentiaalia on voitu keskittää siviilituotantoon. Japanin kilpailukyky maailmanmarkkinoilla onkin huomattavasti muita parempi. Juuri tätä asiain tilaa Japani saa kiittää että se on maailman toiseksi voimakkain talousmahti ja on useilla alueilla lyönyt USA:n.

On odotettavissa että hallituksen taivoite - 4,8 prosentin nousu BKT:ssa - saavutetaan varainhoitovuonna 1980. Vuodelle -81 on asetettu tavoitteeksi 5,2 prosentin nousu.

Tämän vuoden tavoitteet vaikuttavat aivan liian optimistisilta. On toki mahdollista, että Japani saavuttaa vuonna -81 hienouden taloudellisen kasvun.

Tämä ei ole kuitenkaan todennäköistä, sillä Japani on – joskin omalla vauhdillaan – mukana yleisessä alamäessä.

Työttömyys vai inflaatio?

vaiko molemmat? Ei kuitenkaan missään tapauksessa ilman jompaa kumpaa! Enimmäkseen ollaan nykyään tekemisissä molempien kanssa, samalla kun eri maissa jompi kumpi selitetään pääongelmaksi.

Työttömyys on saavuttanut jo monissa maissa – erityisesti Isossa-Britanniassa – ennätyskorkeuden. Myös Ranskassa se kohoaa pikavauhtia. Liittotasavallassa nousu on selvää, joskin edellisiä hitaampaa. Koska Italian tilastot ovat vielä epäluotettavampia kuin muualla, (paitsi USA:ssa, missä ne ovat todella surkeita) ovat kaikki laskelmat absoluuttisesta tai suhteellisesta työttömyydestä ilman todellista arvoa. Jos arvioimme, että tässä käsitellyissä maissa työttömiä on 25 miljoonaa, on tuo luku mieluummin ala- kuin yläkanttiin. Huolimatta kauhistuttavan korkeista työttömyyslukuista, selittävät ko. maiden hallitukset, että pääongelma on inflaatio. Näin siitä huolimatta, että samat hallitukset ja heidän talousasiantuntijansa poikkeuksetta ennakoivat työttö-

myyden lisääntyvän ja inflaatiovauhdin hidastuvan. Ehkäpä he eivät usko inflaation hidastuvan. Kuitenkin he uskovat varmasti työttömyyden lisääntyvän. Todellakin, monopolit toivovat työttömyyden lisääntyvän.

Miksi? Iso-Britannian pääministeri on sanonut sen aivan selvästi: Tottakai hallitus pahoittelee työttömyyden lisääntymistä. Mutta syy ei ole hallituksen, eikä yrittäjien, vaan ay-liikkeen vuosittaisten palkkavaatimusten”.

Tämä tarkoittaa – sillä tästä todellakin on kysymys, – että työttömyys on tervetullut ase luokkataistelussa, reaali-palkkojen ja työläisten yleisen elintason pudottamiseksi, taistelussa riiston kiristämisen ja suuremman voiton puolesta! Ja koska inflaatiolla on tendenssinä vähentää reaali-palkkoja on työläisiä vastassa kaksinkertainen uhka. Lisääntyvä työttömyys on kiihtyvä inflaatio.

Inflaatioprosentti tosin putosi EEC-maissa kesäkuun 14,9 prosentista 13,1 prosenttiin lokakuussa, eli elinkustannukset nousivat lokakuusta -79 lokakuuhun -80 tuon 13,1 prosenttia. Vain palkkojen korottaminen keskimäärin 13,1 prosentilla olisi taannut reaali-palkkojen pysymisen ennallaan.

Todellisuudessa eivät palkat ole nousseet niin paljon ja reaali-palkat ovatkin EEC-maissa keskimäärin pudonneet!

Sosialistisen talouden ongelmia – Unkarin kokemukset

JANOS KORNAI*

Ensimmäiset kansantalouden johtamisen desentralisaatiovaatimukset ja ehdotukset nousivat Unkarissa v. 1954. Kuitenkin seuraavien kymmenen vuoden aikana tehtiin vallineeseen johtamisjärjestelmään vain muutamia pieniä muutoksia. 1960-luvun puolivälissä alkoi kuitenkin keskustelu voimistua uudelleen tämän järjestelmän radikaalin uudistamisen välttämättömyydestä. Ensimmäisen kerran historiassa maan johtajat, valtiohallinnon edustajat sekä akateemiset taloustieteilijät valmistelivat yhdessä, pienimpiä yksityiskohtia myöten, uuden talousmekanismin projektin. Lyhyen valmisteluajan jälkeen säädettiin kaikki reformin täytäntöönpanoon liittyvät lait yhden päivän kuluessa 1. tammikuuta 1968.

Reformin päätavoitteena oli valtiolisten yritysten vapauttaminen byrokrattisista rajoituksista sekä niiden autonomian lisääminen. Uusien periaatteiden mukaisesti yritys ei saa obligatorisia määräyksiä siitä, mitä se pitäisi tuottaa seuraavana vuonna tms. asioista.

* Kornai on Unkarin tiedeakatemian Talousinstituutin professori. Artikkelin on kääntänyt Ilkka Almonkari puolalaisesta Zycie Gospodarcze (Talouselämä) julkaisusta. Se on julkaistu myös julkaisussa "Cambridge Journal of Economics" nr 4/1980.

Samalla päätettiin, että vastuu investointipäätöksistä pitäisi kuulua sekä ylemmille että alemmille hallintoelimille. Käytännössä annettiin eräät investointipäätökset yrityksille, mutta päävastuu jätettiin edelleen keskusjohdon elimille. Esimerkiksi vuonna 1976 puolet investointivarojen allokaatiosta oli keskustasolla tehtyjen päätösten tulosta. Toinen puoli oli yritysten aloitteellisuuden tulosta. Kuitenkin vain puolet näistä investoinneista rahoitettiin yritysten omin säästöjen turvin. Niinpä siis vain neljänneistä kokonaisinvestoinneista voidaan pitää täysin desentralisoituina. Jäljelle jäävään neljänneksen investoinneista firmojen oli taattava valtion tukiaisia tai pankkilainaa, mikä merkitsee, että käytännössä investointipäätösten oli oltava talouden keskuselinten, rahoituslaitosten ja kyseisten yritysten yhteisen toiminnan tulosta.

Monista erilaisista mainitun reformin toteuttamiseen liittyvistä vaikeuksista huolimatta, kuten tiedetään ei tämä voinut tapahtua yht'äkkiä ja vastustuksesta, voidaan Unkarin taloudessa havaita huomattavasti merkittäviä saavutuksia kuluneiden kymmenen vuoden aikana. Tuona ajanjaksona tuotanto kasvoi 5–6 prosentin vuosivauhtia. Lyhyessä ajassa

saavutettiin myös täystyöllisyys; todellisuudessa Unkarin talous on jo jonkin aikaa potenut jopa työvoimapulaa. Mainittuna kautena nousivat myös reaali-palkat jatkuvasti, samoin kuin on parantunut huomattavasti myös kulutustavaroiden tarjonta markkinoillamme.

Taloudenpidon tehokkuus ja sosialistisen etiikan periaatteet

Yksi reformin peruspäämääristä oli Unkarin kansantalouden toiminnan tehokkuuden lisääminen. On paljon tekijöitä, jotka määräävät talouden tehokkuuden. Unkarin talousreformin yhteydessä on eniten kiinnitetty huomiota viiteen peruseriaatteeseen, jotka muodostavat aineellisten ja moraalisten kiihokkeiden järjestelmän ja joiden käyttöönotto voisi lisätä sekä johtajakaaderiston että työläisten työn tuottavuutta. Nämä ovat: 1) panosten ja tuotosten laskennan välttämättömyys jokaisessa yrityksessä; 2) vaikeasti saatavissa olevien ja kalliiden raaka-aineiden järkipäinen hyväksikäyttö; 3) yritysten toiminnan joustavuus sekä sopeutuminen markkinoiden ja ulkoisten olosuhteiden muutoksiin, sekä tehottoman tuotantotoiminnan lakkauttaminen; 4) päätöksentekijöiden tulisi esiintyä myös aloitteellisesti innovaation ja riskin ottamisen suuntaan sekä omata sellaisen yrittäjäluonteen, mikä on tyypillistä tuotantovälineiden yksityisomistajille; ja lopulta 5) jokaisen päättäjän tulisi kantaa vastuu omista päätöksistään ja velvollisuuksiensa piiriin kuuluvista asioista.

Edellä mainituilla ehdoilla ei ole erityistä "sosialistista sisältöä", eikä mainittuja viittä tehokkuuden ehtoa voida pitää "puhtaasti kapitalistisina". Ne ovat yleisiä, yhtä tärkeitä jokaiselle tehokkaalle johtamisjärjestelmälle ja jokaiselle organisaatiolle. Itä-Euroopan maiden viralliset talouskonseptit ovat

aina pitäneet – eikä vasta mainitun reformin alullepanon jälkeen Unkarissa – edellä mainittujen ehtoja välttämättöminä taloudellisen kasvun ja työn tuottavuuden nousun edellytyksinä.

Toista arvoryhmää voidaan tarkasti ottaen nimittää sosialistisen talouden eettisiksi periaatteiksi. Mainitsen vain neljä tärkeimpänä pitämäni: a) Yleisesti tunnustettu sosialistisen palkan määrittelyperiaate: "jokaiselle työn mukaan". Se pitää sisällään myös tunnetun jaon periaatteen: "samasta työstä sama palkka", b) Solidaarisuuden periaate. Sosialismi katkaisi juuret kapitalistiselta kilpailulta, joka johti heikkojen yksilöiden eliminointiin. Mutta ei ihmisiä tarvitse rankaista heikkouksiensa (kyvyttömyytensä) johdosta. Päinvastoin, heitä pitäisi auttaa löytämään oma paikkansa yhteiskunnassa. c) Turvallisuuden periaate. Yhteiskunnan jokaisella jäsenellä tulisi olla turvallisuuden (varmuuden) tunne. Tämä periaate liittyy kiinteästi edelliseen periaatteeseen (b). Tässä muutamia sen implikaatioista: 1. Yksilö tai pieni yhteisö saavuttaa turvallisuuden tunteen tietäessään, että joutuessaan vaikeuksiin hän voi aina luottaa yhteiskunnan enemmistön apuun. 2. Yhteiskunta takaa täystyöllisyyden, ei vain väliaikaisesti, vaan pysyvästi ja kaikille. Työttömyyden pelko häviää. 3. Tämän saman voi sanoa, ei vain työllisyydestä, vaan kaikista saavutuksista yleensäkin. Turvallisuuden tunnetta vahvistaa vielä tosiasia, että saavutettu tulojen taso ei voi laskea tulevaisuudessa ja että yhteiskunta takaa tämän. d) Yhteikunnallisen edun ensisijaisuus yksityiseen (pienen yhteisön, yhteiskunnallisen ryhmän tai yrityksen) etuun nähden. Tämä periaate sisältää myös vaatimuksen asettaa etusijalle tulevien sukupolvien pitkän tähtäyksen edut nykyisen sukupolven lyhyen aikavälin etuihin nähden.

Sosialistisen vakaumuksen omaavien

taloustieteilijöiden keskuuteen on juurtunut käsitys, että periaatteessa ei ole vastakkaisuutta näiden kahden arvojärjestelmän: tehokkuuden ja sosialistisen etiikan arvojen välillä. Ehkäpä selvimmän tämän käsityksen esitti suuri puolalainen taloustieteilijä Oskar Lange klassisessa tutkimuksessaan sosialistisesta taloudesta, jonka hän kirjoitti v. 1938. Kirjoituksessaan Lange esittää Walrasin periaatteiden mukaisesti toimivan markkinatalouden, joka toimii tehokkaasti ja samalla on sopeutettu sosialististen periaatteiden mukaiseen yhteiskuntajärjestelmään.

Talouden käytännön kokemukset eivät kuitenkaan tukenet tätä traditiонаalista tulkintaa. Näyttää siltä, että konflikti on väistämätön – toisaalta –ehtojen (1) ja (5), jotka kuuluvat edellä mainittujen viiden tehokkuusehdon joukkoon ja toisaalta sosialistisen talouden eettisiin periaatteisiin kuuluvien periaatteiden (a) ja (d) välillä. Sosialistisessa taloudessa tapahtuvaan päätöksentekoon liittyvät monet ongelmat liittyvätkin juuri näiden kahden arvojärjestelmän ”yhteentörmäykseen”.

Voiton maksimointiin kannustavat kiihokkeet

Yksi Unkarin talousreformin tyypillisimmistä piirteistä oli sellaisten aineellisten kiihokkeiden voimistaminen, joiden on määrä kannustaa firmaa (yritystä) voiton maksimointiin. Osoittautui kuitenkin, että tämä kiihoke ”riitelee” eettisen periaatteen (a) kanssa, joka lähtee siitä, että jokaisen pitäisi saada osuutensa tuotetuista aineellisista hyödykkeistä periaatteen ”jokaiselle työnsä mukaan” mukaisesti, samoin kuin sen kanssa, että pitäisi kunnioittaa periaatetta: ”samasta työstä sama palkka”.

Unkarilaisissa yrityksissä toteutettiin eräänlainen työläisten osinkojärjestel-

mä. Jo pelkästään tämä toimenpide riitti rikkomaan periaatteen (a). Tämä siksi että kahden työläisen – joilla on täsmälleen sama työn tuottavuus ja sama palkka – tulot voivat olla erisuuret, jos toinen työläisistä saa suuremman summan rahaa osuutenaan yrityksensä voitosta kuin toinen työläinen omastaan. Tämän lisäksi unkarilaisilla yrityksillä on suuret valtuudet päättää palkoistaan. Kannattavimmat, suurempia voittoja tuottavat yritykset voivat maksaa enemmän työntekijöilleen, eivät vain suurempia osinkoja vaan myös suurempia palkkoja.

Luonnollisesti on monia tapoja ja välineitä palkkojen tasaustendenssin aikaansaamiseksi. Ennen muuta ovat yleisesti voimassaolevat yleiset määräykset siitä, miten yrityksen kokonaisvoitto tulisi jakaa verojen ja muiden keskusjohdon ja paikallisille elimille maksettavien maksujen, investointi- ja sosiaalisten varantojen, jotka jäävät yrityksen itsensä käyttöön, sekä sen osan välillä, josta maksetaan osa voitosta (osinko) samoin kuin myös palkkojen korotukset. Otettiin käyttöön turhan monimutkaisia, eri kriteereihin perustuvia kaavoja, jotka säätelevät palkkapolitiikkaa. Tämä puolestaan aiheuttaa sen, että kiihokejärjestelmä ei ole selkeä, mikä jo sinällään heikentää ”kiihokevaikutusta”. Mutta ei tässä vielä kaikki. Ajoittaiset ad hoc puuttumiset yksittäisten yritysten rahatilanteeseen ovat yleinen ja laajalti toteutettu käytäntö suuremman vrottamisen tai tulojen leikkaamisen toteuttamiseksi siellä missä ne vaikuttavat ”liian suurilta”, tai tappion korvaamiseksi siellä missä ne ovat syntyneet ”objektiivisista vaikeuksista” johtuneina. Pitkän päälle lähes kaksi kolmannesta unkarilaisten yritysten voitoista vietiin ja jaettiin sitten uudelleen muutaman viime vuoden aikana.

Edelleen, usein tapahtuva, firman

omassa panos-tuotos-laskelmassa suunnitteleman ja satoja kanavia pitkin kulkeva uudelleenjakaminen tekee voiton maksimointiin kannustavasta kiihokkeesta monessa suhteessa hämärän. Mikrotaloudellinen tarkastelutapa lähtee siitä, että firman voiton maksimoivat kustannukset rajataan ns. budjettirajoituksilla. Kuitenkin, yllä kuvatunlaisissa olosuhteissa firman budjettirajoitukset "pehmenevät"; käytännössä ne eivät lainkaan häiritse firman päätöksentekoa. Firma nimittäin voi ylittää ilman suurempia seurauksia budjettirajoituksensa. Jos se tuottaa tappiota syystä, jolla ei ole katetta kustannuksissa, niin valtio kuitenkin ennemmin tai myöhemmin kattaa sen.

Jos firma joutuu vaikeuksiin esimerkiksi syistä, joita se ei ole itse aiheuttanut tai jotka ovat ulkoisia, sen kontrollin ulkopuolella, voi se reagoida kahdella tavalla. Ensimmäinen niistä on taistella vaikeuksia vastaan. Jos se ei onnistu, olisi tällaisen yrityksen tehtävä vararikko. Ja vaikka sen onnistuisikin voittaa ajoittaiset vaikeudet, ei se sittenkään selviä ilman uhrauksia. Toisenlainen reaktio voi olla kääntyminen ylempien instanssien puoleen avun toivossa. Firma lähettää edustajiaan, jotka "valittavat ja itkevät". Samalla alkaa omalaatuinen kulu-aari-interventoidien ja tuen-hankintaprosessi: firma yrittää saada tukea asialleen eri poliittisissa ja yhteiskunnallisissa järjestöissä samoin kuin hallinnon eri tasoilla. Tässä tarkoituksessa käytetään hyväksi myös henkilökohtaiset kontaktit ja tuttavuudet vaikutusvaltaisiin valtion toimihenkilöihin. Toisen lähestymistavan tarkoituksena on saada rahallista tukea ns. hallituksen tukiaisia, verohelpotuksia tai lainaa mahdollisimman edullisin ehdoin. Tämän toisen lähestymistavan tuloksena kuitenkin firma, joka reformin tuloksena sai laajan autonomian, antautuu nyt

itse johtavan keskuksen isännyyteen.

Firman kestävyyskysymys

Tehokkuuden toinen periaate sanoo, että jos panosten ja tuotosten vertailu osoittaa, että kyseisen firman toiminta on kannattamatonta, niin tällaisen yrityksen pitäisi lopettaa tuotannollinen toimintansa ja lakata olemasta koko kansantalouden suuremman tehokkuuden takaamisen nimissä. Juuri näin pitäisi menetellä suhteessa kannattamattomiin yrityksiin vaikka siihen liittyisi-kin näiden firmojen johdon arvovallan huomattava aleneminen sekä työntekijöiden lyhytaikainen työttömyys.

Kuitenkin tämäkin ehto on ristiriidassa eettisten periaatteiden (b) ja (c) kanssa. Solidaarisuuden periaatteen mukaan nimittäin heikompa yhteisöä (firma) ei pitäisi ajaa vararikkoon. Pikemminkin pitäisi auttaa sitä niin, että se voisi jatkaa toimintaansa ja kehittyä edelleen. Edelleen, turvallisuuden tunteen takaa- misperiaatteen mukaisesti yhdenkään yhteiskunnan jäsenen ei pitäisi pelätä sen firman vararikkoa, jossa työskentelee ja samalla työttömyyttä. Jokaisen olisi oltava varma siitä, että hänen henkilökohtaiset saavutuksensa – siinä mukana myös keskeytymättömän työteon mahdollisuus – ovat taatut myös tulevaisuudessa. Erikoisesti hänen tulisi tuntea turvallisuutta myös sellaisten vaikeuksien varalta, joista hän itse ei kanna syytä vaan jotka ovat syntyneet ns. ulkoisten tekijöiden aiheuttamia.

Unkarin talousreformin kymmenen ensimmäisen vuoden aikana ei tapahtunut käytännössä ainuttakaan vararikkoa eli ainuttakaan kannattamatonta firmaa ei lakkautettu täydellisesti. Työläisille taataan ei vain työ, vaan myös työpaikka nykyisissä työpaikoissa. Myöskään kansainvälisen hintarajähdyksen seurauksena ei ainutakaan unkarilainen fir-

ma ajautunut vararikkaan. Aina on valtion budjetti korvannut näiden vähemmän kannattavien firmojen tappiot. Niinpä ei siis ole tapahtunut "luonnollista valintaa" taloudellisen kilpailun tuloksena. Sekä heikot että vahvat, aktiiviset että passiiviset, innovaatiota toteuttaneet että hädin tuskin hengissä pyyneet firmat ovat kestäneet myrskyt.

Nämä tiiviisti toisiinsa liittyvät ilmiöt – firman "selviytymisen" takeet ja takeet jokaiselle työstä – ovat kuitenkin synnyttäneet joukon vakavia ongelmia. Voiko yhteiskunta siis saavuttaa korkean tehokkuuden tason pelkästään ottamalla käyttöön myönteisiä aineellisia ja moraalisia kiihokkeita eli palkitsemalla asianmukaisesti hyvän työnteon? Ovatko siis saman tien kielteiset taloudelliset kiihokkeet – sellaiset kuten tappion, työpaikan menettämisen pelko – tarpeettomia? Yksi ainakin on varmaa, olemme tällä hetkellä hyvin vakavien ongelmien – eri arvojärjestelmien konfliktien – edessä. On nimittäin olemassa selviä ristiriitoja tehokkuuden ehtojen yhtäältä ja toisaalta solidaarisuuden ja jokaiselle varmuuden (turvallisuuden) tunteen takaamisen eettisten periaatteiden välillä.

Tarkoituksemme ei ole niinkään ratkaista sitä, miten sosialistisen talouden eri ongelmat tulisi ratkaista, vaan yksinkertaisesti osoittaa niitä ongelmia, joiden edessä Unkarin talous tällä hetkellä on. Yksi unkarilaisen talouskäytännön myönteisiä piirteitä onkin viime vuosina ollut se, ettemme ole yrittäneet luoda harhakuvaa, että etsimme ratkaisua kaikkiin ongelmiin, vaan edelleen koilemme ja tutkimme erilaisten keinojen ja välineiden käyttökelpoisuutta. En myöskään halua antaa sitä kuvaa, että minulla on valmiit reseptit yllä esitettyjen vaikeuksien voittamiseksi. Tietysti on sellaisia taloustieteilijä-noitioita, jotka pystyvät parantamaan kaikki taloudelli-

set sairaudet (määräävät aina ne samat lääkkeit). Tai – käyttäakseni toista lennokasta sanontaa – on myös apostolitaloustieteilijöitä, jotka, nähdessään koko ajan silmiensä edessä "ideaaliyhteiskunnan" mallin, vaativat tämän mallin toteuttamista ja ovat täysin vaakuuttuneita usein niin utopististen näkyjensä oikeellisuudesta. En tunne minikäänlaista sukulaisuutta tämänkaltaisiin kollegoihin. Kuulun nimittäin niihin, jotka ovat tietoisia tieteemme heikkouksista: pikemminkin voimme asettaa kysymyksiä kuin antaa vastauksia. Voimme myös kaikella varovaisuudella ehdottaa tällaista tai tuollaista, enemmän tai vähemmän kokonaisvaltaista reformia. Mutta meidän tulee myös näissä tapauksissa muistaa, että jokaisen reformin seurauksena syntyy sekä myönteisiä että kielteisiä ilmiöitä.

Taloudellisten instituutioiden uudistajille on ominaista täydellisyyteen pyrkiminen. Aluksi he huomaavat muutamia heikkoja kohtia, haluavat "jatkuvasti reformoida reformia". Esimerkiksi, niiden yhdentoista viimeksi kuluneen vuoden aikana, jotka ovat kuluneet v. 1968 talousuudistuksesta on Unkarissa säädetty yli sata määräystä ja sääntöä, joiden on ollut määrä säädellä voiton maksimoinnin kysymystä ja sen jakamista työntekijöiden kesken. Kuitenkin huolimatta siitä, että jotkut niistä olivat hyvin harkittuja ja nerokkaita, juuri ylenäikainen pyrkimys täydellisyyteen muuttui tekijäksi, joka heikensi huomattavasti säännösten lopputulosta. Onhan selvää että pelin osanottajat eivät voi saavuttaa täydellisyyttä, jos jatkuvasti muuttavat pelinsä sääntöjä.

Siksi olemmekin nyt uuden ongelman edessä: miten luoda sellaiset institutionaaliset raamit, jotka muodostaisivat ehdottoman vakaan, vaikkakaan ei loppuun asti koetellun, mutta ei alati muuttuvan, "muodon" vuoden 1968 re-

formin uudelle "sisällölle".

Eri taloudellisten suuntausten perinne on totuttanut meitä ajatukseen, jonka mukaan kaikki pitää "optimoida". Siksi on ymmärrettävää, että syntyy myös idea "optimaalisesta taloujärjestelmästä", joka sisältäisi parhaat mahdolliset pelisäännöt ja parhaat tunnetuista valvontamekanismeista. Ne, jotka ovat asettaneet tällaisen päämäärän, ovat kai kuvitelleet jotain sen kaltaista kuin vierailu supermarketissa. Sen hyllyltä voi löytää sellaisen mekanismin osasia, joka sisältää kaikkien järjestelmien hyvät laadulliset ominaisuudet. Yhdellä hyllyllä on täystyöllisyys – päämäärä, joka jo on saavutettu Itä-Euroopan maissa. Toisella hyllyllä on korkea työn organisaation ja kurin taso, kuten BRD:n ja Sveitsin tehtaissa. Kolmannella hyllyllä on häiriötön ja kritiikitön taloudellinen kasvu, neljännellä – vakaat hinnat, viidennellä – tuotannon nopea sopeutuminen kansainvälisten markkinoiden kysynnän muutoksiin. Uuden talousjärjestelmän suunnittelijan tulisi siis – niin kuin näyttää – kärryineen kulkea hyllyltä hyllylle ja kerätä kaikki nämä optimaaliset osaset, ja koota niistä sitten kokona "optimaalinen järjestelmä".

Kuitenkin tuo on vain naiivia unta. Historia ei ole antanut meille tuollaisia supermarketteja, joissa voisimme valita sen, mikä meitä miellyttää. Jokainen reaali taloudellinen järjestelmä muodostaa orgaanisen kokonaisuuden. Sillä voi olla hyviä ja huonoja ominaisuuksia,

enemmän tai vähemmän tasapainoiset suhteet eri osiensa välillä. Tietyn järjestelmän valinta perustuu siis valintaan eri "hyviä ja huonoja tuotteita sisältävien pakettien" välillä. On siis mahdollonta avata kaikki paketit ja valita vain ne tuotteet, jotka meitä miellyttävät ja heittää pois ne, jotka meitä eivät miellyttä.

Tuntuu siltä, että on myös mahdollonta luoda sisäisesti täysin yhtenäinen normatiivinen teoria, joka ilman ristiriitoja perustelisi poliittis-eettisen arvojärjestelmän ja samalla takaisi taloudellisen tehokkuuden. Se on mahdollonta, jos tuollaisen teorian tulisi olla reaalinen, sellainen, joka ottaa huomioon ihmisten, yhteisöjen, yhteiskunnallisten järjestöjen ja ryhmien käyttäytymisen todelliset piirteet.

Polttavampi ja tärkeämpi on tarve tarkkailla olemassaolevia yhteiskuntia ja löytää selityksiä niiden käyttäytymisreaktioille, käyttäytymiselle ja sitä sääteleville lainmukaisuuksille. Meidän tietemme tehtävänä on löytää vastaus seuraavaan kysymykseen: millä tavoin eri taloudellisten järjestelmien yhteiskunnalliset voimat etsivät kompromissia eri normatiivisten järjestelmien kesken? Tällainen tieteellinen toiminta voi tuottaa suurta yhteiskunnallista hyötyä. On totta, että se ei johda "täydellisen yhteiskunnan" luomiseen, mutta voi antaa oman panoksensa olemassaolevan yhteiskunnan parantamiseen.

Tämän päivän jumalanrakentajat

VESA OITTINEN

Vasemmiston sisäisessä keskustelussa täällä Suomessa on jo jonkin aikaa ollut havaittavissa ilmiö, jolle löytyy analogia vuosisadan alun venäläisestä keskustelusta. Lenin kastoi sen termeillä *bogoi-skatelstvo* tai *bogostrojitelstvo*, "jumalanetsintä" tai "jumalanrakentaminen".

Viimeisin puheenvuoro löytyy painettuna *Uudistuva ihmiskunta*-lehden numerosta 1/81. Siinä *Anssi Peräkylä* ja *Paula Välimäki* pohtivat, mikä uskossa (nimenomaan kristillisessä uskossa) on oleellista.

"Tutustuminen kristinuskon aitoon uskonnolliseen ytimeen voi avata marxilaiselle olemassaolon ulottuvuuksia, jotka ovat aikaisemmin olleet unohdetut tai kielletyt. Näiden ulottuvuuksien löytäminen voisi välillisesti rikastuttaa myös poliittista toimintaa. Tämä tuskin edellyttää marxilaiselta materialistilta heittäytymistä uskovaiseksi. Herkkyyys uskonnollisen kokemuksen aitoa sisältöä kohtaan merkitsisi jo paljon", Peräkylä ja Välimäki kirjoittavat.

Analogia venäläisiin jumalanrakentajiin on helppo vetää, mutta helpoudessaan se on myös vaarallinen. Anatoli Lunatšarski, joka 1908 oli julkaissut

kaksiosaisen teoksen *Sosialismi ja uskonto*, kritisoi myöhemmin 30-luvulla tuolloisia näkemyksiään. Subjektiiivisesti hänestä oli silloin näyttänyt, että hän toimii puolueen eduksi, koska pukiesaan marxismia uskonnolliseen kaapuun hän muka teki siitä "helpommin omaksuttavan" laajoille kansanjoukoille, jotka vielä ovat uskonnollisten näkemysten vankina.

Lunatšarski puolusteli jumalanetsintäänsä hyvillä aikomuksillaan. "Me kenties erehdyimme, mutta me etsimme", sanoi hän.

Lenin ei hyväksynyt tällaista puhetta. "Ette te etsi, vaan teitä etsitään, siinä viika". Materialisti ei voi vedota pelkkään hyvään aikomukseen, subjektiiiviseen pyrkimykseensä, hänen täytyy ottaa huomioon tekojensa seuraukset: "Onnettomuus onkin juuri siinä, että 'hyvät' aikomukset jäävät *parhaassa tapauksessa* Kallen, Pekan ja Santerin subjektiiiviseksi asiaksi, mutta tuollaisten lausuntojen yhteiskunnallinen merkitys on ehdoton ja kiistaton, eikä sitä voida heikentää millään varauksilla eikä selityksillä". Marxilainen työväenpuolue ei elä tyhjiössä – jos se alkaa saarnata myön-

teistä suhtautumista uskontoon, merkitsee se siirtymää ideologisessa voimasuhteessa taantumuksen ja pappispimityksen eduksi.

Näin paljon on ilman muuta selvää. Antagonistisissa oloissa kysymys totuudesta on aina myös kysymys voimasuhteesta. On sanottu, että mikäli geometrian totuudet loukkaisivat omistavien luokkien etuja, niiden levittäminen kiellettäisiin ja niitä vastaan kyhättäisiin erilaisia kumousyrityksiä. Surullinen asia, mutta maailma on päässyt menemään sellaiseksi . . .

* * *

Mutta yllä sanottu liittyi ainoastaan marxismiin ja uskonnon suhteen poliittiseen puoleen. Kallaalla on muitakin ulottuvuuksia.

Kysymys on siitä, että ihminen tarvitsee kokonaisvaltaisen elämännäkemyksen. Hänen on kyettävä tekemään valintoja hyvän ja pahan välillä, hän tarvitsee elämälleen tietyn tarkoituksen. Ja voidaan kysyä, antaako marxismi ihmisille tällaisen tarkoituksen.

Hyvä Sanoma-nimisessä lehdessä 2/1981 kerrotaan kohujuttua entisestä SOL:laisesta tekniikan opiskelijasta, joka oli 70-luvulla opiskellut marxismiläisistä peräti Wilhelm-Piecknuorisokorkeakoulussa DDR:ssä ja laatinut SOL:n käyttöön marxilaisen filosofian opintovihon. Sitten – pam! tämä kaveri tulikin uskoon. ”Jokin minussa vaistosi, että Jumala on”. Marxismi ei riittänyt. Vasta Jeesus toi avun.

”Marxismi ei riitä, se ei vastaa kaiken” – tämä on uskovaisten kommunisteihin kohdistaman kritiikin johtosävel. Peräkyä ja Välimäki tiivistävät omassa artikkelissaan sellaisia ”elämän perusolottuvuuksia”, jotka marxismi on sivuuttanut, mutta ”jotka ovat kristillisen tradition ja kultin kautta kohdattavissa”:

(1) Kuoleman ongelman kohtaaminen: kuolema on ”mysteeri ja katastrofi, elämän suurin ongelma”; (2) kärsimykseen ongelman kohtaaminen: ”kaikki kärsimys ei ole vääristyneiden yhteiskunnallisten rakenteiden aiheuttamaa”; (3) syyllisyyden ongelman kohtaaminen; (4) ihmisen rajallisuuden hyväksyminen; (5) omista eduistaan luopumisen ihanne; (6) rationaalisesti hallittavan todellisuuden ulkopuolisen todellisuuden olemassaolon myöntäminen. ”Uskonollinen kokemus ei suostu teknologisen järkipäisyyden kahleisiin. Se voi olla vapauttava voima osoittaessaan, että todellisuus on laajempi kuin insinöörien ja ekonomien taskulaskinmaailma”.

Mielenkiintoista Peräkyä ja Välimäen konseptiossa on se, etteivät he pidä kristinuskon yhteiskunnallisia tulintoja antoisimpana dialogikumppanina marxismille. Tässä he eroavat Lunatšarskin kaltaisista jumalanrakentajista, jotka yrittivät ohjata kansaa politiikkaan uskonnon raiteita pitkin. ”Uskonnon palautumaton ydin on mielestämme kultissa ja siihen liittyvissä kokemuksissa”, he sanovat.

Viimeinen väite on erityisen huomionarvoinen, koska se itse asiassa ei enää ole kristillinen. Uskonnon ytimenä ei siis olekaan ihmisen suhde transsendenttiin jumalaan, vaan ainoastaan ihmisten omat subjektiiviset kokemukset, jotka syntyvät heissä kulttiharjoitusten yhteydessä – näin olen ymmärtänyt. Tällä kriteerillä mitaten lähes millainen tahansa mietiskely ja meditaatio on ”uskontoa”.

* * *

Kysymys ei siis ole politiikasta, vaan inhimillisen elämän ongelmista, erilaisista eksistentiaalisista kysymyksistä, jotka eivät palaudu politiikkaan. Ne ovat eräässä mielessä äälykysymyksi-

ä, joihin marxismilla ei ole mitään sa-
nottavaa.

On totta, että kaikista merkittävistä oppirakennelmista ehkä juuri marxismi on voimakkaaimmin sidoksissa omaan aikaansa. Se ymmärtää itsensä aikakauden teoriaksi ja saa pätevyytensä siitä, että se vastaa kysymyksiin tässä ja nyt. Koska päiväjärjestyksessä on tällä hetkellä työväenluokan emansipaatio, keskittyy marxismin teoria siihen. Se ei pyrikään tarjoamaan mitään ikuisesti pätevää totuutta.

Siksi jo se vaatimus, että näistä ajallisista asioista huolehtivan marxismin pitäisi teoriana vastata myös ikuisuuskysymyksiin, on eräässä mielessä väärin asetettu.

Sanoin: "eräässä mielessä". Sillä aivan yhtä totta on, että ikuisuus on olemassa vain ajan kautta ja ajassa. Ei ole mitään dualismia, johon vedoten voitaisiin lähteä rakentamaan työnjakoa marxismin ja uskonnon välillä: sinulle ajalliset, minulle iäisyyskysymykset.

Viime kädessä kyse on siitä, millaisin ratkaisuin ihminen haluaa kehittää persoonallisuuttaan. Helppo ja vaivaton tie on heittäytyä uskonnon syliin ja antaa sen ratkaista kertaheitolla kaikki ne ongelmat, mitkä ihmistä ovat nakertaneet. Näin tehdessään – sanoi jo Feuerbach – ihminen luovuttaa pois oman ihmisyytensä, hän antaa sen jumalalle. "Jouduin toteamaan, etten olekaan pohjimiltani hyvä vaan paha" – näin toteaa omasta kääntymyksestään edellä mainittu entinen SOL:lainen. Ja koska olen paha, niin voin tulla hyväksi (eli, mikä on samaa: olla olemassa ihmisenä) vain jos turvaan jumalaan. Niinpä niin.

On muitakin ratkaisuja. Voidaan luottaa ihmisen hyvytyteen. Tämä luottamus on aina pohjimiltaan epäuskonnollista, sillä se on avain aitoon emansipaatioon. Ja samalla se on jotain enemmän kuin marxilainen teoria, sillä

luottamus ihmiseen on ollut kaikkien historiassa esiintyneiden edistykellisten oppien pohjana. Marxismi edustaa meidän aikamme ehkä johdonmukaisimmin tätä luottamusta, mutta silti ei ole välttämätöntä olla marxisti ollakseen humanisti.

* * *

Marxismilta poliittisena teoriana voidaan tuskin vaatia, että se ratkoi ihmisten eksistentiaalisia ongelmia. Tässä sekoitetaan eri tason tehtäviä keskenään. Entä marxilainen filosofia – vastaako se? Tämäkin kysymys on hieman huonosti asetettu. Marxilaista filosofiaa tehdään jatkuvasti, se ei ole mikään lukoonlyöty oppi. Tietysti siinä on pysyvät momenttinsa, materialismi ja dialektiikka. Mutta sen luonnetta ei käsitellä, jollei nähdä sitä kaiken tähänastisen edistykellisen ja humanistisen ajattelun johdonmukaisena jatkona. Ei ole kysyttävä: ratkooko *marxilaisuus* ihmisenä olemisen ongelmat? On kysyttävä: voiko minun ongelmani – kuoleman, kärsimyksen, egoismin/altruismin ongelmat – ratkaista myös *materialistisen maailmankatsomuksen* puitteissa?

Kuva muuttuu tällöin aivan toiseksi. Demokritos, Epikuros, Lucretius muotoilivat materialistisen etiikan ja "hyvän elämän" säännöt jo kauan ennen kuin mistään kristinuskosta oli tietoakaan. Meidän aikakauttamme puolestan luonnehtii se, että materialistinen ja epäuskonnollinen etiikka ja elämäntapa ovat ensi kertaa tulleet joukkoimitassa mahdollisiksi. Niitä kehitettäessä tuskin on aihetta turvautua kristinuskon sanomaan...

Niin, kuoleman ongelma. En usko, että kukaan marxilainen vastustaa sitä, mitä Epikuros kirjoitti:

"Rahvaanhimiset joko pakenevat kuolemaa pitäen sitä suurimpana pahanä tai etsivät siitä unohdusta elämän

vaivoista. Viisas sen sijaan ei halveksu elämää mutta ei myöskään pelkää sen loppumista. Sillä elämä ei hänestä ole vastenmielistä eikä hän pidä sen loppumista pahana. Aivan kuten hän ei syödessään pidä suurimmassa arvossa ruuan määrää, vaan sen makua, samoin hän ei myöskään iloitse pisimmästä, vaan parhaimmasta elinajasta”.

En väitä, että Epikuros olisi tässä kysymyksessä sanonut kaiken, mitä sanottava on. Mutta miksi meidän pitäisi etsiä vastauksia näihin ongelmiin juuri uskonnon alueelta? Miksi ei yhtä hyvin inhimillisen kulttuurin materialistisesta traditiosta, joka on yhtä vanhaa kuin uskonnotkin?

Intiaani kuopassaan

JUHA PARTANEN

Antti Eskola – Johannes Salminen: PUHE ON SUOMESTA. Kirjeitä 1979–1980. Tammi, Helsinki 1980.

Antti Eskola ja Johannes Salminen ovat kirjoittaneet toisilleen kirjeitä, jotka on alunperin suunniteltu julkaistaviksi. Niistä on rakentunut sympaattinen ja monessa suhteessa mielenkiintoinen pieni kirja. Sen voi lukea ahaisten ja nauttien, mutta monet sen esittämät ajatukset jäävät mieleen elämään. Kirjan pohdinnoissa on paljon luonnostelua, kirjoittajat puhuvat ristiin toistensa ja itsensä kanssa, eikä valmiita vastauksia tämän maan perimmäiseen "mitä olisi tehtävä?" -kysymykseen tarjota. Silti tekijöiden pyrkimys olla vilpittömiä ja asettaa itsensä alttiiksi herättää myötämielisyyttä. Pohdinnat tarttuvat tiukasti eräisiin suomalaisen yhteiskunnan nykyisiin avainkysymyksiin. Se että niiden ote siten lopulta herpoaa, ei ole

kirjoittajien vika. Tiedostamisen ja toiminnan rajat ovat näiden keskustelujen ulkopuolella, Suomen ja maailman todellisuudessa. On hyvä, että on päästy näiden rajojen tuntumaan.

Vaikka kirjalla on vuoropuhelun ja keskinäisen väittelyn muoto, tekijät eivät ole varmaan tarkoittaneet, että lukijan pitäisi arvioida sitä oxbridgeläisen väittelytradition mukaisesti, pisteitä antaen ja voittajaa äänestäen. Mutta ei tätäkään näkökulmaa voi kokonaan sivuuttaa.

Kirjan kantava teema on yksilön toiminnan mahdollisuudet. Pohdinta lähtee liikkeelle siviilirohkeudesta, koskettelee sosialismia ja siihen siirtymistä, puhkoo reikiä suomalaisen ulkopoliittikan kuoreen ja hakeutuu tekijöiden oman suomalaisen identiteetin lähteille.

Kaikissa keskustelun käännteissä ovat vastakkain Johannes Salmisen uhmakkaan yksilöllisyyden korostus ja Antti Eskolan

marxilaiset argumentit, eikä ole vailla mielenkiintoa pyrkiä arvioimaan sitä, miten marxilainen ajattelu tällaisessa asetelmassa puree. Mutta tärkeämpää on ehkä kuitenkin yrittää nähdä, missä määrin kirjan ristikkäiset pohdinnat toimivat bahtinilaisena dialogina, virittäen kokonaisuutta joka on enemmän kuin kannanottojensa summa, auttaen meitä ymmärtämään tämän päivän suomalaista todellisuutta. Nämä ovat keskusteluja, joita on viime vuosina käytetty monessa pöydässä, monen viinipullon äärellä.

Johannes Salminen asettaa ihanteekseen "aidot", yksilölliset uhmaajat, "jotka kaikissa tilanteissa uskaltaivat olla oma itsensä ja jotka sen vuoksi uskaltaivat myös hävitä, jäädä ilman ystäviä ja suosijoita". "Protesti, olkoon se kuinka tolkuton tahansa, aina on raatomaista hiljaisuutta parempi." Tämä ihanne avaa hänelle näkökulman suomalaiseen elämänmuotoon ja sen historiaan, joka on täynnä horjuntaa "uhmakkaan eristäytymisen ja palvelualltiin solidaarisuuden" välillä. Salmisen sivallukset eivät suinkaan aina osu henkilökohteisiinsa. Esimerkiksi Snellman katkeaa tosiasioiden vastaisesti kahtia nuoreksi ja vanhaksi Snellmaniksi, kuten Juha Manninen on ehtinyt osoittaa (Tiedonantaja 19. 12. 1980).

Salmisen näkemyksessä Eino Leinon perinnön voimattomuudesta "idealistisesta sirostelusta", suoma-

laisen sivistyneistön kohdaloista jakautumisesta kapakassa istuviin kumoaajiin ja katederissa seisoviin kasvattajiin, on kuitenkin syvyyttä. Se on vahvempi ja tarkempi kuin joku Pekka Tarkan haikailu luokkien välillä leijuvista intellektuelleista.

Antti Eskola käy Salmisen vakuumusten kimp-puun kehittyneen yhteiskunnallisen ajattelun pohjalta, eikä hänelle tuota vaikeuksia osoittaa näiden formaalis-esteettinen luonne ja niiden poliittinen yksipuolisuus. On eri asia tuntea myötätuntoa ihmistä kohtaan kuin arvioida tämän toimintaa sen sisällön ja toiminnan kohteen kannalta. Johdonmukainen arviointi ei ole mahdollista ilman luokkasuh-teiden ymmärtämistä, luokkataistelun kulun tajuamista. "Periaatteessa järjestellä käsitettävät voimat ihmisen ja hänen kulttuurinsa kehitykseen tällä maapallolla vaikuttavat." Jako sortajiin ja sorrettuihin on yhteiskunnallinen asia: "Sortaja ja sorrettu ovat itse asiassa molemmat sen saman järjestelmän uhreja, jonka toisiinsa sidottuina osina he toimivat. Siksi aito vallankumouksellisuus on aina kummankin vapauttamista kumomalla tuo järjestelmä." Antti Eskola ei suostu ihailemaan yksinäistä uhmaajaa, vaan etsii aitoa vallankumouksellista.

Tähän etsimiseen sisältyvät myös yksilönä toimimisen ongelmat: "Mitä helvettiä tehdä hulluille

haaveille, himoille, unille, peloille, aggressioille. Alistaa, jalostaa, kieltää ja torjua? Vai laskea nekin ihmisyyteen, siihen epämääräiseen rikkauteen, joka meidän tänne maailmaan heitettyjen syliin on sysäty?" Tässä taistelussa ovat yksilöllisen rohkeuden ongelmat itse asiassa vahvemmin läsnä kuin Johannes Salmisen ylevyyttä tavoittelevassa vetoamisessa yksilön omaantuntoon johon "on ihmiskunnan toivo ankkuroidava".

En halua peitellä käsitystäni, että Antti Eskolan monipuolisesti oivaltava yhteiskunta-ajattelu pääsee käsiksi yksilöllisen toiminnan ongelmiin ja yhteiskunnan kehitysvoiimiin selvästi perusteellisemmin ja johdonmukaisemmin kuin Johannes Salmisen estetisoiva moralismi. Jälkimmäisen osana keskustelussa on pääasiassa ollut antaa virikkeitä ja tökkiä. Ajattelun laadulliset erot tulevat erityisen voimakkaasti esiin sosialismia käsittelevässä jaksossa. Johannes Salmisen tietämättömyys, sosialisminvastaiset latteudet ja tunteenpurkaukset tuottavat masentavaa tekstiä. Ei ole ihme, että Antti Eskolalla on ollut hieman vaikeuksia koota itsensä jäsentämään rauhallisesti vastauksiaan. Niiden perusta löytyy lopulta historiallisen liikkeen tajuamisesta: "(...) aika kuljettaa meitä uusiin seutuihin, joissa kukaan ei ole käynyt, ja niissä saattaa tapahtua outoja asioita. Lainalaisuudet, joita juuri

opimme pitämään itseltään selvinä, lakkaavat vaikuttamasta. Mahdollisuudet, joita juuri ajatelimme ryhtyä toteuttamaan, sulkeutuvat akkia ja peruuttamattomasti." Sosiologi osoittaa tässä parempaa historian tajua kuin historioitsija. Jälkimmäiselle historia katkeaa nykyhetkeen, ja menneisyydenkin penkominen on itse asiassa nykyisyyden kuvittamista historian hahmoilla.

Yhteistä pohjaakin keskustelu valmistaa. Kumpikaan ei viihdy Suomen nykyilmastossa, "valheen valtakunnassa", missä hermostuneesti haistellaan tuulia ja tehdään opportunistisia kompromisseja, missä "tämä demareiden, kepun ja enemmistökomunistien yhteisrintama, jota kokoomus ja työnantajapiirit hiljaisesti tukevat, on tehnyt ilmapiiristä inhottavan ja ahdistavan" (Eskola). Yhdessä Antti Eskola ja Johannes Salmi-nen myös paikallistavat epärehellisuuden lähteen, Suomen ulkopoliittikan: "(...) kohta 40 vuotta kestänyt kansallisen itsenäisyyden, eräänlaisen henkiinjäämisen valtioviisaan aapisen, opiskelu ei voi olla jättämättä syviä jälkiä koko moraaliseen identiteettiimme eikä muuttamatta sitä" (Salminen).

Kapitalistisen Suomen ulkopoliittikan perustana on ollut ratkaisematon ristiriita. Vientimonopolien etuja, Suomen eduiksi naamioiden, on puolustettava. Samalla on sopeudut-

tava sosialismiin, joka kasvaa ja kehittyy – ei ilman vaikeuksia, mutta silti – aivan vieressämme. Paasikiven ja Kekkonen perimäinen ansio on ollut siinä, että tämä jälkimmäinen momentti on noussut ulkopoliittikan elimelliseksi osaksi. Tältä ristiriitaiselta perustalta ulkopoliittisten doktriinien kantavaksi ajatukseksi on noussut ”terve kansallinen itsekkyyttä”. Vientimarkkinoita on etsittävä mistä niitä vain löytyy. Ideologisesti on pysytävä matalana.

Seuraukset ovat vastenmielisiä, potentiaalisesti vaarallisiaakin. Liian usein ”kansallisen riippumattomuuden puolustus” on falskia, toispuolista. Terveen kansallisen itsekkyyden doktriini on osoittautunut täysin puolustuskyvyttömäksi, kun vastustajana on Aku Ankka. Näennäisestä rehellisyydestä liu’utaan liian helposti ove-

laan varovaisuuteen. Totutus vilkuilla ylöspäin leviää ja antaa vallankäyttäjille tarpeettoman hyvän suojan. Ja vaarallisinta lienee se, että tällainen politiikka on perusluonteeltaan opportunistista ja lyhytnäköistä. Se tuhoaa mahdollisuudet kehittää vaihtoehtoja. Nämä piirteet näyttävät voimistuvan sitä mukaa kun pelin tilanteet vaikeutuvat ja otteet kovenevat.

Antti Eskolan ja Johannes Salmisen huolestuneisuus on aitoa. Molemmat jäävät kaipaamaan moraalisia voimavaroja. ”Kansakunta tarvitsee moraalisia reservejään viimeiseksi sisäiseksi puolustuslinjaksi” (Salminen). Ulkopoliittikan ”vastuullisten” hoitajien keskuudessa tällainen puhe on jo ehtinyt herättää närkästystä ja ivallisia reaktioita. Mutta on perin pinnallista leimata vetoaminen moraalisiin vain kat-

teettomaksi idealismiksi. Moraalinen tunne, kaikesa epätarkkuudessaankin, pystyy ennakoimaan tulevaisuutta, heijastamaan yhteiskunnan pinnanalaista kehitystä. Kun se laajenee ja yhdistyy yhteiskunnalliseen analyysiin, siitä tulee yhteiskunnallinen voima.

Suunnilleen tähän saakka keskustelu pääsee. Antti Eskolan etsimä aito vallankumouksellinen ei ilmaannu pyytämään puheenvuoroa. Keskustelun alussa tämän vallankumouksellisen kuvana on salakuoppaan kätkeytynyt, kotkaa pyydystävä intiaani. ”Hän jaksaa odottaa, mutta oikealla hetkellä hän toimii päättävästi.” Intiaani on edelleen kuopassaan, vaikenee. Korkeintaan vappujuhlien jatkoilla purkautuu epäselvään jupinaan. Tähän meidän on tyytyminen, tällä erää.